

असोज - १

सर्वोच्च अदालत बुलेटिन

पाक्षिक प्रकाशन

वर्ष २५, अङ्क ११

२०७३, असोज १-१५

पूणङ्क ५८१

प्रकाशक

सर्वोच्च अदालत

रामशाहपथ, काठमाडौं

फोन न. ४२५०७४२, ४२६२३९७, ४२६२३९८, ४२६२८०१, ४२५८१२२ Ext.२५१२ (सम्पादन), २५११ (छापाखाना), २१३१ (बिक्री)

फ्याक्स: ४२६२८७८, पो.व.न. २०४३८

Email: info@supremecourt.gov.np, Web: www.supremecourt.gov.np

प्रकाशन, सञ्चार तथा सम्पादन समिति

माननीय न्यायाधीश श्री बैद्यनाथ उपाध्याय, सर्वोच्च अदालत	- अध्यक्ष
माननीय न्यायाधीश श्री दीपकराज जोशी, सर्वोच्च अदालत	- सदस्य
नायव महान्यायाधिवक्ता श्री राजेन्द्र सुवेदी, प्रतिनिधि, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	- सदस्य
अधिवक्ता श्री खम्बबहादुर खाती, महासचिव, नेपाल बार एसोसिएसन	- सदस्य
अधिवक्ता श्री शैलेन्द्रकुमार दाहाल, अध्यक्ष, सर्वोच्च अदालत बार एसोसिएसन	- सदस्य
सहरजिस्ट्रार श्री नहकुल सुवेदी, सर्वोच्च अदालत	- सदस्य सचिव

सम्पादक : श्री गजेन्द्रबहादुर सिंह

प्रकाशन, सञ्चार तथा सम्पादन शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरू

शाखा अधिकृत श्री राजन बास्तोला
शाखा अधिकृत श्री मिनबहादुर कुँवर
ना.सु.श्री लक्ष्मण वि.क.
ना.सु.श्री रमादेवी न्यौपाने
ना.सु.श्री विनोदकुमार यादव
सि.क.श्री ध्रुव सापकोटा
कम्प्युटर अपरेटर श्री अर्जुन सुवेदी
कार्यालय सहयोगी श्री कृष्णबहादुर श्रेष्ठ
कार्यालय सहयोगी श्री प्रेमलाल महर्जन

भाषाविद् : उपप्रा. श्री रामचन्द्र फुयाल

बिक्री शाखामा कार्यरत कर्मचारी
डि.श्री नरबहादुर खत्री

मुद्रण शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरू

सुपरभाइजर श्री कान्छा श्रेष्ठ
मुद्रण अधिकृत श्री आनन्दप्रकाश नेपाल
सिनियर बुकबाइन्डर श्री तेजराम महर्जन
सिनियर हेल्पर श्री तुलसीनारायण महर्जन
सिनियर प्रेसम्यान श्री नरेन्द्रमुनि बज्राचार्य
सिनियर प्रेसम्यान श्री योगप्रसाद पोखरेल
सिनियर मेकानिक्स श्री निर्मल बयलकोटी
बुकबाइन्डर श्री यमनारायण भडेल
बुकबाइन्डर श्री मीरा वाग्ले
कम्पोजिटर श्री प्रमिलाकुमारी लामिछाने
सहायक डिजायनर श्री रसना बज्राचार्य
प्रेसम्यान श्री केशवबहादुर सिटौला
बुकबाइन्डर श्री अच्युतप्रसाद सुवेदी
कार्यालय सहयोगी श्री मोति चौधरी

विभिन्न इजलासहरूबाट सम्पादन शाखामा प्राप्त भई यस अङ्कमा

प्रकाशित निर्णय / आदेशहरू

वृहत् पूर्ण इजलास	२
संयुक्त इजलास	७
इजलास नं. १	१२
इजलास नं. २	७
इजलास नं. ३	६
इजलास नं. ४	२
इजलास नं. ५	४
इजलास नं. ६	३
इजलास नं. ७	२
इजलास नं. ८	१
एकल इजलास	१
पूर्ण इजलासमा पेस हुने	१
जम्मा	४८

नेपाल कानून पत्रिकामा
२०१५ सालदेखि २०६९ साल असोजसम्म
प्रकाशित

निर्णयहरूको सारसङ्ग्रह

विषयगत आधारमा

वर्गीकृत

एघार खण्ड पुस्तकहरू बिक्रीमा छन् ।

मूल्य रु.५,५००।-

पाइने ठाउँ

- नेपाल कानून पत्रिका बिक्री कक्ष, सर्वोच्च अदालत
- न्यायाधीश समाज नेपाल, बबरमहल
- सर्वोच्च अदालत बार एसोसिएसन, नेबाए भवन

यस पत्रिकाको इजलाससमेतमा उद्धरण गर्नुपर्दा निम्नानुसार गर्नुपर्नेछः

सअ बुलेटिन २०७... .. १ वा २, पृष्ठ

(साल) (महिना)

उदाहरणार्थः सअ बुलेटिन २०७३, असोज – १, पृष्ठ १

सर्वोच्च अदालतलगायत मातहतका अदालतहरू एवम् अन्य न्यायिक निकायहरूका कामकारवाहीसँग सेवाग्राहीहरूको कुनै गुनासो, उजुरी र सुझाव भए सर्वोच्च अदालत, प्रधानन्यायाधीशको निजी सचिवालयमा रहेको

Toll Free Number

१६६०-०१-३३३-५५

वा

इमेल ठेगाना

cjs@supremecourt.gov.np

मा सम्पर्क गर्न सकिने छ ।

विषयसूची

क्र.सं.	विषय	पक्ष/विपक्ष	पृष्ठ
बृहत् पूर्ण इजलास			१-५
१.	उत्प्रेषण / परमादेश	माधवराज घिमिरे वि. काठमाडौं जिल्ला अदालतसमेत	
२.	उत्प्रेषण / परमादेश	माधवराज घिमिरे वि. कारागार कार्यालय, डिल्लीबजार काठमाडौंसमेत	
संयुक्त इजलास			६-१६
३.	जबरजस्ती करणी	नेपाल सरकार वि. गोविन्द सुनार	
४.	उत्प्रेषण / प्रतिषेध	सुशीला गौतमसमेत वि. विशाल श्रेष्ठसमेत	
५.	परमादेश	सज्दा सापकोटासमेत वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत	
६.	उत्प्रेषण / परमादेश	कृष्णशरण मास्के वि. रक्षा मन्त्रालयसमेत	
७.	उत्प्रेषण / परमादेश	लोकेन्द्र सिंह विष्ट वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत	
८.	भ्रष्टाचार	नेपाल सरकार वि. नेत्रबहादुर लिम्बूसमेत	
९.	उत्प्रेषण / परमादेश	सूर्यबहादुर के.सी. वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, सिंहदरबारसमेत	
इजलास नं. १			१६-२३
१०.	ठगी	नेपाल सरकार वि. दीपकराज दाहालसमेत	
११.	वैदेशिक रोजगार ठगी	नेपाल सरकार वि. अशोक भुसाल	
१२.	वैदेशिक रोजगार कसुर	नेपाल सरकार वि. जगदीपप्रसाद साह	

१३.	लागु औषध (खैरो हेरोइन)	नेपाल सरकार वि. विमलकुमार श्रेष्ठसमेत
१४.	उत्प्रेषण / प्रतिषेध	वीरेन्द्र महतो कोइरी वि. रामचन्द्र महतोसमेत
१५.	जबरजस्ती करणी	लोकेन्द्र परियार वि. नेपाल सरकार
१६.	मानव अपहरण तथा शरीर बन्धक र जबरजस्ती करणी	नेपाल सरकार वि. भीमबहादुर घिसिडसमेत
१७.	उत्प्रेषण / परमादेश	मनोजकुमार चौधरी वि. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्समेत
१८.	छुट जग्गा दर्ता	मालपोत कार्यालय, कास्की पोखरा वि. भिमबहादुर गुरुङ

१९.	भ्रष्टाचार	हुकुमबहादुर कार्की वि. नेपाल सरकार
इजलास नं. २		२३-२६
२०.	अंश चलन	माया महर्जनसमेत वि. लक्ष्मी महर्जन
२१.	कर्तव्य ज्यान	धनबहादुर घर्ती वि. नेपाल सरकार
२२.	घर भत्काइपाउँ	ध्रुवबहादुर कार्की वि. दामोदर गोतामेसमेत
२३.	उत्प्रेषण	इन्द्रदेव मिश्र वि. भूमिसुधार अधिकारी, भूमिसुधार कार्यालय, महोत्तरी जलेश्वरसमेत
इजलास नं. ३		२६-३१
२४.	निर्णय दर्ता बदरसमेत	होमनारायण श्रेष्ठसमेत वि. यमबहादुर बोगटीसमेत
२५.	घर भत्काई चलन चलाई पाउँ	भुलीया थरुनी वि. पवित्रा भट्टराई

२६.	लिखत दर्ता बदर दर्ता नामसारी	तुलसी उपाध्याय चालिसे वि. पार्वती रिजाल
२७.	कर्तव्य ज्यान	करन थापासमेत वि. नेपाल सरकार
२८.	बकसपत्र बदर	घुरे अहिर वि. राजेशकुमार यादव
२९.	निषेधाज्ञा	अजयकुमार गुप्ता कलवारसमेत वि. जिल्ला प्रशासन कार्यालय, बारा कलैयासमेत
इजलास नं. ४		३१-३३
३०.	उत्प्रेषण	डिल्ली शेर राईसमेत वि. मालपोत कार्यालय, खोटाङ, दिक्तेलसमेत
३१.	जबरजस्ती करणी	नेपाल सरकार वि. अशोकप्रसाद शर्मा
इजलास नं. ५		३३-३६
३२.	उत्प्रेषण / परमादेश	गायत्री जोशी श्रेष्ठ वि. स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयसमेत

३३.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. कृष्णबहादुर वि.क.समेत
३४.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. सीता लामिछानेसमेत
३५.	कर्तव्य ज्यान	केशुराम बङ्गाली वि. नेपाल सरकार
इजलास नं. ६		३६-३७
३६.	उत्प्रेषण	कर्णबहादुर रावत वि. कैलाली जिल्ला अदालत, धनगढी कैलालीसमेत
३७.	उत्प्रेषण	देवेन्द्र वाग्ले वि. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, टङ्गाल काठमाडौंसमेत
३८.	उत्प्रेषण	चिरञ्जीवि वाग्ले वि. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, टङ्गाल काठमाडौं नेपाल
इजलास नं. ७		३७-४०
३९.	कर्तव्य ज्यान	दानुर्बु शेर्पासमेत वि. नेपाल सरकार

४०.	कर्तव्य ज्यान	रणबहादुर थापा वि. नेपाल सरकार
इजलास नं.८		४०-४१
४१.	कर्तव्य ज्यान	धनबहादुर सार्की वि. नेपाल सरकार

एकल इजलास		४१-४३
४२.	उत्प्रेषण	कल्पना सार्की (Perler) वि. गृह मन्त्रालयसमेत
पूर्ण इजलासमा पेस हुने		४३-४४
४३.	लागु औषध खैरो हेरोइन	नेपाल सरकार वि. राजेशकुमार लामा

बृहत् पूर्ण इजलास

१

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ, मा.न्या.श्री सुशीला कार्की, मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली, मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७१-RE-०१६३ (०७१-FN-०३३५), उत्प्रेषण / परमादेश, माधवराज घिमिरे वि. काठमाडौं जिल्ला अदालतसमेत

निवेदकलाई कसुरदार ठहर गरेको काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसलाउपर पुनरावेदन पत्र दायर गरेको अवस्था होइन। मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको महलको २०८ नं. ले व्यवस्था गरेअनुरूप फैसला भएको मितिले ६ महिनाभित्रमा थाहा पाएको ३५ दिनभित्र निवेदनसाथ उपचारको माग गरेको अवस्था पनि होइन। पुनरावेदनको रोहमा सम्म अ.बं. १९४ नं. को व्यवस्था आकर्षित हुने देखिएको र कैद सजाय ठहर भई अन्तिम भई बसेको फैसलाउपर चुनौती गरी रिट निवेदन दायर गर्दा अ.बं. १९४ नं. को व्यवस्था आकर्षित हुने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था भएको पनि देखिँदैन। जुन प्रयोजनका लागि अ.बं. १९४ नं. बनेको छ सोही प्रयोजनका लागि उक्त कानूनी व्यवस्था आकर्षित गर्नुपर्ने देखिँदा उक्त कानूनी व्यवस्थाको अनुचित विस्तार गरी अन्य क्षेत्रमा लागू गर्न सकिने नदेखिने।

नेपालको संविधानबमोजिम यस अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र गुहारी पर्न आउने रिट निवेदनपत्रको सन्दर्भमा तत्सम्बन्धी कानूनकै प्रक्रिया अपनाई कारवाही गर्नुपर्ने हुन्छ। असाधारण अधिकारक्षेत्रअन्तर्गत निवेदन पर्न आएमा कारवाहीको सिलसिलामा अन्तरिम आदेश वा अन्तिम किनारा गर्दा यस अदालतले उपयुक्त आदेश दिई उचित र पर्याप्त उपचार दिनसक्ने नै देखिन्छ। सो रोहमा दिने

उपचारको विशिष्ट स्थान रहने हुनाले मुलुकी ऐन, अ.बं. १९४ नं. को व्यवस्था आकर्षित गरी रिट क्षेत्रलाई नै सिमित गर्नुपर्ने अवस्था रहने पनि नदेखिने।

मुद्दामा कार्यविधिगत वा सारवान कानूनको गम्भिर त्रुटि भई फैसला भएको भनी सोउपर असाधारण अधिकारक्षेत्रअन्तर्गतको उपचार माग भएको अवस्थामा सम्बन्धित विवादको रोहमा कारवाही गर्दा गम्भिर कानूनी त्रुटि गरी फैसला गरेको कारण व्यक्तिको वैयक्तिक स्वतन्त्रतामा आघात भएको देखिएमा आवश्यकताअनुसार उपचार प्रदान गर्न सकिने नै हुँदा अ.बं. १९४ नं. को आधार लिई रहनुपर्ने देखिन्छ। अ.बं. १९४ नं. ले फौजदारी मुद्दामा कसुरदार ठहर गरी कैदको सजाय पाएको व्यक्तिले सो फैसलाउपर माथिल्लो तहको अदालतमा पुनरावेदनपत्र दायर गर्दा धरौट वा जमानतीमा छाड्न सकिने सर्त र अवस्थासम्म व्यवस्था गरेको हुँदा जुन प्रयोजनका लागि उक्त कानूनी व्यवस्थाको संरचना गरिएको छ सोहीबमोजिम उक्त कानूनको प्रयोग गर्नुपर्ने।

कानूनबमोजिम धरौट तथा जमानत लिन मिल्ने अवस्था भएमा मात्र धरौट जमानत लिने हो, कानूनले तोकिदिएको प्रक्रियाप्रतिकूल धरौट तथा जमानत लिन मिल्दैन। अदालत वा अर्धन्यायिक निकायले गरेको फैसलालाई चुनौती गरिएको रिट निवेदन दर्ताको सम्बन्धमा फैसलाले तोकेको सजायबापत सोझै अ.बं. १९४ नं. बमोजिम धरौट वा जमानतको सुविधा पाउने कानूनी व्यवस्था देखिँदैन। माथि उल्लेख गरिएबमोजिम यस अदालतको पूर्ण इजलासबाट समेत निवेदकले फैसलाबमोजिम सजाय भोगेको, भोगिरहेको वा १९४ नं. बमोजिमको सुविधा पाएको निस्सा पेस गरेमा मात्र रिट दर्ता हुने भनी आदेश भएको पाइदा फरक फरक आदेश वा व्याख्या भएको नदेखिने।

मुद्दाको रोहमा तल्लो तहको अदालत वा अर्धन्यायिक निकायबाट भएको फैसलालाई चुनौती गरी

साधारण अधिकारक्षेत्रअन्तर्गत दायर हुने पुनरावेदनपत्र र त्यस्तो फैसला गर्दा अपनाइएको कार्यविधिलाई नै चुनौती गरी असाधारण अधिकारक्षेत्रअन्तर्गत दायर हुने रिट निवेदन नितान्त फरक विषय हुन्। मुलुकी ऐन, अ.बं. १९४ नं. मुद्दाको रोहमा साधारण अधिकारक्षेत्रअन्तर्गत पुनरावेदन वा सो प्रकृतिको निवेदन दायर गर्दा फैसलाले तोकेको सजायबापत धरौट वा जमानत पेस गर्ने सर्त र प्रक्रियासँग सम्बन्धित रहेको छ। उक्त कानूनी व्यवस्था केवल मुद्दामा पुनरावेदन वा सोसरहका निवेदन गर्दा आकर्षित हुने हुँदा त्यसलाई रिट क्षेत्रमा विस्तार गर्न नमिल्ने।

निवेदक कैदमा रही रिट निवेदन गरेकोले फैसलाले ठहर गरेको सजाय भोगिरहेको हुँदा प्रस्तुत रिट दर्ता भएको अवस्था छ। निवेदकले अ.बं. १९४ नं. को सुविधासमेत माग गरेको प्रस्तुत निवेदन र सो सम्बन्धमा उठान भएको प्रतिवेदनसाथ रिट निवेदनसमेत यस इजलाससमक्ष साथै पेस भएको अवस्था छ। उक्त रिटमा आज यसै इजलासबाट निवेदकले सुनुवाईको मौका प्राप्त गरेको देखिएको समेतका आधारमा रिट खारेज हुने आदेश भएको छ। निवेदकले दायर गरेको जुन रिट अन्तिम किनारा नभएसम्मको लागि अ.बं. १९४ नं. को सुविधा माग गरेका हुन् उक्त रिट खारेज हुने ठहर भइसकेको अवस्थामा निवेदकको निवेदन मागको औचित्यसमेत समाप्त भएको मानिने।

अदालतबाट अन्तिम भइरहेको फैसलाउपर नै असाधारण अधिकारक्षेत्रअन्तर्गत चुनौती दिई उपचार माग गरेको अवस्थामा तोकिएको सर्त पुरा गरी माग गरेको अवस्थामा तोकिएको सर्त पुरा गरी रिट निवेदन दर्ता गर्नसक्ने कुरामा विवाद देखिँदैन। तर त्यस्तो चुनौती दिँदा अन्तिम भइरहेको फैसलाबमोजिम सिर्जना भएको परिणाम रिट निवेदन दर्ता गर्न खोजेको कारणले मात्रै स्वतः मुलतबी वा स्थगन हुने कुरा आउँदैन। फलस्वरूप मुद्दाको रोहमा आकर्षित अ.बं.

१९४ नं. बमोजिमको सुविधा पनि सोझै प्राप्त हुन नआउने।

अदालतको फैसलाअनुसार सजाय पाएको व्यक्तिबाट सजाय ठहर भएको फैसलालाई चुनौती गरी अब दायर हुन आउने रिट निवेदनका सम्बन्धमा त्यस्तो फैसलाले लागेको सजाय भोगेको वा भोगिरहेको वा पुनरावेदन वा सोसरहको निवेदनको रोहबाट अ.बं. १९४ नं. बमोजिम धरौट वा जमानतको सुविधाप्राप्त गरेको निस्सा पेस गरेको अवस्थामा मात्र दर्ता गर्नु भनी यस अदालतका रजिस्ट्रारलाई निर्देशन गर्ने।

इजलास अधिकृत: सन्तोषप्रसाद पराजुली

कम्प्युटर: रमेश आचार्य

इति संवत् २०७२ साल माघ १५ गते रोज ६ शुभम्।

२

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ, मा.न्या.श्री सुशीला कार्की, मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली, मा.न्या. श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७१-WO-०६३१, उत्प्रेषण / परमादेश, माधवराज घिमिरे वि. कारागार कार्यालय, डिल्लीबजार काठमाडौंसमेत

कुनै पनि व्यक्तिको वतन कुन स्थानलाई मान्ने भन्ने सम्बन्धमा व्यक्तिको वतन निजको जन्म, घर जग्गा रहेको स्थान, कुनै उद्योग व्यवसाय गर्दा रहे बसेको स्थान आदि फरक फरक रहन सक्दछ। वतन स्थायी वा अस्थायी हुनसक्छ, व्यक्तिको वतन निज तत्काल बसोबास गरेको स्थानका आधारमा पनि निर्धारण गरिने विषय हुने।

कुनै पनि व्यक्तिको वतन कायम हुन निज बसोबास गर्ने गरेको घर निजको नामको हो होइन भन्ने कुराले निर्धारित गर्ने नभई निजको बसोबासले निर्धारण गर्ने हुन्छ। निवेदकको तत्कालको वतन सहकारीको माइन्टुट र निवेदन व्यहोरासमेतबाट काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका, वडा नं. ७ पुष्टि भएको हुँदा आफ्नो वतन सर्लाहीमा म्याद जारी नभएको त्रुटिपूर्ण

भन्ने निवेदन दाबी औचित्यपूर्ण मान्न नमिल्ने ।

तामेली म्याद स्त्रेस्तेदारसमक्ष पेस भई स्त्रेस्तेदारले प्रतिवादीको अर्को वतन छ, छैन सो सम्बन्धमा खुलाई पठाउन जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालयलाई लेखि पठाई खुली आएको वतनमा पुनः म्याद जारी गर्ने भनी आदेश गरेको तर उक्त तामेली म्याद बदर गरेको भने देखिन्न । एकपटक रितपूर्वक तामेल भइआएको तामेली म्याद बदर नगरेसम्म सो म्यादको कानूनी अस्तित्व रहिरहने र सोही म्यादका आधारमा म्यादवालालाई सुनुवाइको मौका प्रदान भएको भनी मान्नुपर्ने ।

प्रतिवादीको वतनमा एकपटक रितपूर्वक म्याद तामेल भई तामेली म्याद मिसिल संलग्न भएकोमा उक्त म्याद बदर नगरी अर्को वतन भए खुलाउन स्त्रेस्तेदारले आदेश गरी अघि रितपूर्वक म्याद तामेल भएको वतन नै खुली आएको अवस्थामा पछिल्लो तामेली म्याद मिसिल संलग्न नहुँदा अघिल्लो तामेली म्याद अन्यथा नहुने हुँदा म्यादवालाले सुनुवाइको मौका नपाएको भन्न मिल्ने नदेखिने ।

प्रस्तुत विवादमा यी निवेदकले ठगी मुद्दामा निजका नाममा तामेल भएको सुरु म्याद नै गुजारी अदालतमा हाजिर नभई बसेका प्रतिवादीको नाममा अ.बं. २०८ नं. को कानूनी व्यवस्थाअनुरूप पुनरावेदन म्याद जारी गर्नु नपर्ने हुँदा सोही आधारमा ठगी मुद्दामा प्रतिवादी रहेका यी निवेदकका नाममा पुनरावेदन म्याद नदिएको कार्यलाई कानूनप्रतिकूल मान्न नमिल्ने ।

असाधारण अधिकारक्षेत्रान्तर्गत निवेदन पर्न आएमा कारवाहीको सिलसिलामा वा अन्तिम निर्णयद्वारा अदालतले उपयुक्त आदेश दिई उचित र पर्याप्त उपचार दिने हुँदा सो रोहमा दिने उपचारको विशिष्ट स्थान रहने हुन्छ । संविधानबमोजिम यस अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र गुहारी पर्न आउने निवेदनहरूको सन्दर्भमा तत्सम्बन्धी कानूनकै प्रक्रिया अपनाई कारवाही गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रस्तुत रिट निवेदनमा

निवेदकले उठान गरेको ठगी मुद्दामा सुनुवाइको मौका नै प्राप्त नभएको भन्ने विवाद माथि गरिएको विवेचनाबाट सत्य नभई निवेदकले सुनुवाइको मौका प्राप्त गरेको देखिएको हुँदा निवेदन दाबीअनुसार निजलाई पुनः सुनुवाइको मौका प्रदान गर्नु भन्ने आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्था नदेखिने ।

निवेदकले गैरकानूनीरूपमा थुनामा राखिएको भनी थुनाबाट मुक्त गर्न आदेश जारी गरी पाउँ भनी माग गरेको सम्बन्धमा विचार गर्दा निवेदक ठगी मुद्दामा काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसलाबाट कसुरदार ठहर भई ३ वर्ष कैद र रु. २,६३,८४८।- जरिवाना भएको देखिन्छ । उक्त फैसला अन्तिम भई बसेको र फैसलाअनुसारको कैद तथा जरिवानाको लगत फछ्यौट हुन बाँकी भएको हुँदा सोही लगत फछ्यौटको लागि पक्राउ गरी काठमाडौं जिल्ला अदालत तहसिल शाखाबाट कैदी पुर्जिसमेत दिई कैदमा राख्न पठाएको पाइन्छ । माथि गरिएको विवेचनाअनुरूप काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसलामा कार्यविधिगत त्रुटि भएको नदेखिने ।

अदालतबाट कानूनसम्मत रूपमा अन्तिम भइरहेको फैसला शुन्यको स्थितिमा रहन सक्दैन । अन्तिम भइरहेको आफ्नो फैसलाको कार्यान्वयन गर्नु अदालत स्वयम्को दायित्व हुने हुँदा फैसला कार्यान्वयनको क्रममा निवेदकका नाममा कायम रहेको लगतअनुरूपको कैद र जरिवाना असुलीको लागि कैदी पुर्जा दिई कैदमा राख्न पठाएको कार्यले निवेदकको संविधानप्रदत्त हकमा आघात भएको मान्न नमिल्ने हुँदा निवेदकको दाबीसँग सहमत हुन नसकिने ।

तसर्थ माथि गरिएको विवेचनाबाट निवेदन मागबमोजिम काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६५/१०/२३ को फैसला र सो फैसला कार्यान्वयनको क्रममा भएका काम कारवाहीहरू उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गर्नुपर्ने अवस्था नभएको

र निवेदकलाई म्याद दिई मुद्दामा सामेल गराउनु भनी परमादेश जारी हुने अवस्थासमेत नहुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

माननीय न्यायाधीश श्री गोपाल पराजुलीको छुट्टै राय

प्रतिवादीका नाममा जारी भएको म्याद एकपटक बेपत्ता तामेल भई पुनः म्याद जारी गर्ने आदेश भएको र सोही कारणले मुद्दा तामेलीमा राखी पुनः म्याद जारी गरेको अवस्थामा उक्त म्याद रातपूर्वक तामेल भएको यकिन हुनुपर्ने हुन्छ । सोको लागि तामेली म्याद मिसिल संलग्न हुनुपर्ने वा तामेल्दारको प्रतिवेदन अदालतमा दर्ता भएको देखिनुपर्ने हुन्छ । तामेली प्रति, तामेल्दारको प्रतिवेदन मिसिल संलग्न नहुनुका साथै म्याद तामेल गरी तामेली म्यादसहितको प्रतिवेदन अदालतमा फिर्ता भएको तथ्य म्याद दर्ता रजिष्टरबाट समेत यकिन हुन नसकेको अवस्थामा म्याद रितपूर्वक तामेल भएको निष्कर्षमा पुग्न नमिल्ने ।

यस अदालतले व्यक्तिका मानव अधिकार तथा मौलिक हक संरक्षण गर्ने सवालमा दर्जनाँ मुद्दाहरूमा मानव अधिकारसम्बन्धी विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय अनुबन्ध तथा अन्य दस्तावेजहरूको आधारमा राज्यको दायित्व सिर्जना हुने भनी व्याख्या गरिसकेको परिप्रेक्ष्यमा फौजदारी न्याय सम्बन्धमा नेपाल कानूनको व्याख्यासमेत ICCPR को धारा १४ अनुकूल हुनुपर्ने विषयमा यस इजलासको दृष्टिकोण अन्यथा हुनुपर्ने कुनै युक्तियुक्त आधार देखिँदैन । ICCPR मा नेपालले हस्ताक्षर गरी अनुमोदनसमेत गरेको हुँदा सम्बन्धित व्यक्तिलाई सूचना र सुनुवाइको पर्याप्त अवसर नदिई गरिएको कुनै पनि फौजदारी कारवाही फौजदारी न्यायसम्बन्धी विश्वव्यापी सिद्धान्त तथा यसै अदालतले यसपूर्व विभिन्न मुद्दाहरूमा कायम गरेको नेपाल सन्धी ऐन, २०४७ को दफा ९

अनुसार अन्तर्राष्ट्रिय कानूनबाट पक्ष राष्ट्रमा सिर्जना हुने दायित्वसम्बन्धी सिद्धान्तको समेत प्रतिकूल हुने भएकाले आफू विरुद्धको फौजदारी अभियोगसम्बन्धी सूचना नै प्राप्त नगरेको कारवाही प्रक्रियाका आधारमा व्यक्तिको वैयक्तिक स्वतन्त्रता हनन् हुने गरी भएको निर्णयलाई यस अदालतले कुनै पनि आधार र अवस्थामा स्वीकार गर्नसक्ने अवस्था नदेखिने ।

फौजदारी कसुरको आरोप लागेको व्यक्तिलाई निजको विरुद्ध भएको प्रत्येक कानूनी कारवाहीको जानकारी पाउने हक निर्विवाद हक हो । यो हक प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तमा आधारित रहेको छ । कुनै अपराधको अभियोग लागेको व्यक्तिलाई निज विरुद्धको अभियोगको बारेमा कुनै जानकारी नै नदिई, निजको कुरा नै नसुनी वा निर्दोषिताको प्रमाण नै नबुझी एकतर्फीरूपमा कसुरदार ठहर गरी फैसला गर्ने कार्य स्वच्छ न्यायमा आधारित नहुनुका साथै प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तसमेतको प्रतिकूल हुने ।

फैसला गर्ने कार्य मात्र न्यायको पूर्णता होइन । फैसला गर्नुपूर्व अनिवार्यरूपमा अपनाउनु पर्ने न्यायिक कार्यविधिको अवलम्बन पनि न्यायको सुनिश्चितताका लागि त्यत्तिकै आवश्यक र अपरिहार्य छ । न्याय गरेर मात्र हुँदैन न्याय गरेको पनि देखिनु पर्दछ (Justice should not only to be done, it should manifestly shown to be done) भन्ने कमान ल प्रणालीको आधारभूत मान्यता पनि सुनुवाइको अवसर दिनुपर्छ भन्नेमा नै रहेको छ । फौजदारी मुद्दामा आरोपित व्यक्तिका विरुद्ध लागेको आरोपका बारेमा यथासक्य छिटो र स्पष्टरूपमा सूचना दिनु, आरोपित व्यक्तिलाई आफ्नो कुरा भन्ने उचित र पर्याप्त अवसर प्रदान गर्नु, कानून व्यवसायीमार्फत सुनुवाई वा प्रतिवाद गर्न चाहेमा सो अवसरको सुनिश्चितता गर्नुजस्ता कार्यविधिको अवलम्बन गरेर मात्र निर्णय गर्नुपर्ने ।

वास्तविकरूपमा सूचना प्राप्त गरेको तथ्य

स्थापित हुनका लागि उक्त सूचनामा आरोपित व्यक्तिले आफू उपस्थित हुनुपर्ने स्थान (Place), समय (Time), आरोपको प्रकृति (Nature), कानूनी अख्तियारी (Legal authority) र अभियोग दाबी (Special charge or allegation) स्पष्टरूपमा बुझ्नसक्ने गरी सूचना दिनुपर्छ । यसबाहेक स्वच्छ सुनुवाइको प्रत्याभूतिका लागि आफ्नो भनाई र प्रमाण प्रस्तुत गर्ने पर्याप्त (Sufficient) अवसर दिनुपर्ने, प्रतिकूल प्रमाण देखाउने (Disclosure), एवम् खण्डन वा जिरह (Rebute to the adverse evidence) गर्ने तथा कानून व्यवसायीद्वारा प्रतिनिधित्व गर्न पाउने अधिकारसमेत सुनिश्चित गरिनु पर्ने ।

वास्तवमा न्याय प्रकृति जस्तै स्वच्छ, निष्पक्ष र तटस्थ हुनुपर्छ भन्ने Wade को धारणा प्रस्तुत मुद्दामा समेत प्रासङ्गिक छ । आफ्नो विरुद्ध लागेका आरोपको बारेमा सूचना नै प्राप्त नभएको अवस्थामा गरिएको न्याय Wade ले भनेजस्तो स्वच्छ, निष्पक्ष र तटस्थ नहुन सक्नेतर्फ सजग रहन आवश्यक हुने ।

वस्तुतः न्यायिक वा अर्धन्यायिक निकायबाट भएको निर्णयमा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तको उल्लङ्घन (Breach of Principles of natural justice) विद्यमान रहेको पाइएमा त्यस्तो निर्णय स्वच्छरूपमा भएको मान्न मिल्दैन । आफू विरुद्ध लागेको अभियोगका बारेमा सूचना प्राप्त गर्नु स्वच्छ सुनुवाइको अपरिहार्य तत्त्व (Sine qua non) हुन आउने ।

सुनुवाइको मौका भनेको प्राकृतिक न्यायको आधारभूत विधिशास्त्रीय सिद्धान्त हो । जसमा जुन व्यक्तिको हक हितको प्रतिकूल कारवाही वा निर्णय गर्न लागिएको हो निजउपर आरोपित विषयमा उसको कुरा सुन्नु (audi alteram Partem) तथा निजलाई आफ्नो प्रतिरक्षा गर्न मनासिब अवसर दिइनु पर्दछ । मुद्दाका पक्षलाई न्यायिक कारवाहीमा संलग्न हुने मौका प्रदान गरी कार्यविधिगत सुरक्षा प्रदान गर्नु नै सुनुवाइको

सिद्धान्तको मूलभूत उद्देश्य हो । यसरी प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त औपचारिकता मात्र आधारित सिद्धान्त नभई सारवान् न्याय प्रदान गर्ने सार्थक नियम हो । न्यायको वस्तु तत्त्वको प्राप्तिमा सघाउ पुर्याउनु नै यसको ठोस उद्देश्य हो । आफू विरुद्धको आरोपबारे यथार्थ भई जानकारी प्राप्त नगरेको अवस्थामा कुनै प्राविधिक वा यान्त्रिक व्याख्याबाट प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तप्रतिकूल भएका कामकारवाही स्वीकार्य हुन नसक्ने ।

प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त प्रतिकूल सुनुवाइको मौका नै प्रदान नगरी कैद र जरिवाना हुने ठहर गरेको फैसला र सो फैसला कार्यान्वयनको क्रममा निवेदक माधवराज घिमिरेलाई कैदमा राख्न पठाएको कार्यसमेत कानूनसम्मत नदेखिँदा फौ.नं. १५८६ को हकमा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६५।१०।२३ मा भएको फैसला र सो फैसला कार्यान्वयनका काम कारवाहीहरू उत्प्रेषणको आदेशले बदर हुने ठहर्छ । साथै प्रतिवादीलाई उक्त फौ.नं. १५८६ को ठगी मुद्दाको सम्बन्धमा रितपूर्वक सूचना दिई सुनुवाईमा सहभागी गराउनु भनी विपक्षी काठमाडौं जिल्ला अदालतका नाममा पदमादेशसमेत जारी हुने ।

यस बृहद् पूर्ण इजलासमा रहनु भएका सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ, माननीय न्यायाधीश श्री सुशीला कार्की, माननीय न्यायाधीश श्री दीपकराज जोशी र माननीय न्यायाधीश गोविन्दकुमार उपाध्याय मेरो उल्लिखित रायसंग सहमत हुन नसकी रिट निवेदन खारेज गर्ने निष्कर्षमा पुग्नु भएकोले वहाँहरूको राय नै बहुमतको राय भएकोले सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३ को उपनियम (४) बमोजिम गर्ने ।

इजलास अधिकृतः सन्तोषप्रसाद पराजुली

कम्प्युटरः रमेश आचार्य

इति संवत् २०७२ साल माघ १५ गते रोज ६ शुभम् ।

संयुक्त इजलास

१

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार
उपाध्याय, ०६८-CR-०७७५, जबरजस्ती करणी,
नेपाल सरकार वि. गोविन्द सुनार

वस्तुतः प्रतिवादीले अदालतको बयानमा समेत आफूले पीडितलाई पछाडिबाट करणी गरेको भन्ने तथ्यलाई स्वीकार गरेको देखिन आउँछ। प्रतिवादीले अदालतमा गरेको उक्त बयानलाई पीडितको मौकाको शारीरिक परीक्षण एवम् पीडितले मौकामा यी प्रतिवादीले आफूलाई जबरजस्ती करणी गरेको भनी उल्लेख गरी अदालतसमेतमा प्रतिवादीले आफूलाई अगाडि र पछाडिबाट करणी गरेको भनी बकपत्र गरेको व्यहोराले समर्थन गरेको देखिन आउँछ। प्रतिवादीले आफ्नो बयानमा पीडितको योनीमा आफ्नो लिङ्ग नपसाली रगडेको मात्र हो भने पनि योनीमा लिङ्गले रगड्नुको अर्थ योनीमा लिङ्ग घर्षणको मात्रा विद्यमान रहनु हो। योनीमा लिङ्ग घर्षणको अवस्थालाई जबरजस्ती करणीको महलको १ नं. ले जबरजस्ती करणीको परिभाषाभित्र राखेको सन्दर्भमा योनीमा लिङ्गको पूर्ण प्रवेश भएमात्र करणी हुन्छ भन्न मिल्ने नहुने।

प्रतिवादीको कसुरलाई जबरजस्ती करणीको उद्योग भन्न नमिली उक्त कसुर जबरजस्ती करणी भएको देखिएकोले जबरजस्ती करणीको उद्योग मात्र ठहराएको सुरु फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला मनासिब नदेखिने।

उल्लिखित विवेचित आधार र कारण एवम् यस अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तसमेतको आधारमा प्रतिवादीले पीडितलाई जबरजस्ती करणी गरेको देखिएकोले जबरजस्ती करणीको महलको

१ नं. बमोजिमको कसुर गरेको ठहर्याउनु पर्नेमा सो महलको ५ नं. बमोजिमको जबरजस्ती करणीको उद्योग गरेको ठहर्याएको सुरु सुर्खेत जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, सुर्खेतको मिति २०६७।१०।११ को फैसला मिलेको नदेखिँदा उल्टी भई प्रतिवादीले अभियोग माग दाबीबमोजिम जबरजस्ती करणीको महलको १ नं. बमोजिम पीडितलाई जबरजस्ती करणी गरेको ठहर्छ। वादी पक्षबाट प्रतिवादी गोविन्द सुनारउपर जबरजस्ती करणीको महलको ३(१) नं. बमोजिम सजायको माग दाबी लिइएको भए पनि अभियोग पत्रमा निजको उमेर १३ वर्ष भएकोले बालबालिकासम्बन्धी ऐन, २०४८ को दफा ११(२) बमोजिम हुनुपर्ने भन्ने उल्लेख भएकोले वारदात हुँदा निज प्रतिवादीको उमेर १४ वर्षभन्दा कम भएको देखिएको सन्दर्भमा सजायको हकमा उक्त ऐनबमोजिम प्रतिवादीलाई छ महिना कैदको सजाय भई सो सजाय स्थगित हुने।

प्रतिवादीउपर जबरजस्ती करणीको महलको १ नं. बमोजिमको कसुर गरेको ठहर भए पनि बालबालिकासम्बन्धी ऐन, २०४८ को दफा ११(२) बमोजिम निजको उमेर १४ वर्षभन्दा कम भएको आधारमा कम सजाय भई सो सजायसमेत स्थगित हुने ठहरी फैसला भएको छ। वादी पक्षको अभियोगपत्रमा प्रतिवादीबाट पीडितलाई जबरजस्ती करणीको महलको १० नं. बमोजिम क्षतिपूर्तिको समेत माग दाबी लिएको तर्फ विचार गर्दा प्रतिवादी गोविन्द सुनारले मौकामा बयान गर्दा निज कक्षा ४ मा अध्ययन गर्ने गरेको, घरको आर्थिक अवस्था कमजोर रही बुबा आमाले मजदुरी काम गरेपछि मात्र खान पुग्दछ भन्ने उल्लेख गरेको सन्दर्भमा पीडितलाई जबरजस्ती करणीको १०ग नं. बमोजिम सम्बन्धित महिला तथा बालबालिका कार्यालयबाट रु. ५० हजार क्षतिपूर्ति पीडितलाई भराइदिनु भनी सुरु जिल्ला अदालतलाई

लेखी पठाइदिने ।

इजलास अधिकृत: विश्वनाथ भट्टराई

कम्प्युटर: रामशरण तिमिल्सिना

इति संवत् २०७२ साल साउन ३१ गते रोज १ शुभम् ।

२

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०७१-WO-०१९३, उत्प्रेषण / प्रतिषेध, सुशीला गौतमसमेत वि. विशाल श्रेष्ठसमेत

अन्तरिम वा अन्तरकालिन प्रकृतिका आदेश कुनै पनि मुद्दा चल्दाचल्दैको अवस्थामा तत्काल गरिने आदेश भएकाले फैसलासरहका नभई त्यसबेलाको औचित्यको आधारमा तत्कालका लागि दिइने आदेश हुने हुँदा पहिले जारी भएका अन्तरिम वा अन्तरकालीन आदेशको औचित्य र सान्दर्भिकता त्यस्तो मुद्दाको अन्तिम किनारा नभएसम्म मात्र कायम रहन सक्ने ।

मूल मुद्दा नै किनारा लागिसकेको अवस्थामा अन्तरिम वा अन्तरकालीन आदेशको कुनै महत्त्व रहँदैन । प्रस्तुत मुद्दामा सुरु काठमाडौँ जिल्ला अदालतबाट निषेधाज्ञा मुद्दामा जारी भएको अन्तरिम आदेश कायम रहन सक्ने हो होइन भन्नेतर्फ हेर्दा सुरु अदालतमा दायर भएको निषेधाज्ञा मुद्दामा निवेदन दाबी नपुग्ने भनी उक्त मुद्दा खारेज भई पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदनको रोहमा पुगिसकेको भन्ने बहसको क्रममा दुवै पक्षका कानून व्यवसायीहरूबाट खुल्न आएको छ । यस्तो अवस्थामा सुरु अदालतबाट जारी भएको अन्तरिम आदेशलाई निरन्तरता दिनु भनी न्यायको रोहबाट बोल्न मिल्ने नदेखिने ।

अन्तरिम आदेश जारी भएको भनिएको मूल मुद्दाको रूपमा रहेको निषेधाज्ञा मुद्दा नै खारेज हुने गरी काठमाडौँ जिल्ला अदालतबाट अन्तिम आदेश जारी भइसकेपछि त्यस्तो अन्तरिम आदेशको औचित्य नै समाप्त भई त्यस्तो अन्तरिम आदेश स्वतः निस्क्रिय हुने हुँदा अब सो मुद्दामा अन्तरिम आदेश वा अन्तरकालीन आदेश पुनः जारी राख्नुपर्छ वा पर्दैन भन्ने कुरा उक्त

मुद्दाको पुनरावेदनको रोहमा विचार हुने विषय भएकाले निषेधाज्ञा मुद्दाको निर्णयपूर्वको स्थितिलाई यथावत निरन्तरता दिन नमिल्ने ।

उल्लिखित तथ्य तथा विवेचित आधार कारणसमेतबाट सुरु जिल्ला अदालतबाट निषेधाज्ञा मुद्दा नै खारेज हुने गरी अन्तिम आदेश भएको भन्ने देखिएको अवस्थामा सो निषेधाज्ञा मुद्दामा जारी भएको अन्तरिम आदेशको औचित्य समाप्त भइसकेको हुँदा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गर्ने आवश्यकता र प्रयोजन नै समाप्त भइसकेकाले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । रिट खारेज हुने ठहरेकाले यस अदालतबाट जारी भएको अन्तरिम आदेशसमेत स्वतः निस्क्रिय हुने ।

इजलास अधिकृत: इन्दिरा शर्मा

इति संवत् २०७२ साल चैत १ गते रोज २ शुभम् ।

३

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०६८-WO-०७३१, परमादेश, सज्दा सापकोटासमेत वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

जहाँसम्म निवेदकहरूका बाबु विदेशी वा स्वदेशी के हो भन्ने आधारमा नागरिकताको प्रमाणपत्र नदिएको भन्ने विपक्षीको भनाईलाई हेर्दा संविधान तथा कानूनले नेपाली नागरिक आमाबाट नेपालमा जन्म भई नेपालमा नै बसोबास गरिरहेका व्यक्तिहरूले आमाको नामबाट नागरिकता प्राप्त गर्नसक्ने भनी व्यवस्था गरिसकेको अवस्थामा बाबु विदेशी वा स्वदेशी हो भन्ने प्रश्न उठाई संविधान र कानूनबमोजिम नागरिकता प्राप्त गर्ने योग्यता पुगेका व्यक्तिहरूलाई नागरिकताको प्रमाणपत्र दिन इन्कार गरी नागरिकताविहीन बनाउनु कानूनअनुकूलको कार्य मान्न नसकिने ।

नेपाली नागरिक बाबु वा आमाबाट नेपालको कुनै भूभागमा जन्मिएको व्यक्तिले त्यही जिल्लाबाट नेपालको नागरिकताको प्रमाणपत्र प्राप्त गर्ने अधिकार

राख्दछ। नागरिक नभई कसैले पनि यो देशको राजनीतिक तथा नागरिक अधिकार प्रयोग गर्न, अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न, कुनै चुनावमा भाग लिने वा मतदान गर्ने अधिकार वा नेपाली नागरिकले मात्र प्रयोग गर्न पाउने कुनै पनि हक तथा अधिकार प्रयोग गर्न पाउने हुँदैन। नेपाल राज्यमा जन्मेको कारण नेपाली नागरिक हुन योग्यता पुगेपछि र आवश्यक रित्त पुर्याई कानूनमा तोकिएको ढाँचामा आवेदन गरेपछि सहज र सरल तरिकाले नेपालको नागरिकताको प्रमाणपत्र प्राप्त गर्ने प्रत्येक योग्यता पुगेको व्यक्तिको अधिकार हो। तर कानूनबमोजिमको न्यूनतम प्रक्रिया पुर्याई नागरिकता प्राप्तिको लागि आवेदन परेको अवस्थामा यस अदालतबाट प्रतिपादित उक्त सिद्धान्तसमेतको आधारमा नागरिकताजस्तो संवेदनशील प्रश्नमा सौहार्द्रतापूर्वक सहयोग गर्नुपर्नेमा यस्तो र त्यस्तो बहाना गरी नागरिकताको प्रमाणपत्र दिन इन्कार गरी विपक्षीहरूले निवेदकहरूलाई झुलाउने कार्य गरेको पाइयो। यस्तो कार्यलाई जिम्मेवारपूर्ण एवम् कानूनसम्मत कार्य मान्न नसकिने।

निवेदकहरूकी आमाको नाममा नेपालको नागरिकता रहेको र निजहरूका बाबु बेपत्ता भएकाले आमाको नामबाट नागरिकता प्रदान गर्न कुनै बाधा नरहेको र यस विषयमा यस अदालतबाट यसअघि पनि परमादेश जारी भएकोमा सबै जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूलाई परिपत्रसमेत भइसकेको भन्ने देखिए पनि निवेदकहरूलाई आमाको नामबाट नागरिकता प्रदान नगरिएको कार्य न्यासम्मत नरहेकाले निजहरूलाई आमाको नामबाट अविलम्ब नागरिकता प्रदान गर्नु गराउनु भनी विपक्षीहरूका नाममा परमादेश जारी हुने।

आमाको नामबाट नागरिकता लिनुपर्ने अवस्था स्वयम्मा एउटा कठिन अवस्था रहेको हुँदा यसप्रति नकारात्मक सोच राख्ने हो भने सीमान्तीकृत महिलालाई थप असुविधा पर्नजाने देखिन्छ। तसर्थ

प्रस्तुत मुद्दामा भएको आदेश र सविना दमाईको मुद्दामा भएको आदेशको भावनाअनुरूप यस्तो परिस्थितिका मुद्दाहरूमा अनावश्यक झन्झट नगरी नागरिकता पाउनु पर्ने अवस्थामा सहजै आमाको नामबाट नागरिकता दिन दिलाउन यस सम्बन्धमा कुनै गुनासो रहन नदिन गुनासो सुन्ने संयन्त्र गृह मन्त्रालयअन्तर्गत नै खडा गरी अनुगमनसमेत गर्ने व्यवस्था मिलाउनु भनी नेपाल सरकारका नाममा निर्देशनात्मक आदेशसमेत जारी हुने।

इजलास अधिकृत: इन्दिरा शर्मा

इति संवत् २०७२ साल चैत्र २ गते रोज ३ शुभम्।

४

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०६७-WO-०९१८, उत्प्रेषण / परमादेश, कृष्णशरण मास्के वि. रक्षा मन्त्रालयसमेत

सैनिक सेवामा कार्यरत यी निवेदकले पशु स्वास्थ्य औषधि उत्पादन आयोजना शाखामा गरेको सेवा अवधिको ७५ प्रतिशत अवधि जोडी निवृत्तिभरण पाउँ भनी दाबी गरेकै आधारमा कुनै पनि कानूनले त्यस्तो नोकरी अवधि जोड्न मिल्ने भनी नबोलेको अवस्थामा सो सेवा अवधिलाई जोड्न मिल्ने भनी अर्थ गर्नु कानूनसम्मत नहुने।

जहाँसम्म सैनिक अभिलेखालयका प्रमुख सेनानिपतिको निर्णयद्वारा यी निवेदकले अन्यत्र सरकारी सेवामा रही गरेको अस्थायी नोकरी अवधि जोडिएकोमा पुनः सोही अभिलेखालयका प्रमुख सेनानिपतिद्वारा नै सेवा अवधि जोड्न नमिल्ने भनी निर्णय गर्न कानूनको सिद्धान्तविपरीत हुने भनी बहसको क्रममा उठाइएको विषयतर्फ हेर्दा सो अभिलेखालयले भूलवस सेवा अवधि जोडी पेन्सनपट्टा दिएको त्रुटिपूर्ण कार्यलाई सच्याई निजले पेन्सन नपाउने भनी निर्णय गरिएको भन्ने बहसको क्रममा प्रत्यर्थीका कानून व्यवसायीले व्यक्त गर्नु भएको पाइन्छ। सैनिक सेवा नियमावलीमा अन्यत्र सरकारी सेवामा गरेको अस्थायी

सेवा अवधिलाई निवृत्तिभरणको प्रयोजनका लागि जोड्न पाउने गरी व्यवस्था नभएको अवस्थामा त्यसरी कानूनमै नभएको व्यवस्थाअनुसार कानूनविपरीतको त्रुटिपूर्ण निर्णय गरी अन्यत्र गरेको सेवा अवधिको ७५ प्रतिशत अवधि जोडी यी निवेदकलाई पेन्सनपट्टा दिने कार्यलाई कानूनअनुसार भएको कार्य मान्न नमिल्ने ।

कानूनविपरीतको निर्णयले वैधतासमेत प्राप्त नगर्ने भई त्यस्तो निर्णय सधैं कानूनविपरीत नै हुने हुँदा जहिलेसुकै सच्याउन सकिने नै हुन्छ । यस्तो अवस्थामा सैनिक अभिलेखालयबाट भूलबस यी रिट निवेदकले अन्यत्र गरेको अस्थायी सेवाको ७५ प्रतिशत सेवा अवधि जोडी पेन्सनपट्टा दिई भएको निर्णय कानूनप्रतिकूलको भन्ने थाहा भएपछि सो निर्णयलाई सोही अभिलेखालयबाट सच्याई यी निवेदकलाई पेन्सनपट्टा दिन नमिल्ने गरी भएको पछिल्लो निर्णयलाई गैरकानूनी भन्न नमिल्ने ।

रिट निवेदकले मिति २०३८।१०।६ देखि २०४७।१०।१४ सम्म जिल्ला केन्द्रीय पशु स्वास्थ्य औषधि उत्पादन आयोजनामा अस्थायी सेवा गरेको अवधि सेवामा जोडीपाउँ भनी मिति २०४७।११।१७ मा दरखास्त गरेकामा शाही नेपाली सैनिक अभिलेखालयको मिति २०४७।११।२५ को पत्रबाट निजले गरेको अस्थायी सेवा अवधिको ७५ प्रतिशत सेवा अवधि जोडिने भन्ने निर्णय भएको भन्ने कुरामा विवाद देखिएन । सो निर्णयबमोजिम रिट निवेदकले मिति २०४९।११।२५ देखि निवृत्तिभरण प्राप्त गर्दै आएकोमा २०५१ साल आषाढ महिनामा निजको पेन्सनपट्टा खिचिएको भन्ने देखिन्छ । वस्तुतः रिट निवेदकले निवृत्तिभरण पाउने हो वा होइन, निजको अन्यत्र सेवा गरेको अवधि जोड्न कानूनबमोजिम मिल्ने हो वा होइन भन्नेजस्ता कुराहरूको बारेमा कानूनी व्यवस्थाको अध्ययन गरी कानूनबमोजिम निर्णय गर्नुपर्ने दायित्व भएका व्यक्तिले कानूनमा नै व्यवस्था नभएको सुविधा पाउने गरी गरेको निर्णय कानूनी रूपमा

त्रुटिपूर्ण भई त्यस्तो निर्णयले कानूनी मान्यता प्राप्त गर्न सक्ने देखिएन । यद्यपि अख्तियारप्राप्त अधिकारीको निर्णयबमोजिम नै निवृत्तिभरण पाएका कर्मचारीलाई दिइएको सुविधाबाट वञ्चित गर्दा त्यस्तो कर्मचारीको हकमासमेत अन्याय पर्न जाने हुँदा अब आइन्दा यस किसिमको त्रुटिपूर्ण निर्णय गरी दिग्भ्रमित गर्ने कार्य नगर्नु नगराउनु भनी सम्बन्धित निर्णय गर्ने अधिकारीलाई सचेत गराउन लेखी पठाउने ।

तसर्थ: माथि विवेचित तथ्य, कानूनी व्यवस्था तथा आधार कारणसमेतबाट निवेदकको निवृत्तिभरण पाउने सेवा अवधि नै नपुगेको अवस्था हुँदा कानूनविपरीतको निर्णयले हक सिर्जना गर्न नसक्ने अवस्था भएको र कानूनविपरीत भएका निर्णय जुनसुकै बखत सच्याउन सक्ने नै हुँदा प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: इन्दिरा शर्मा

इति संवत् २०७२ चैत १ गते रोज २ शुभम् ।

५

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-WO-०६७३, उत्प्रेषण/परमादेश, लोकेन्द्र सिंह विष्ट वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

प्रचलित कानूनबमोजिम कुनै संस्थाको नाममा भएको सेयर वा अन्य सम्पत्ति माथिको हक स्वतः समाप्त हुने कुरा आउँदैन । तत्काल प्रचलित नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १९ (२) बमोजिम सार्वजनिक हितको लागि बाहेक कुनै पनि व्यक्तिको सम्पत्ति अधिग्रहण वा प्राप्त गर्ने वा त्यस्तो सम्पत्तिउपर कुनै प्रकारको अधिकारको सिर्जना गर्न नपाउने गरी राज्य विरुद्धमा व्यक्तिलाई प्राप्त भएको सम्पत्तिसम्बन्धी हक यी निवेदकउपर पनि आकर्षित नहुने भन्न मिल्ने अवस्था छैन । त्यसमा पनि निवेदकले आफ्नो हक र अस्तित्वको दाबी गरिरहेको छ । प्रचलित कानूनबमोजिमको कुनै निष्कर्षबेगर कसैको अस्तित्व

स्वतः समाप्त भएको भन्न कानूनसम्मत नहुने ।

कसैका विरुद्धमा निजको हित विरुद्ध निर्णय गर्नुभन्दा पहिले निजलाई आफ्नो भनाई राख्ने समुचित मौका दिनुपर्ने हुन्छ । सुनुवाईको मौकाबाट वञ्चित गरी कुनै निर्णय गरिन्छ भने त्यस्तो निर्णय प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त प्रतिकूल हुन गई त्यस्तो निर्णयले कानूनी मान्यता पाउन सक्ने अवस्था नहुने ।

जहाँसम्म निवेदक संस्था हालै लण्डन र बेल्समा दर्ता भएको विदेशी संस्था हो र नेपाल सरकारसँग ६० वर्ष अघिदेखि सम्झौता गरी निरन्तर काम गरिरहेको संस्था निवेदक होइन भन्ने कुराको प्रश्न छ, त्यसको सन्दर्भमा पनि विपक्षी नेपाल सरकारले निवेदकलाई पुरानो UMN को निरन्तरता हो वा हाल बेलायतमा दर्ता भएको नामको नयाँ संस्था हो भन्ने कुराको स्पष्टीकरण दिने मौकासमेत प्रदान गरेको देखिँदैन । पहिलेको अवस्थामा संस्था दर्ता नभएको अवस्थामा पनि UMN लाई संस्थाको मान्यता दिएको र परिवर्तित सन्दर्भमा बेलायतमा दर्ता गरिएको कारणले मात्रै अब पुरानो संस्थाको रूप परिवर्तन भई फरक अस्तित्व हो भन्न पनि त्यस सम्बन्धमा आवश्यक कुरा भन्ने मौका निवेदकलाई दिनुपर्ने देखिन्छ । अनौपचारिक व्यक्तित्वलाई औपचारिकता दिँदा व्यक्तित्व नै नास भयो वा भएन भन्ने प्रश्न सोचनीय छ । UMN को हक दायित्वको सम्बन्धमा प्रतिस्पर्धी हकवालाहरू आएका छन् वा छैनन् भन्ने कुरा पनि यहाँनै विचारणीय हुन आउने ।

वस्तुतः विदेशीहरूलाई खास संस्थामार्फत काम गर्न स्वयम् तत्कालीन सरकारले सम्झौता गरी अनुमति दिई काम गरिरहेको र त्यस्तो काम निरन्तर गरिरहेको भन्ने जिकिर लिएको सन्दर्भमा संस्था दर्ताको प्रश्न, सम्पत्तिको उत्तराधिकारको प्रश्न, सरकारले नै सम्पत्ति ग्रहण गर्ने अवस्थामा त्यसको निश्चित नीति र संरचनाको प्रश्न आदि कुरासमेत विपक्षीहरूले अनुत्तरित अवस्थामा नै राखिरहेको देखिन

आउँछ । त्यस्तो विषयलाई अनिर्णयको बन्दी बनाई राख्नु मुनासिब नहुने ।

वस्तुतः निवेदक संस्था (UMN) लाई नेपालमा कानूनबमोजिम दर्ताको प्रक्रियाबिना नै काम गर्न दिएको र सो संस्थाले काम नगर्ने भएमा वा विघटन भएमा पनि उक्त संस्थाको सम्पत्ति नेपाल सरकारमा नै हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्थासहित काम गरेको अवस्थामा पछिल्लो समयमा सो संस्था औपचारिक दर्ताको प्रक्रियामा गई विदेशमा दर्ता भएको कारणले मात्रै साबिकको हक दायित्वबाट विच्छेद गरी हेर्न मिल्ने देखिँदैन । जुन पृष्ठभूमिमा र सर्तहरूसहित संस्थाले काम गरी आएको हो, सोको निरन्तरता विधिवत् टुङ्ग्याएको अवस्थामा बाहेक टुङ्गिएको मान्न नमिल्ने ।

प्रारम्भमा नेपाल सरकार र निवेदक संस्थाका बीच बिना कुनै सम्झौता आपसी समझदारीका आधारमा दायित्व सिर्जना गरी कार्य सञ्चालन गरी आएको र कार्य सञ्चालनको अनुमति प्राप्त गर्दा सो संस्थाको दायित्व नेपाल सरकारमा रहने कुरालाई स्वीकार गरिसकेको यस्तो अवस्थामा संस्थाले पुनः कानूनीरूपमा संस्थापित भई पूर्ववत् कार्यरत भएको भनेको अवस्थामा आफूले नेपाल सरकारसँग कबुल गरेको सर्त स्वतः आकर्षित भइरहने कुरा हुन्छ । यसरी कार्यरत रहेको संस्थालाई नितान्त फरक वा नयाँ संस्थाको रूपमा व्यवहार गर्न तथा सो सिलसिलामा निवेदक कम्पनीको हकभोगमा रहेको कुनै सम्पत्तिको सम्बन्धमा संविधान, ऐन कानूनको न्यूनतम प्रत्याभूतिलाई समेत इन्कार गरी व्यवहार गर्नु मुनासिब हुँदैन । अनुमान वा विश्वासको भरमा कसैको हक भोगमा रहेको कुनै सम्पत्तिमा अनधिकृत हस्तक्षेप गर्न वा दखल गर्न हुँदैन र गरेमा त्यस्तो कार्य संविधानसम्मत मान्न नसकिने ।

नेपाल सरकारसँगको सम्झौताअनुसार स्थापित भई समाज कल्याण ऐन, २०४९ जारी

भएपछिको समयमा सो परिषद्सँग आवद्ध भई विभिन्न सेवामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको संस्थाको अस्तित्व समाप्त भयो भनी त्यस्तो संस्थाको नाममा रहेको सेयर तथा सम्पूर्ण चल अचल सम्पत्ति नेपाल सरकारले प्राप्त गर्ने भनी निर्णय गर्दा नेपाल सरकारले निवेदकलाई सुनुवाईको मौकासमेत दिएको पाइएन। त्यस्तै सो निर्णय गर्दा कुनै ऐन, कानूनलाई टेकेर गरेको भन्ने पनि देखिएन। तत्कालीन नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले कानूनभन्दा माथि कसैलाई नराखी सबैलाई कानूनको अधीनमा राखेको छ। कानूनी शासनको आधारभूत मान्यताअनुसार कुनै पनि कार्य कानूनले निर्देश गरेकोभन्दा बाहिर गएर गर्न मिल्दैन। अतः नेपाल सरकारले पनि कानूनको अधीनमा रही कार्य गर्नुपर्छ। कानूनले स्पष्टरूपमा अख्तियारी नदिएको विषयमा अमूक निर्णय नै कानूनसरह हुन्छ भन्न पनि नमिल्ने।

नेपाल सरकारको मिति २०७०।१०।२३ को निर्णयले निवेदकको हक हितमा प्रतिकूल असर पुगेको देखिएको हुँदा उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरिदिएको छ। नेपाल सरकारले पूर्वसम्झौता र प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेमा सोहीबमोजिम हुने हुँदा अब जे गर्न खोजेको हो सो कुराको सूचनासहित आफ्नो प्रतिवाद गर्ने मौका नदिई र कानूनबमोजिम निर्णयबिना निवेदकको हक भोग वा नियन्त्रणमा रहेको सेयरलगायतको सम्पत्तिमा गैरकानूनी हस्तक्षेप नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा परमादेशसमेतको आदेश जारी हुने।

इजलास अधिकृतः इन्दिरा शर्मा
इति संवत् २०७२ साल माघ २५ गते रोज २ शुभम्।

६

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., २०७१-CR-०११५, ०२७३, ०२८१, ०३०१, भ्रष्टाचार, नेपाल सरकार वि. नेत्रबहादुर लिम्बूसमेत, विनोद बस्नेतसमेत वि. नेपाल सरकार, नरेन्द्र सुवेदी वि. नेपाल सरकार, रुद्र

अधिकारी वि. नेपाल सरकार

प्रतिवादीहरूले शिक्षा ऐन, २०२८ अन्तर्गतका मुद्दामा अनुसन्धानको क्रममा र केन्द्रीय अनुसन्धान ब्यूरोमा गरेको कागजमा भौतिक शास्त्रको प्रश्नपत्र निर्धारित परीक्षा मितिभन्दा अगावै प्र.रुद्र अधिकारीले नरेन्द्र सुवेदीलाई बिक्री गर्न दिएको र नरेन्द्र सुवेदीले सन्तोष कुइकेललाई दिएको, सन्तोषले विनोद बस्नेतलाई बिक्री गरी विनोदले युवराजसमेतका विभिन्न विद्यार्थीहरूलाई बिक्री गरेको भनी बयान गरेको देखिएकोमा प्रश्नपत्र खरिद गर्ने बिष्णु विक्रम तथा एकराज सापकोटाले भौतिकशास्त्र विषयको प्रश्नपत्र परीक्षा हुनु अघिल्लो रात जेभियर इन्टरनेशनल कालोपुलमा अध्ययनरत नेत्र बुढा र उसको साथी मदनले हामीसँग भौतिक शास्त्रको प्रश्नपत्रको फोटोकपी छ भनेकोले हामीले होस्टलमा बस्ने साथीहरू मिली ५/५ हजारमा लिएको भनी बकपत्र गरेको पाइएबाट प्रतिवादी विनोद बस्नेतले प्र.सन्तोष कुइकेलबाट प्रश्नपत्र प्राप्त गरी विभिन्न विद्यार्थीहरूलाई बिक्री गरेको भन्ने भनाई पुष्टि भइरहेको देखिने।

कालिमाटी वृत्तका प्रहरी हवलदारसमेत रहेका प्रतिवादी गुप्तबहादुर क्षेत्रीले अदालतसमेतमा गरेको बयान, बिष्णुविक्रम थापा र एकराज सापकोटा तथा जाँचबुझ समितिका संयोजक तथा सदस्यसमेतको बकपत्रबाट समेत प्रश्नपत्र बाहिरिएको कुरामा विवाद नदेखिएको र उक्त बाहिरिएको प्रश्नपत्र हुबहु मिलेको देखिएसमेतबाट प्रश्नपत्र बाहिरिएको पुष्टि भएको देखिँदा प्रतिवादीहरूको उक्त बयानलाई अन्यथा भन्न मिलेन। अतः प्र.रुद्र अधिकारीले भौतिकशास्त्रका प्रश्नपत्र परीक्षा अगावै प्रहरीसमेतलाई झुक्याई ल्याई प्रतिवादी नरेन्द्र सुवेदीलाई प्राप्त गराई प्र.नरेन्द्र सुवेदी सन्तोष कुइकेल तथा विनोद बस्नेतले विभिन्न विद्यार्थीहरूलाई बिक्री गरेको भन्ने देखिन आउने।

प्रस्तुत मुद्दामा २०६८ सालको १२ कक्षाको परीक्षा जिलेट उच्च मा.वि.केन्द्रमा २०६८।१।१९ देखि

३० सम्म सञ्चालित परीक्षाको मिति २०६८/१/२१ गते हुने भौतिक शास्त्रको प्रश्नपत्र अधिल्लो दिन नै बाहिरिएको कुरामा विवाद नरहेको र उक्त प्रश्नपत्र माथि विवेचना गरिएअनुरूप निर्धारित परीक्षा मितिभन्दा अगावै जिलेट उच्च मा.वि.को सहायक केन्द्राध्यक्ष रूद्र अधिकारीले प्रहरी वृत्तमा राखिएको भौतिकशास्त्रको प्रश्नपत्र प्रहरीलाई झुक्याई अधिल्लो दिन नै लिई आई प्रश्नपत्र बाहिर्याउने कार्य गरेको र उक्त प्रश्नपत्र बाहिर्याउने कार्यमा सहयोग गरी विभिन्न विद्यार्थीहरूमा बिक्री वितरणको कार्यमा प्रतिवादीहरू नरेन्द्र सुवेदी, सन्तोष कुइकेल, विनोद बस्नेत संलग्न रहे भएको कुरा पुष्टि भइरहेको स्थितिमा राष्ट्रसेवकका हैसियतमा कार्यरत प्रतिवादी रूद्र अधिकारीले निर्धारित समयभन्दा अगावै आफूलाई गैरकानूनी लाभ प्राप्त गर्ने बदनियतले प्रश्नपत्रको गोपनीयता भङ्ग गरेको पुष्टि हुन आएकोले निजले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा १३ को कसुर गरेको देखिने ।

अन्य प्रतिवादीहरू नरेन्द्र सुवेदी, सन्तोष कुइकेल, विनोद बस्नेत राष्ट्रसेवक भन्ने नदेखिएकोले निजहरूउपर राष्ट्रसेवकलाई आकर्षित हुने भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को ३(१)(ज) र १७ बमोजिमको सजाय हुनसक्ने अवस्था नदेखिएको तर प्रश्नपत्र विभिन्न विद्यार्थीहरूलाई बिक्री वितरण गरी बाहिर्याउने कार्यमा प्र.रूद्र अधिकारीलाई सहयोग गरेको पुष्टि हुन आएबाट निजहरूले ऐ.ऐनको दफा २२ अनुसारको कसुर गरेको देखिन आउने ।

दोहोरो खतराको सिद्धान्तले मूलतः एउटै व्यक्तिका विरुद्धमा उही कसुरमा पहिले नै कारवाही भई सजाय पाइसकेको वा सफाई पाइसकेको अवस्थामा उक्त कसुरमा दुईपटक मुद्दा चलाउन र सजाय गराउनलाई रोक्दछ । दोहोरो खतराको सिद्धान्त यस आधारमा पूर्वनिर्णयसँग सम्बन्धित देखिन्छ । दोहोरो खतराको सिद्धान्त आकर्षित हुनका लागि मुख्यरूपमा सक्षम निकायबाट निर्णय भएको हुनुपर्ने, निर्णय अन्तिम

भएको हुनुपर्ने र त्यस्तो निर्णय स्वच्छ सुनुवाई गरी अन्तिमसमेत भएको हुनुपर्दछ । यस सम्बन्धमा मुद्दा दायर हुँदा बहाल रहेको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ को उपधारा (६) ले **कुनैपनि व्यक्ति विरुद्ध अदालतमा एकै कसुरमा एकपटक भन्दा बढी मुद्दा चलाइने र सजाय दिइने छैन** भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ भने वर्तमान नेपालको संविधानको धारा २० को उपधारा (६) ले त्यसलाई निरन्तरता दिएको पाइने ।

राज्यको मुल कानून संविधानले नै दोहोरो खतराको सिद्धान्तलाई फौजदारी न्यायको हकका रूपमा प्रत्याभूत गरेको परिप्रेक्ष्यमा त्यसलाई आत्मसात् गरी न्याय निरूपण गरिनु पर्दछ यसलाई अन्यथा गर्न सकिँदैन । यद्यपी मुद्दाको तथ्यगत अवस्था एक खालको हुने र तथ्यगत अवस्थाको विश्लेषण नगरी सैद्धान्तिक र तथ्यगत अवस्थालाई एकैचोटी विश्लेषण नगरी कसुरदारलाई कसरी उन्मुक्ति मिल्दछ भनी निष्कर्षमा पुग्न खोज्नु फौजदारी न्यायको सिद्धान्तकै खिलाफ हुनजान्छ । दोहोरो खतराको सिद्धान्तले भन्न खोजेको पनि त्यो होइन । न्यायको दुरुपयोग नहोस् र एउटै कसुरमा दुईपटक खतरामा रहनु नपरोस् भन्ने अभिप्रायले यस्तो संवैधानिक मान्यताको विकास भएको हो । मुद्दाका आ-आफ्नै विशिष्टता हुने गर्दछन् । दण्डहीनताले प्रसय नपाओस् अपराधी सजायको दायरामा आउन सकोस् र कुनैपनि व्यक्ति विना कारण दुईपटक खतरामा नपरोस् भन्ने सम्बन्धमा न्यायकर्ता सदैव सचेत रहनु पर्ने ।

मुद्दाको समग्र तथ्यको विश्लेषण गर्दा कसैले कानूनद्वारा निषिद्ध आपराधिक कार्य गरेको अवस्थामा त्यस्तो कार्यलाई अलगअलग कानूनले अलग/अलग अपराध मान्दछ भने त्यसलाई एउटै कसुर मानेर एउटा मात्र कानूनअन्तर्गत कारवाही गर्नुपर्ने भनी आपराधिक क्रियालाई सीमित तुल्याउन नमिल्ने ।

प्रस्तुत मुद्दामा तथ्यगत अवस्थाको विश्लेषण

गर्दा प्रश्नपत्रको गोपनीयता भङ्ग गरेको कसुरमा प्रतिवादीहरू नेत्रबहादुर लिम्बूसमेतलाई शिक्षा ऐन, २०२८ को दफा १७(१) (क) बमोजिम सजाय माग दाबी लिई काठमाडौं जिल्ला अदालतमा मुद्दा चलाइएको र तीनै प्रतिवादीहरूमध्येका समेतलाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा १३, १७, ३(१) (ज) को सजाय माग दाबी लिई प्रस्तुत मुद्दा चलाएको देखिन्छ। शिक्षा ऐन, २०२८ को दफा १७ मा के कस्तो कानूनी व्यवस्था छ भन्ने सम्बन्धमा उक्त कानूनी व्यवस्थालाई मध्यनजर गर्नुपर्ने।

भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को कुनै पनि व्यक्ति विरुद्ध अदालतमा एकै कसुरमा एकपटकभन्दा बढी मुद्दा चलाइने र सजाय दिइने छैन भन्ने कुरा अर्थात् दोहोरो खतराको सिद्धान्त कुनै एक कसुरमा उही व्यक्तिउपर मुद्दा चलाई निर्णय भइसकेकोमा सोही कसुरको सम्बन्धमा पुनः कारवाही चलाउन रोक लगाउने सन्दर्भमा आकर्षित हुने हो। विवादको विषयमा एकै प्रतिवादीबाट भएको कार्यको लागि दुई छुट्टाछुट्टै ऐनअन्तर्गतको कसुरमा छुट्टाछुट्टै अनुसन्धान तहकिकात गरी मुद्दा चलाउन र अदालतबाट निर्णय गर्न यस सिद्धान्तले रोक लगाएको देखिँदैन। यसबाट एउटै क्रियाबाट अलगअलग ऐनअन्तर्गतमा कसुरसमेत भएमा अलगअलग मुद्दा चलाउन र सजाय गर्ने बाधा हुने अवस्था नदेखिने।

प्रश्नपत्रको गोपनीयता भङ्ग गरेको कार्य शिक्षा ऐन, २०२८ र भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को परिभाषित अपराधअन्तर्गत कसुर गरेको देखिएबाट छुट्टाछुट्टै ऐनअन्तर्गत अनुसन्धान तहकिकात गरी प्रतिवादीहरू उपर छुट्टाछुट्टै मुद्दा दायर गर्न बाधा उत्पन्न गरेको देखिँदैन। यी प्रतिवादीहरूले प्रश्नपत्र गोपनीयता भङ्ग गरेको कार्य शिक्षा ऐन, २०२८ अन्तर्गतको कसुरमा मुद्दा चलाइएकोमा निज प्रतिवादीहरूले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ अन्तर्गतको कसुरसमेत गरेको विषयमा छुट्टै मुद्दा चलाइएको अवस्था देखिँदा

प्रस्तुत मुद्दामा दोहोरो खतराको सिद्धान्त आकर्षित हुन नसक्ने।

प्रतिवादीहरूमध्येका नेत्रबहादुर लिम्बू, तिर्थराज बराल र प्र.ह. गुप्तबहादुर क्षेत्रीको हकमा विचार गर्दा, नेत्रबहादुर लिम्बू मिति २०६८/१/१९ देखि ३० सम्म सञ्चालित कक्षा १२ को परीक्षाको जिलेट उच्च मा.वि. केन्द्रको केन्द्राध्यक्ष र तिर्थराज बराल उक्त परीक्षा केन्द्रको पर्यवेक्षकको रूपमा नियुक्ति भएको देखिन्छ। यी प्रतिवादीहरू प्रहरी वृत्त कालिमाटीमा परीक्षाको प्रश्नपत्र लिन गएको नदेखिएको र उक्त प्रश्नपत्रहरू रूद्र अधिकारीले बुझी लाने गरेको देखिन्छ। निज रूद्र अधिकारीले भौतिकशास्त्रको प्रश्नपत्र निर्धारित परीक्षा मितिभन्दा अघिल्लो दिन नै प्रहरीलाई झुक्याई लिई आई प्रश्नपत्र बाहिर्याएको भन्ने शिक्षा ऐनअन्तर्गतको मुद्दामा अनुसन्धानको सिलसिलामा र केन्द्रीय अनुसन्धान व्यहोरामा कागज गर्दा स्वीकारै गरी कागज गरेको देखिन आएको छ। प्रतिवादी नेत्रबहादुर लिम्बू र तिर्थराज बरालले अनुसन्धानको क्रममा र अदालतमा समेत कसुरमा इन्कार रहेको देखिन्छ। अर्का प्रतिवादी प्रहरी हबल्दार गुप्तबहादुर क्षेत्री कार्यरत प्रहरी वृत्त, कालिमाटीमा प्रश्नपत्र राखिएको बाकसको तालाको चाबी स्वयम् केन्द्राध्यक्षकै तर्फबाट लगाई राखिएको भन्ने देखिन्छ भने उक्त प्रश्नपत्र लिन आउने जिम्मेवार व्यक्तिको साथमा रहेको चाबीले प्रश्नपत्र राखेको बाकसको ताल्चा खोली निर्धारित विषयको प्रश्नपत्र लिई भरपाई गरी लाने गरेको देखिन्छ। प्रश्नपत्र विगतदेखि नै रूद्र अधिकारीले लैजाने गरेको र त्यसरी प्रश्नपत्र राखेको बाकसको ताला खोली प्रश्नपत्र लैजाने क्रममा प्रतिवादी गुप्तबहादुर क्षेत्रीलाई झुक्याई भौतिक शास्त्रको प्रश्नपत्र निर्धारित मितिभन्दा अघिल्लो दिन नै रूद्र अधिकारीले लिई गएको भन्ने निज रूद्र अधिकारीले अनुसन्धानका क्रममा स्वीकार गरेको तथ्य मिसिलबाट पुष्टि हुने।

प्रश्नपत्र अघि नै लैजान दिने कार्यमा यी

प्रतिवादी गुप्तबहादुर क्षेत्रीसमेत संलग्न थिए भनी निज प्र.रुद्र अधिकारीले भन्न सकेको पाइँदैन भने सो कुरा प्रतिवादी गुप्तबहादुर क्षेत्रीको बयानबाट समेत देखिँदैन । रुद्र अधिकारीले गुप्तबहादुरको मिलेमतोमा लगेको नभई प्रहरीसमेतलाई झुक्याई प्रश्नपत्र लगेको उल्लेख गरेकोसमेत देखिन्छ । त्यसैगरी प्रतिवादी गुप्तबहादुरले अभियोग दाबीको कसुरमा पूर्णतः इन्कार रही बयान गरेको र सो कुरा रुद्र अधिकारीको बयानलेसमेत निजको इन्कारी बयान पुष्टि हुन आएको देखिन्छ । यसप्रकार प्रतिवादीहरू नेत्रबहादुर लिम्बू, तीर्थराज बराल तथा गुप्तबहादुर क्षेत्री प्रश्नपत्रको गोपनीयता भङ्ग गर्ने कार्यमा संलग्नता थियो भन्ने कुरा कहींकतैबाट शंकाहित तवरबाट पुष्टि हुन आएको नदेखिने ।

प्रतिवादी रुद्र अधिकारीले २०६८ साल वैशाख १९ गतेदेखि ऐ. ३० गतेसम्म सञ्चालन भएको कक्षा बाह्रको परीक्षाको क्रममा २०६८।१।२१ मा सञ्चालन भएको भौतिक शास्त्र विषयको प्रश्नपत्र परीक्षा हुनुपूर्व नै बाहिर (Question out) गरी प्रश्नपत्रको गोपनीयता भङ्ग गर्ने कार्य गरी भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा १३ अन्तर्गतको कसुर गरेको ठहरेकाले प्रतिवादी रुद्र अधिकारीलाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा १३ बमोजिम कैद महिना १६। (छ) र जरिवाना रु १०,०००।- (दश हजार) हुने तथा प्रतिवादी नरेन्द्र सुवेदी, सन्तोष कुइकेल र विनोद बस्नेतले प्रतिवादी रुद्र अधिकारीले बाहिर ल्याएको प्रश्नपत्रलाई मतियार भई विभिन्न विद्यार्थीहरूलाई बिक्री गर्ने कार्य गरी भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २२ को कसुर गरेको ठहरी प्रतिवादी नरेन्द्र सुवेदी, सन्तोष कुइकेल र विनोद बस्नेतलाई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा १३ र २२ बमोजिम जनही कैद महिना १३। (तीन महिना) र जरिवाना रु. ५०००।- (पाँच हजार) हुने तथा प्रतिवादी नरेन्द्र सुवेदी, सन्तोष कुइकेल, विनोद बस्नेत राष्ट्रसेवक भन्ने नदेखिएकोले

निजहरूउपर राष्ट्रसेवकलाई आकर्षित हुने भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को ३(१)(ज) र १७ बमोजिमको सजाय हुन नसक्ने तथा प्रतिवादी नेत्रबहादुर लिम्बू, तीर्थराज बराल र गुप्तबहादुर क्षेत्रीउपरको आरोपपत्रमा लिएको दाबी पुग्न नसक्ने भई निजहरूले सफाइ पाउने ठहर्‍याएको विशेष अदालत, काठमाडौंको मिति २०७१।१।२३ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक वादी नेपाल सरकार तथा प्रतिवादी रुद्र अधिकारी, नरेन्द्र सुवेदी, सन्तोष कुइकेल तथा विनोद बस्नेतको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटर: विकेश गुरागाई

इति संवत् २०७२ साल माघ १८ गते रोज २ शुभम् ।

७

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०७१-WO-०९१४, उत्प्रेषण/परमादेश, कास्की जिल्ला, पोखरा उपमहानगरपालिका, वडा नं. ११ रानीपौवा स्थित रजिष्टर्ड कार्यालय रहेको इयामोलोडमा हाइड्रोपावर डेभलपमेन्ट कम्पनी प्रा. लि. को तर्फबाट अख्तियार प्राप्त सूर्यबहादुर के.सी. वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, सिंहदरबारसमेत

निवेदक कम्पनीले प्राप्त अनुमतिको आधारमा विद्युत् उत्पादन सर्वेक्षणसम्बन्धी कार्यको सुरुवात गरी प्रस्तावित कार्यको प्रगति विवरणसमेत पेस गरेको पाइन्छ । निवेदकले एक वर्षको लागि प्राप्त गरेको समयावधिभित्र सर्वेक्षणसम्बन्धी सम्पूर्ण कार्य सम्पन्न गर्न समयाभाव भई पुनः अनुमतिपत्र माग गरेको देखिँदा निवेदकको माग वा अपेक्षालाई वैध अपेक्षा मान्नुपर्ने हुन्छ । अनुमतिपत्र प्राप्त गरेको अवधिभित्र सन्तोषजनक कार्य भएको देखिन्छ र सो कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गर्न कानूनमा नवीकरण वा नयाँ अनुमति प्रदान गर्ने व्यवस्था छ भने त्यस्तो दरखास्तलाई कानूनको अधीनमा रही विचार गर्न सकिने नै देखिने ।

निवेदक झ्यामोलोङ्गमा हाईड्रोपावर कम्पनी लि. को करुवा जलविद्युत् योजनाको सर्वेक्षण अनुमतिपत्रका सम्बन्धमा मिति २०७१।३।९ को दरखास्त रद्द गरेपश्चात् उक्त योजना सम्बन्धमा निवेदकबाहेकका अन्य कुनै नयाँ प्रवर्धक कम्पनीलाई अनुमतिपत्र दिनेसम्बन्धी नयाँ प्रक्रिया सुरु गरेको वा सरकार स्वयम्ले आयोजना ग्रहण गरेको अवस्था छैन। निवेदकले जलविद्युत् आयोजना अनुमतिपत्रसम्बन्धी (पहिलो संशोधन) निर्देशिका, २०६८ को दफा ५क. बमोजिम नयाँ सर्वेक्षण अनुमतिपत्र माग गरेको अवस्था छ। वस्तुतः विद्युत् ऐन, २०४९ को दफा ४(२) वा उल्लिखित निर्देशिकाको दफा ५क. कुन व्यवस्थाअन्तर्गत अनुमतिपत्र दिने वा नदिने भन्ने कुरा सम्बन्धित कानूनी व्यवस्था, निवेदकको माग, योजनाको वस्तुस्थिति, कार्य प्रगति आदिलाई विचार गरी कानूनी र न्यायपूर्णरूपमा निर्णय गर्ने हुन आउने।

उर्जा मन्त्रालयले पनि कानूनबमोजिम आफूले गर्नुपर्ने कार्यमा अनुचित हस्तक्षेप ग्रहण वा सहन गरी आफ्नो विवेक नै प्रयोग नगरी निर्देशितरूपमा निर्णय गरेको कानूनसङ्गत मान्न नमिल्ने। तसर्थ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको मिति २०७१।५।१३ को निर्णय, निवेदन झ्यामोलोङ्गमा हाईड्रोपावर डेभलपमेन्ट कम्पनी प्रा.लि. ले करुवा जलविद्युत् आयोजनाको विद्युत् उत्पादन सर्वेक्षण अनुमतिपत्रका लागि दिएको मिति २०७१।३।९ को दरखास्तपत्र रद्द गर्ने गरेको नेपाल सरकार उर्जा मन्त्रालय (सचिवस्तर) को मिति २०७१।९।१४ को निर्णय र सोबमोजिम निवेदकलाई गरेको पत्राचारसमेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ। अब निवेदकले मिति २०७१।३।९ मा दिएको विद्युत् उत्पादन सर्वेक्षण अनुमति पत्रको दरखास्तको सम्बन्धमा यो आदेश प्राप्त भएको मितिले १ महिनाभित्र कानूनबमोजिम आधार र कारण खुलाई निर्णय गर्नु भनी विपक्षी उर्जा मन्त्रालयसमेतको नाममा परमादेशको आदेश जारी

हुने।

देशको उर्जा आवश्यकता र उर्जा उत्पादनको सम्भावना हेरी उर्जा उत्पादनको लागि निजी क्षेत्रको सहभागिता प्रशस्त गर्नुको औचित्यमा प्रश्न गर्नुपर्ने अवस्था छैन। विद्युत् उत्पादन वा सर्वेक्षण अनुमति पत्रहरू जारी भएपछि तिनको भावनाबमोजिम कार्य प्रगतिको अपेक्षा सधैं रहिरहन्छ। अनुमतिपत्र प्रदान भएपश्चात् उत्पादनतर्फ पहल भएन भने त्यसको नकारात्मक प्रयोजन देखिन जान्छ। त्यस्तो प्रवृत्ति रहन नदिन सदैव सचेत हुनुपर्ने हुन्छ। पहिचान गरिएका सम्भाव्य उर्जा स्रोतहरूको सर्वेक्षण अनुमति जारी भएपछि कार्य सञ्चालनको स्तरमा इमान्दार प्रयास गर्दागर्दै काबुबाहिरको परिस्थिति परी वा स्वभाविक अन्य कारणहरूले तोकिएको अवधिभित्र कार्य सम्पन्न गर्न नसकी कानूनको तोकिएको अधीनमा रही नवीकरण वा अन्य नयाँ अनुमतिपत्र जारी गराई पाउन माग गरेको अवस्थामा भए गरेको प्रगति, कार्य सम्पन्न हुन लाग्नसक्ने थप समय र क्रियाकलाप अनि प्रवर्द्धकको क्षमता आदि कुराको अधीनमा मुनासिब समय र अवसर दिएर पुरा गराउनु सबैको हितमा हुने।

सम्भाव्य योजनाको बारेमा प्रयासरत प्रवर्द्धक वा अनुमतिपत्रवालालाई निरुत्साहित गर्ने, राज्य आफैँले पनि गर्न नसक्ने वा नगर्ने र अरूलाई पनि आकर्षित नगर्ने दृष्टिकोणले पनि कसैको भलो गर्ने देखिँदैन। साथै अर्कोतिर अनुमतिपत्र जारी गराई माग्ने, नवीकरण गर्ने गराउने वा नयाँ अनुमतिपत्र लिने क्रमलाई पनि अनिश्चित कालसम्म लम्ब्याउने तर विद्युत् उत्पादनतर्फ वास्तविक कार्य प्रगति नगरी राख्ने स्थिति पनि कुनै हालतमा कायम राख्न दिन मिल्दैन। विद्युत् ऐन नियमबमोजिम यस सम्बन्धमा निर्णय गर्ने निकाय एवम् अधिकारीले विचार गर्नुपर्ने।

वस्तुतः देशभित्र रहेका प्राकृतिक स्रोतको स्वामी राज्य नै भएको नाताले त्यस्तो प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको परिचालनको लागि कानूनको अधीनमा

रही सर्वेक्षण अनुमति प्रदान हुने र अनुमति प्राप्त गरेका व्यक्ति वा संस्थाले प्राप्त अनुमतिको अधीनमा रही कार्य गर्नुपर्ने हुन्छ। इमान्दारीसाथ काम गर्दै जाँदा समयभाव भई कानूनसम्मत आधार देखाई पुनः अनुमतिपत्र माग गर्नुलाई वैध अपेक्षा नै मान्नुपर्ने। त्यसरी पर्न आउने निवेदनमा विद्युत् ऐन, २०४९ को दफा ४(२) को प्रक्रियाको नयाँ सुरुवातको नाममा अनुचित विस्तार र अनिश्चित पनि गर्न नसकिने र त्यस्तो गर्नु न्यायोचित पनि नहुने हुनाले अब थप अवधिका हकमा निर्णय हुँदा सो अवधिभित्र गर्नुपर्ने कार्य अनिवार्यरूपमा सम्पन्न गर्नुपर्ने बाध्यात्मक सर्तको अवलम्बन गराउनु पर्ने र निर्देशिकाको दफा ५क. नं. बमोजिम अर्को पटक अनुमतिको प्रक्रिया गर्दा उचित, पर्याप्त र सन्तोषजनक कारण भएमा अनुमति दिने र त्यसरी थप अवधिमा तोकिएको कार्य सम्पन्न गर्ने बाध्यतासमेत निर्देशित हुनसमेत विपक्षी उर्जा मन्त्रालय र विद्युत् विकास विभागका नाममा आदेश जारी हुने।

इजलास अधिकृत: विश्वनाथ भट्टराई

कम्प्युटर: रामशरण तिमिल्सिना

इति संवत् २०७२ साल फागुन १६ गते रोज १ शुभम्।

इजलास नं. १

१

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय, ०६९-CR-०१२१, ठगी, नेपाल सरकार वि. दीपकराज दाहालसमेत

वादी नेपाल सरकारले अभियोग दाबीबमोजिमको रु.२६,६४,८००।- बिगो कायम गरी सोहीबमोजिम प्रतिवादीहरूलाई सजाय गरिपाउँ भन्ने मुख्य पुनरावेदन जिकिर रहेको देखियो। मिसिल संलग्न जाहेरवालाहरू खड्गजंग गुरुड, लेखप्रसाद गुरुड, टेकबहादुर राई, शिवकुमार राई, मदन तामाङ, सुरेश गान्धारी, भरतराज लौडरी, रामबहादुर के.सी.,

शान्ति अधिकारी, महेश्वर खड्का, सन्तोष अधिकारी, दिपक लामा, कमल गुरुड, हरिभक्त श्रेष्ठ, श्याम सुनुवार, केदारनाथ घिमिरे, केदारप्रसाद सापकोटा, रेशमबहादुर भारती र सूर्यप्रसाद न्यौपानेबाट पेस भएको कागज, रिसिप्ट एवम् भरपाइमा उल्लेख भएको रकम जोड्दा जम्मा हुन आउने रु.११,७६,७००।- प्रतिवादी दिपकराज दाहाल र प्रकाश सिलवालले लुडेसा संस्थाको नामबाट बुझेको देखियो। हिसाब किताबबाट देखिएको रकमभन्दा बढी रकम प्रतिवादीहरूले जाहेरवालाहरूबाट लिए भनी अनुमान गरी अनुमानको भरमा मात्र सजाय गर्न मिल्दैन। यसर्थ पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट प्रतिवादीहरूलाई बिगो रु. ११,७६,७००।- कायम गरी सोअनुसार सजाय गरेको फैसला मिलेको नै देखिने।

मिसिल संलग्न कागजातहरूबाट प्रतिवादी दिपकराज दाहाललाई ठगीको ४ नं. बमोजिम ६ (छ) महिना कैद र बिगो रु.११,७६,७००।- कायम गरी बिगोबमोजिम जरिवाना गर्ने र प्रतिवादी प्रकाश सिलवालले अभियोग दाबीबाट सफाई पाउने ठहर्याएको सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६६।८।७ को फैसलालाई केही उल्टी गरी प्रतिवादी प्रकाश सिलवालसमेतलाई मुलुकी ऐन, ठगीको ४ नं. बमोजिम ६(छ) महिना कैद र बिगो रु.११,७६,७००।- जरिवाना गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६८।९।७ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने।

इजलास अधिकृत: प्रेम खड्का

कम्प्युटर: चन्दनकुमार मण्डल

इति संवत् २०७२ साल साउन २४ गते रोज १ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय, ०६९-CR-०२९६, वैदेशिक रोजगार ठगी, नेपाल सरकार वि. अशोक भुसाल

प्रतिवादीउपर वैदेशिक रोजगारमा पठाइदिने भनी रकम लिई विदेश नपठाएको भन्ने किटानी जाहेरी परी सोही मिलानको प्रतिवादीको बयान व्यहोरा मिति २०६६।०८।२८ को लिखतसमेतबाट समर्थित हुनुका साथै जाहेरवालाको भाईलाई विदेश पठाउन रकम लिएको कुरामा प्रतिवादी अशोक भुसाल साबित नै रही अदालतसमेतमा बयान गरेको देखिँदा निजलाई वैदेशिक रोजगार ऐन, २०६४ को दफा १० र ४३ बमोजिमको कसुरमा अभियोग दाबीबमोजिम विदेश पठाइनसकेको स्थितिलाई मध्यनजर गरी यी प्रतिवादी अशोक भुसाललाई रु. १,५०,०००।- जरिवाना र १ वर्ष ६ महिना कैद सजाय हुने ठहर गरेको सुरु वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरणको फैसला मिलेको नै देखिने ।

मिति २०६६।०८।२८ को लिखत प्रतिवादी अशोक भुसाल र भेषबहादुर खड्काले संयुक्तरूपमा गरिदिएको भए तापनि प्रतिवादी अशोक भुसालउपर मात्रै माग दाबी लिई अभियोगपत्र पेस भएकोले निजले व्यहोर्नुपर्ने आर्थिक दायित्व बिगोको आधा र सोको हर्जाना हुनुपर्नेमा जाहेरवालाबाट निजले रु. ४ लाख लिएको कुरामा साबिती भई मौकामा र अदालतमा समेत बयान गरेकोले निजले जाहेरवालालाई क्रमशः मिति २०६६।१०।११ गते रु. १,५०,०००।- मिति २०६७।०१।२८ गते रु. ४५,०००।-, मिति २०६७।०४।१० गते रु. २०,०००।- समेत जम्मा रु. २,१५,०००।- (दुई लाख पन्ध्र हजार) फिर्ता दिइसकेको स्थिति मिसिल संलग्न लिखतको बायाँतर्फ जनिएको व्यहोरा र मिसिल संलग्न भरपाई थान २ बाट देखिँदा निजको दायित्वमा पर्ने रु. ४,००,०००।- मध्ये बाँकी साँवा रु. १,८५,०००।- (एक लाख पचासी हजार) र सोको ५० प्रतिशतले हुन आउने हर्जाना रु. ९२,५००।- (बयानबबे हजार पाँच सय मात्र) समेत जम्मा रु. २,७७,५००।- (दुई लाख सतहत्तर हजार पाँच सय) प्रतिवादी अशोक भुसालबाट जाहेरवाला कमल भारतीले भरिपाउने ।

माथि उल्लिखित मिसिल संलग्न कागजातहरूबाट प्रतिवादी अशोक भुसालबाट साँवा बिगो रु. १,५०,०००।- (एक लाख पचासहजार रूपैयाँ मात्र) र सोको ५० प्रतिशतले हुन आउने हर्जाना रु. ९२,५००।- (बयानबबे हजार पाँच सय मात्र) गरी जम्मा रु. २,७७,०००।- भरी पाउने ठहर्याई सुरु वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण काठमाडौंले मिति २०६८।०७।२० मा गरेको फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: प्रेम खड्का

कम्प्युटर: गीता घिमिरे

इति संवत् २०७२ साल साउन २४ गते रोज १ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय, ०७०-CR-०५७१, वैदेशिक रोजगार कसुर, नेपाल सरकार वि. जगदीपप्रसाद साह

जाहेरवाला लक्ष्मण बोगटीले मिति २०६३।०५।२६ मा जाहेरी दरखास्त दिँदा प्रतिवादी जगदीपप्रसाद साहलाई दोषी देखाई जाहेरी दिएको देखिँदैन । जाहेरवालालाई वैदेशिक रोजगारको लागि यु.ए.इ.मा पठाउनको लागि लिएको रकम रु.४०,०००।- प्रतिवादीमध्येका राजश्री खतिवडाले लिई सोअनुसार निजले कागज गरेको मिसिल संलग्न सो लिखतको प्रतिलिपीबाट देखियो । सो लिखतको किनारामा साक्षीको रूपमा जगदीपप्रसाद साह पनि बसेको देखिन्छ । लिखतअनुसार कामकारवाही भएको हो भन्ने आधारमा प्रतिवादी राजश्री खतिवडाले आफ्नो बयानमा जाहेरवालाबाट लिएको रकम हेभन वर्ल्ड प्रा.लि.का सञ्चालक जगदीपप्रसाद साहलाई बुझाएको भनेको अवस्था छ तर उक्त भनाइलाई कुनै पनि प्रमाणद्वारा पुष्टि गरेको देखिँदैन । जाहेरवालालाई पनि सो कुराको निरूपणको लागि पटकपटक वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरणबाट झिकाउँदासमेत वादी

नेपाल सरकारले दाखिला गर्न नसकी अनुपस्थित रहेको देखियो । वादीले आफ्नो भनाइलाई प्रमाणित गर्न स्वयम् जाहेरवालालाई उपस्थित गराउन सकेको छैन । जाहेरवालाबाट लिएको रकम हेभन वर्ल्ड प्रा. लि.का सञ्चालकले लिएको भन्ने केवल प्रतिवादी राजश्री खतिवडाको भनाइ मात्र रहेको देखिन्छ । प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा २५ मा कसुर प्रमाणित गर्ने भारः फौजदारी मुद्दामा आफ्नो अभियुक्तको कसुर प्रमाणित गर्ने भार वादीको हुनेछ । भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखियो । उक्त कानूनी व्यवस्थाबमोजिम प्रतिवादी जगदीपप्रसाद साहले अभियोग दाबीबमोजिम सजाय गरेको भन्ने कुनै पनि तथ्ययुक्त प्रमाण वादी पक्षबाट पेस भएको नदेखिने ।

उल्लिखित सिद्धान्त, कानूनी व्यवस्था र आधार कारणबाट प्रतिवादी राजश्री खतिवडालाई वैदेशिक रोजगार ऐन, २०४२ को दफा २४(२) बमोजिम रु. २५,०००।- जरिवाना गरी निजले जाहेरवालाबाट लिएको रु. ४०,०००।- र सोको ५० प्रतिशत हर्जाना रु. २०,०००।- समेत जम्मा रु. ६०,०००।- राजश्री खतिवडाबाट जाहेरवालाले भरी पाउने ठहराएको र प्रतिवादी जगदीपप्रसाद साहले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउने ठहर्याई गरेको वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण काठमाडौंको मिति २०७०।०२।०५ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृतः प्रेम खड्का

कम्प्युटरः गीता धिमिरे

इति संवत् २०७२ साल साउन २४ गते रोज १ शुभम् ।

४

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री बैद्यनाथ
उपाध्याय, ०७०-CR-१५०८, लागु औषध (खैरो
हेरोइन, नेपाल सरकार वि. विमलकुमार श्रेष्ठसमेत
प्रतिवादीहरूले लागु औषध बिक्री वितरण

गर्दै गरेको, लागु औषध सेवन गरी हिंडेको र निजको साथबाट लागु औषध बिक्रीको लागि प्रयोग हुने ढक तराजुसमेत फेला परेको अवस्था छैन । त्यसको अलावा प्रतिवादीहरू दुवै जनाको उमेर २०(बीस) वर्ष रहेको समेतलाई दृष्टिगत गर्दा निज प्रतिवादीहरूलाई अभियोग दाबीअनुसारको कसुरमा सोहीबमोजिम न्यायकर्तालाई ऐनले प्रदान गरेको अधिकतम र न्यूनतम सजाय गर्न छुट दिएको स्वविवेक प्रयोग गरी यी प्रतिवादीहरूलाई लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ को दफा १४(१) (छ)(१) बमोजिम न्यूनतम जनही ५(पाँच) वर्ष कैद र रु. ५०००।- (पाँच हजार रुपैयाँ) जरिवाना गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालत हेटौंडाको फैसला मिलेको नै देखियो । प्रतिवादीहरूलाई ऐ.ऐनको दफा १४(१) (छ)(१) बमोजिमको अधिकतम १० वर्ष कैद र पच्चिस हजार रुपैयाँ जरिवाना गरिपाउँ भन्ने वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्ने नदेखिने ।

माथि उल्लिखित कानूनी व्यवस्था एवम् आधार कारणहरूबाट प्रतिवादीहरू बिमलकुमार श्रेष्ठ र परलिन गुरुडलाई जनही ६ महिना कैद र रु.१०,०००।- जरिवाना गर्ने गरी भएको सुरु बारा जिल्ला अदालतको मिति २०६९।१।१९ को फैसलालाई केही उल्टी गरी निज प्रतिवादीहरूलाई लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ को दफा ४(ड) र (च) को कसुरमा ऐ. ऐनको दफा १४(१)(छ)(१) बमोजिम जनही पाँच (५) वर्ष कैद र पाँच हजार (रु.५०००।-) रुपैयाँ जरिवाना गर्ने र लागु औषध बोकी ल्याएको मोटरसाइकल जफत गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, हेटौंडाको मिति २०७०।१।१९४ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृतः प्रेम खड्का

कम्प्युटरः मन्जिता ढुंगाना

इति संवत् २०७२ साल साउन २४ गते रोज १ शुभम् ।

५

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी, ०६७-WO-१००६, उत्प्रेषण / प्रतिषेध, वीरेन्द्र महतो कोइरी वि. रामचन्द्र महतोसमेत

निवेदनमा मुख्य विवादको विषयमा रहेको डाक लिलाम तहसिलदारले नगरी डिड्डाले खडा गरेको देखिन्छ। जिल्ला अदालत नियमावली, २०५२ को नियम ८(च) ले फैसला वा आदेशबमोजिम रोकका भएको जायजात लिलाम गर्ने अधिकार डिड्डालाई प्रदान नगरी तामेलदारलाई प्रदान गरेको अवस्थामा मिति २०६७।१०।५ मा डिड्डाबाट तयार भएको डाक लिलामलाई कानूनसम्मतको भन्न मिल्ने देखिएन। वस्तुतः कानूनलेनै प्रष्टरूपमा कुनै कार्य सम्पादन गर्नको लागि कुनै अधिकारीलाई अख्तियारी प्रदान गरेको छ भने सो कार्य अनिवार्यरूपमा सम्बन्धित अधिकारीबाट नै सम्पादन गर्नुपर्ने हुन्छ। यसरी कानूनबमोजिम अधिकारप्राप्त व्यक्तिले सम्पादन गर्ने कार्य निजले नगरी गैर व्यक्तिबाट सम्पन्न गरिन्छ भने त्यसरी सम्पादन भएको कार्यलाई कानूनबमोजिमको कार्य हो भनी मान्न नमिल्ने।

विवादित मुद्दाको तारेख भरपाई हेर्दा मिति २०६७।१।१६ गते डाक लिलाम हुने भनी वादीलाई तारेख तोकिएकोमा उक्त मितिपूर्व मिति २०६७।१।५ मा नै विवादित डाक मुचुल्का खडा भएको देखिन्छ। यसरी एकातर्फ कानूनले तोकेको व्यक्तिबाट डाक मुचुल्का खडा नगरी अनाधिकार व्यक्तिबाट खडा गरिनु र अर्कोतर्फ अदालतबाट डाक मुचुल्काको लागि तोकिएको तारेखको मितिपूर्व नै डाक मुचुल्का खडा गर्नु जस्ता कारणहरूबाट मिति २०६७।१।५ मा खडा भएको विवादको डाक मुचुल्कालाई रितपूर्वकको भन्न नमिल्ने हुँदा पुनरावेदन अदालत, राजविराजबाट मिति २०६७।१।२४ मा भएको आदेशलाई अन्यथा भन्न नमिल्ने।

उपर्युक्त तथ्यहरूको विश्लेषण, कानूनी

व्यवस्थाको व्याख्या र विवेचनासमेतको आधारमा सिरहा जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।१।५ मा भएको डाक लिलामलाई कानूनसम्मत ठहर्याई वादीलाई तोकेको मिति २०६७।१।१६ को तारेखसमेतलाई बदर गर्ने गरी सिरहा जिल्ला अदालतबाट क्रमशः मिति २०६७।१।०६ र मिति २०६७।१।०२७ मा भएको दुवै आदेश र सो आदेशको आधारमा डाक सदर गरेको, जग्गा दर्ता गरिदिनु भन्नेसमेत व्यहोराबाट तहसिलदारले मिति २०६७।१।०२७ गते गरेको निर्णय पर्चासमेत बेरीतको देखिँदा सिरहा जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।१।०६ र मिति २०६७।१।०२७ मा भएको दुवै आदेश र मिति २०६७।१।०२७ मा तहसिलदारले गरेको निर्णय पर्चासमेत बदर गर्ने गरी पुनरावेदन अदालत, राजविराजबाट मिति २०६७।१।२४ मा भएको आदेश कानूनबमोजिमकै भएको र उक्त आदेशबाट निवेदकको मौलिक हकमा आघात परेको नदेखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: अर्जुनप्रसाद कोइराला
कम्प्युटर: सन्तोष अवाल

इति संवत् २०७२ साल माघ २५ गते रोज २ शुभम्।

६

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी, ०७०-CR-०८९७, जबरजस्ती करणी, लोकेन्द्र परियार वि. नेपाल सरकार

प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक प्रतिवादीले पीडितको योनीमा आफ्नो लिङ्ग प्रवेश नगराएको भए तापनि आफ्नो यौनइच्छा प्राप्तिको लागि पीडित नाबालिकाको योनीमा आफ्नो लिङ्ग दली वीर्य स्खलनसमेत गरेको अवस्थामा लिङ्ग योनीमा प्रवेश नगराएको हुँदा जबरजस्ती करणीमा कसुरदार ठहर्याएको फैसला त्रुटिपूर्ण रहेको भन्ने पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिरसँग यो इजलास सहमत हुन नसक्ने।

प्रस्तुत परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत मुद्दाकी पीडित ८ वर्षकी नाबालिका आफ्नो मामा नाताका पुनरावेदक प्रतिवादीसँग सुतेको अवस्थामा करणी गरेको तर नाबालिक भएको कारण पीडितको योनीमा पुनरावेदक प्रतिवादीको लिङ्ग प्रवेश हुन नसकी योनी बाहिर नै वीर्य स्खलन भएको तथ्य स्थापित भएको अवस्थामा नाबालिकाउपर घटाइएको जघन्य आपराधिक कार्यलाई केवल योनीभित्र लिङ्ग प्रवेश नगरेको र नसाको सुरमा करणी गरेको र पीडित नाबालिकासमेतको सहमति रहेको भन्ने आधारमा यी पुनरावेदक प्रतिवादीको कार्यलाई मुलुकी ऐन, जबरजस्ती करणीको महलको १ नं. विपरीतको कसुर होइन भनी मान्न नमिल्ने हुँदा पुनरावेदन अदालत, विराटनगरले गरेको फैसलालाई अन्यथा भन्न नमिल्ने।

उल्लिखित तथ्य, प्रतिपादित सिद्धान्त, कानूनी व्यवस्था एवम् विवेचनासमेतका आधारमा पुनरावेदक प्रतिवादी लोकेन्द्र परियारलाई मुलुकी ऐन जबरजस्ती करणीको महलको ३ (१) नं. बमोजिम १० वर्ष कैद र निजबाट पीडित "B बेलवारी" ले रु. १०,०००।- (दश हजार) भराई पाउने ठहर्याई पुनरावेदन अदालत विराटनगरबाट मिति २०७०।३।२३ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने।

इजलास अधिकृत: अर्जुनप्रसाद कोइराला

कम्प्युटर: गीता घिमिरे (गिरी)

इति संवत् २०७२ साल कात्तिक १० गते रोज ३ शुभम्।

७

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी, ०७०-CR-०७०७, मानव अपहरण तथा शरीर बन्धक र जबरजस्ती करणी, *नेपाल सरकार वि. भीमबहादुर घिसिङसमेत*

वस्तुतः जबरजस्ती करणीको वारदात स्थापित हुनको लागि पीडित स्वयम् महत्त्वपूर्ण गवाहको

रूपमा रहने गर्दछन्। पीडित मानसिकरूपमा अस्वस्थ तथा असक्षम भएको अवस्थामा बाहेक जबरजस्ती करणीको कसुर स्थापित हुनको लागि पीडितको कथन नै महत्त्वपूर्ण प्रमाणको रूपमा रहने गर्दछ। प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादी सन्तोष तामाडले आफूसँग शारीरिक सम्पर्क नगरेको भनी पीडित कविता तामाडले आफ्नो बयानमा प्रष्टरूपमा लेखाइदिएको र प्रत्यर्थी प्रतिवादी सन्तोष तामाडको स्वास्थ्य परीक्षण प्रतिवेदनमा समेत निजको शरीरमा करणी गरेको कुनै चिह्न नरहेको भनी खुलाई दिएको अवस्थामा स्वतन्त्र प्रमाणबाट करणीको वारदात स्थापित हुन नसकेको स्थितिमा प्रत्यर्थी प्रतिवादी सन्तोष तामाडको मौकाको साबिती बयानकै आधारमामात्र निजले पीडितलाई जबरजस्ती करणी गरेको ठहर्याउनु न्यायसङ्गत नहुने।

फौजदारी मुद्दामा अभियुक्त विरुद्धको कसुर निर्विवाद र शंकारहित तवरबाट प्रमाणित हुनुपर्छ शंकारहित तवरबाट कसुर प्रमाणित हुन नसकेको अवस्थामा शंकाको सुविधा अभियुक्तले पाउँछ। प्रस्तुत मुद्दामा प्रत्यर्थी प्रतिवादी विरुद्धको जबरजस्ती करणीको कसुर शंकारहित तवरबाट प्रमाणित हुन नसकेको अवस्थामा जबरजस्ती करणीसमेतमा प्रत्यर्थी प्रतिवादी सन्तोष तामाडलाई अभियोग दाबीबाट सफाइ दिने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, इलामको फैसलालाई अन्यथा भन्न नमिल्ने।

प्रस्तुत मुद्दामा नाबालक पीडित कविता तामाड साथीको रूपमा आफ्नी काकीको माइतीमा गएको अवस्थामा प्रत्यर्थी प्रतिवादी सन्तोष तामाडले पीडितको बाबु, आमाको मन्जुरी नलिई ५ दिनसम्म आफूसँग राखेको देखिँदा प्रस्तुत कार्य मुलुकी ऐन, अपहरण गर्ने तथा शरीरबन्धक लिनेको महलको १ नं. को विपरीतको भएको देखिन आएकोले निजको हकमासमेत पुनरावेदन अदालत, इलामले गरेको फैसला मनासिबै देखिन आउने।

पुनरावेदन अदालत, इलामबाट मिति

२०७०।३।१ मा भएको फैसला मिलेको छ, छैन र पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्नसक्ने हो होइन भन्ने तेश्रो तथा अन्तिम प्रश्नतर्फ विचार गर्दा माथि उल्लिखित तथ्य, प्रमाण तथा कानूनको विवेचनाबाट प्रत्यर्थी प्रतिवादीहरू भिमबहादुर घिसिङ, शर्मिला तामाङ र बुद्धिबल तामाङलाई अभियोग दाबीबाट सफाइ हुने र अर्का प्रतिवादी सन्तोष भन्ने सन्तबहादुर तामाङलाई मुलुकी ऐन, अपहरण गर्ने तथा शरीर बन्धक लिनेको महलको ३ नं. बमोजिम ४ वर्ष र ऐ. को ९ नं. बमोजिम २ वर्षसमेत थप गरी जम्मा ६ वर्ष कैद एवम् निजबाट पीडितले क्षतिपूर्तिबापत रु. १२,५००। (बाह्र हजार पाँचसय रूपैयाँ) समेत पाउने ठहरी पुनरावेदन अदालत, इलामबाट मिति २०७०।३।१ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: अर्जुनप्रसाद कोइराला
कम्प्युटर: गीता घिमिरे (गिरी)

इति संवत् २०७२ साल कात्तिक १० गते रोज ३ शुभम् ।

८

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी, ०६८-WO-००६९, उत्प्रेषण / परमादेश, मनोजकुमार चौधरी वि. जिल्ला भक्तपुर, मध्यपुर ठिमी नगरपालिका वडा नं. १७ सानोठिमी भक्तपुरस्थित प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्समेत

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्ले निवेदकले सञ्चालन गरेको कलेजले परिषद्सँग गरेको सम्झौताबमोजिमको सर्त पुरा नगरेको व्यावसायिक तालिम परिषद् नियमावलीको नियमबमोजिम परिषद्ले रोक लगाउन सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ । यसर्थ विपक्षीलाई सम्बन्धन स्वीकृत दिँदाकै अवस्थामा आफ्नो निजी अस्पतालको प्रगति विवरणका आधारमा विद्यार्थी भर्ना प्रक्रिया अगाडि

बढाइने भनी रहेको अवस्था हुँदा सोबमोजिम विपक्षीको अस्पताल सन्तोषजनक नभएको आधारमा गरिएको कामकारवाही कानूनसम्मत छ भन्ने लिखित जवाफ रहेकोमा परिषद्ले तोकेको सर्त निवेदक कलेजले पुरा नगरेको अवस्था देखिएबाट नियमतः सर्त पुरा नगर्ने कलेजलाई स्वीकृत दिने र अनुगमन गर्ने अधिकारप्राप्त परिषद्ले रोकन सक्ने नै देखिन आयो । अतः कानूनी अधिकारप्राप्त निकायले नियमबमोजिम रोक लगाएको विषयलाई कानूनसम्मत नै देखिन आएको अवस्थामा निवेदकको मागबमोजिम आदेश जारी गर्नुपर्ने देखिन नआएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । यस अदालतबाट मिति २०६८।४।३१ गते जारी भएको अन्तरिम आदेश निष्कृत हुने ।

इजलास अधिकृत: गेहेन्द्रराज पन्त

इति संवत् २०७२ साल पुस १२ गते रोज १ शुभम् ।

यसै प्रकृतिका निम्न मुद्दाहरूमा पनि यसैअनुसार फैसला भएका छन्:

- ०६८-WO-००४९, उत्प्रेषण / परमादेश, काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ९ स्थित रजिस्टर्ड कार्यालय रहेको मेडिटेक इन्टरनेसनल प्रा. लि. को तर्फबाट अख्तियारप्राप्त गरी आफ्नो हकमा समेत मिलन जवाली वि. जिल्ला भक्तपुर, मध्यपुर ठिमी नगरपालिका वडा नं. १७ सानोठिमी भक्तपुरस्थित प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्समेत
- ०६८-WO-००६८, उत्प्रेषण / परमादेश, पेरश दाहाल वि. जिल्ला भक्तपुर, मध्यपुर ठिमी नगरपालिका वडा नं. १७ सानोठिमी भक्तपुरस्थित प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्समेत

९

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६८-CI-०१८४, छुट

जग्गा दर्ता, मालपोत कार्यालय, कास्की पोखरा वि.
भिमबहादुर गुरुङ

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १४ को खण्ड (ख) मा पुनरावेदन सुन्ने अदालतले तल्लो अदालत, निकाय वा अधिकारीले गर्न पाउने फैसला वा अन्तिम आदेश गर्न सक्ने व्यवस्था छ। त्यसैगरी ऐ. को खण्ड (ग) मा मुद्दामा इन्साफ गर्नुपर्ने प्रश्नहरूसँग सम्बद्ध प्रमाण तल्लो अदालत वा निकाय वा अधिकारीले बुझ्न छुटाएको रहेछ भने पुनरावेदन सुन्ने अदालतले आफैँ बुझ्न सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ। यो कानूनी व्यवस्थालाई पुनरावेदन अदालत पोखराले अवलम्बन गरेको नदेखिँदा उक्त फैसला मुलुकी ऐन, अ.बं. १८४क नं. बमोजिम बदर गरि दिएको छ। अब कानूनबमोजिम जे जो प्रमाण बुझ्नुपर्ने हो सो बुझी प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी पुनः फैसला गर्नु भनी पुनरावेदन अदालत, पोखरामा प्रस्तुत मुद्दा पठाई दिने।

इजलास अधिकृत: प्रेम खड्का

कम्प्युटर: चन्दनकुमार मण्डल

इति संवत् २०७२ साल मङ्सिर २१ गते रोज २ शुभम्।

१०

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६४-CR-०२०५, ०४०३, भ्रष्टाचार, हुकुमबहादुर कार्की वि. नेपाल सरकार, नेपाल सरकार वि. अब्दुल रइस खाँसमेत

विवादित सवारी साधनको अनुसन्धानको क्रममा प्राविधिक परीक्षण गर्दा बा.२ च. ९६५८ नं को गाडी मित्सुबिसी पजेरो भएको च्यासीस नं. JMY ONV ४४-४०००१३१ को Style फरक Punching भएको Row एक रूपमा नभएको अरू सामानहरू Netherland G.L.S. भन्ने ठाउँबाट Recondition भई आएको देखिने भन्ने प्रतिवेदन भएको देखिँदा कारको स्थानमा पजेरो दर्ता भई इ.नं. र च्यासीस नं. समेत Duplicate Punching गरेको देखिन आएको र उपयुक्त कागजात र सवारीको अवस्थालाई

प्रतिवादीहरूले अन्यथा भन्न सकेको स्थितिसमेत नहुँदा उल्लिखित सवारी साधन दुषितरूपमा दर्ता भएको प्रष्ट हुन आउने हुँदा सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९ तथा विभागीय परिपत्रसमेत अनुसरण गरी प्राविधिक प्रतिवेदन तथा भन्सार तिरेको निस्सासहितको आधारमा सवारी साधन दर्ता गर्नुपर्नेमा सो भए गरेको नदेखिँदा उल्लिखित दुषित दर्ता भएको कार्यबाट सरकारको राजस्वमा गैरकानूनी हानि हुन गएको प्रष्ट देखिन आउने।

साबिति बयानबाट निज पुनरावेदक प्रतिवादी हुकुमबहादुर कार्की विवादित सवारी साधनलाई कारको स्थानमा जीपको रेकर्ड तयार पार्ने कार्यमा संलग्न रहेको कुरा प्रष्ट देखिँदा आएको हुँदा निजले सरकारको राजस्वसमेतमा गैरकानूनी हानिसमेत पुर्याई कारको स्थानमा राजस्व नतिरेको जीप दर्ता गराई सरुवा सिफारिससमेत भएकोले निजले अभियोगपत्रबमोजिमको कसुर गरेको पुष्टि हुन आएको देखिँदा निज पुनरावेदक प्रतिवादी हुकुमबहादुर कार्कीको हकमा विशेष अदालत, काठमाडौँले गरेको फैसला अन्यथा नभई मनासिब देखिन आउने।

मुद्दा चलेका गाडीहरूका सम्बन्धमा मन्त्रिपरिषद्को मिति २०६३।५।६ को निर्णयबमोजिम नै गर्ने भनी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट निर्णय भई सोहीअनुसार केहीमा कारवाही भएको र कारवाही हुन बाँकीका हकमा पनि सोहीबमोजिम हुने नै हुँदा पुनरावेदक नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिरबमोजिम राजस्वको बिगो असुल गरी गाडी जफत गर्नुपर्ने अवस्थाको विद्यमानता नदेखिँदा विशेष अदालत, काठमाडौँबाट भएको फैसलालाई अन्यथा भन्न नमिल्ने।

उल्लिखित तथ्य, प्रमाण एवम् विवेचनाको आधारमा गैर कानूनीरूपमा भन्सार राजस्व हानि नोक्सानी पुर्याई प्रतिवादीहरू अब्दुल रइस खाँ र हुकुमबहादुर कार्कीले तत्काल प्रचलित भ्रष्टाचार

निवारण ऐन, २०१७ को दफा ७ (१) बमोजिमको कसुरमा ऐ. को दफा २९(२) बमोजिम रु. ५०००१- (पाँच हजार) जरिवाना हुने ठहरी र गाडी जफत एवम् बिगोतर्फको दाबीको हकमा मन्त्रिपरिषद्को मिति २०६३।५।६ को निर्णयबमोजिम सम्बन्धित भन्सार कार्यालयबाट आवश्यक कारवाही हुने नै हुँदा त्यस विषयमा प्रस्तुत मुद्दाबाट विचार गरिरहन नपर्ने भनी विशेष अदालत, काठमाडौँबाट मिति २०६४।३।३२ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने।

इजलास अधिकृत: अर्जुनप्रसाद कोइराला
कम्प्युटर: गीता घीमिरे

इति संवत् २०७२ साल भदौ ८ गते रोज ३ शुभम्।

इजलास नं. २

१

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली, ०७०-CI-०२४५, अंश चलन, माया महर्जनसमेत वि. लक्ष्मी महर्जन

कि.नं. १००१ को जग्गा निजी तवरले बकसपत्रबाट पाएको हुँदा अंशबन्डाको १८ नं.ले बन्डा लाग्दैन भन्ने पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर लिएको पाइन्छ। यस सम्बन्धमा हेर्दा मुलुकी ऐन, अंशबन्डाको १८ नं. मा “कुनै अंशियारको आफ्नो ज्ञान वा सीप वा प्रयासबाट निजी आर्जन गरेको वा कसैबाट निजी तवरले दान वा बकस पाएको वा कसैबाट अपुताली परेको वा स्त्री अंश धनको महलको ५ नं. बमोजिम पाएकोमा यस्तो आर्जन वा पाएको सम्पत्ति सो आर्जन गर्ने वा पाउने अंशियारको निजी ठहरी आफूखुसी गर्न पाउँछ। बन्डा गर्न कर लाग्दैन” भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ। वादी लक्ष्मी महर्जन र पुनरावेदिका प्रतिवादी माया महर्जन समान पुस्ताका मानिस नभई प्रतिवादी सासु नाता परी एक पुस्ता अगाडीको भएको देखिन्छ। अंशियार दाजुभाइले

अंशियार बाहेकका अन्य कसैबाट बकसपत्रबाट प्राप्त गरेको सम्पत्ति बन्डा नलाग्ने न्यायिक मान्यता स्थापित भइसकेको छ। तर कसैको स्वआर्जनको सम्पत्ति उसको पत्नी र छोराहरूको लागि पैत्रिक सम्पत्ति हुन जान्छ। पुनश्च: पुनरावेदिका माया महर्जनलाई बकसपत्र पारित गरिदिने व्यक्ति परिवारदेखि बाहिरको व्यक्ति नभई निजको सासु नाताकी व्यक्ति भएकोमा विवाद छैन। पैतृक सम्पत्ति बज्यैको बकसपत्रबाट सासुले प्राप्त गरेको सम्पत्ति देखिँदा सम्पत्ति पैतृक नै भएको केवल एउटा अंशियारको नामबाट अर्कै अंशियारको नाममा दर्तासम्म भएको स्थिति छ। प्रथमतः सम्पत्तिको प्रकृतिबाटै कि.नं. १००१ पैतृक सम्पत्ति देखिएको छ। दोस्रोमा, सासुको नाममा बकसपत्रबाट दर्ता भएको सम्पत्ति अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म छोरा बुहारीको लागि पैतृक र सगोलको नै मान्नुपर्ने।

विवादित कि.नं. १००१ को जग्गासमेत बन्डा नलाग्ने ठहर गरेको ललितपुर जिल्ला अदालतको फैसला सो हदसम्म मिलेको नदेखिँदा केही उल्टी भई कि.नं. १००१ को जग्गाबाट पाँच खण्डको एक खण्ड प्रतिवादीबाट वादीले अंश पाउने ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।१२।२२ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदकहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। पुनरावेदक प्रतिवादीहरूले लगाउको लिखत बदर मुद्दामा सुरु अदालतबाट भएको फैसला पुनरावेदन तहबाट समेत सदर भएकोले उक्त मुद्दा कार्यान्वयन हुनसक्ने देखिएकोले अन्तरकालिन आदेश जारी गरिपाउँ भनी गरेको निवेदन (०७०-FN-०१३३) मागबमोजिम यस अदालतबाट मिति २०७०।८।३० मा अन्तरकालिन आदेश जारी भएको देखियो। प्रस्तुत मुद्दामा यस अदालतबाट पुनरावेदन अदालतको फैसला सदर हुने ठहरेको र माया महर्जन विरुद्ध लक्ष्मी महर्जन भएको लिखत दर्ता बदर मुद्दा (२०७०-RI-०२०३) मा दोहोर्याई हेर्ने निस्सा प्रदान नभएकोले यस

अदालतबाट जारी भएको सो अन्तरकालिन आदेशको कुनै औचित्यसमेत नहुँदा उक्त आदेश निरिक्त्रय हुने ।

इजलास अधिकृत: लोकनाथ पराजुली

कम्प्युटर: मन्दिरा रानाभाट

इति संवत् २०७२ साल माघ २० गते रोज ४ शुभम् ।

- यसै लगाउको ०७०-CI-०१६४, लिखत दर्ता बदर, *माया महर्जनसमेत वि. लक्ष्मी महर्जन* भएको मुद्दामा पनि यसैअनुसार फैसला भएको छ ।

२

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६९-CR-०६२९, कर्तव्य ज्यान, धनबहादुर घर्ती वि. नेपाल सरकार

प्रतिवादीले अनुसन्धान अधिकारीसमक्ष बयानको क्रममा मिति २०६८।७।१३ गते राति कुलबहादुर पुनको घरमा भैलो खेलिरहेको अवस्थामा मेरो पुरानो रिसइवी भएका गुमानसिंह विष्ट पनि रहेको देखी निजलाई मैले खुकुरी प्रहार गरेको हुँ । सोही चोटबाट निजको केही पर मृत्यु भएको हो । म भारतमा गएको अवस्थामा मेरो श्रीमतीलाई घरमा लगी राखेको र पटक पटक अबैध सम्बन्ध राखेकोले सोही रिस थाम्न नसकी मैले खुकुरी प्रहार गरी मारेको हुँ । सो वारदातमा अन्य कसैको संलग्नता छैन भनी गुमानसिंह विष्टलाई कर्तव्य गरी मारेको हो भनी वारदातका विषयमा साबिती बयान गरेको देखिन्छ । मिति २०६८।७।१३ गते राति ११.४५ को समयमा कुलबहादुर घर्तीको घरमा देउसी खेलिरहेको ठाउमा धनबहादुर विष्ट एककासी आई गुमान सिंह विष्टलाई खुकुरी प्रहार गर्न थाले । देउसी खेल्ने अन्य व्यक्तिहरू भागी गए । धनबहादुरले गुमान सिंह भाग्दै गर्दा पनि खुकुरी प्रहार गर्दै लखेटेका थिए । निज पुन देउसी खेल्दै गरेको ठाउँमा आई मार्नुपर्ने मान्छे अरू पनि छन् भन्दै खुकुरी नचाइरहेका हुनाले हामी त्यहाँ जान सकेनौं । गुमानसिंहलाई मार्नुपर्ने कारण के थियो थाहा छैन

भनी तुकमान थेगी मगरले आफ्नो व्यहोरा लेखाएको पाइन्छ । अदालतमा बयान गर्दा यी प्रतिवादीले आरोपित कसुर गरेमा पूर्ण साबित रही बयान व्यहोरा लेखाएको पाइन्छ । Cause of death is Great Vessel injury neck and Arterial injury of forearm (Wrist) भन्ने पोष्टमार्टम रिपोर्ट तथा वारदातमा प्रयोग भएको खुकुरी प्रतिवादीले सनाखतसमेत गरेबाट यिनै प्रतिवादीको कर्तव्यबाट गुमानसिंह विष्टको मृत्यु हुन गएको देखिन आउने ।

यस परिस्थितिमा प्रतिवादीलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धी महलको १ नं. विपरीतको कसुरमा ऐ. १३(१) नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय हुने ठहर गरेको दाङ देउखुरी जिल्ला अदालत तथा पुनरावेदन अदालत, तुलसीपुरको मिति २०६९।३।१३ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

तत्काल उठेको रिसबाट साधारण लाठा ढुङ्गाजस्तो हतियार प्रयोग भएको अवस्थामा ज्यानसम्बन्धी महलको १४ नं. अनुरूप १० वर्ष कैद हुनसक्ने हुन्थ्यो, तर खुकुरीजस्तो जोखिमी हतियारको प्रयोग भएको हुँदा त्यस्तो अवस्था रहेन । तथापि के कति सजाय गर्ने भन्ने आधार त्यसबाट अन्दाज गर्न नसकिने भने होइन । तसर्थ पुनरावेदक प्रतिवादी धनबहादुर घर्तीलाई १० वर्षभन्दा माथि र २० वर्षभन्दा कम सजाय गर्नु उपयुक्त हुने देखियो । हत्या गरी सके पनि निज भागेको, एकपटकभन्दा बढी चोट छोडेको आदि तथ्य देखिँदा निजलाई १६ वर्ष कैद हुनु नै न्यायोचित देखिन आयो । तसर्थ अ.बं. १८८ नं. बमोजिम पुनरावेदक प्रतिवादी धनबहादुर घर्तीलाई १६ वर्ष मात्र कैद गर्दा पनि न्यायको उद्देश्य पुरा हुने भएकोले निजलाई १६ वर्ष मात्र कैद हुने ।

इजलास अधिकृत: तीर्थराज भट्टराई

कम्प्युटर: अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७२ साल मङ्सिर २५ गते रोज ६ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०६६-CI-०४०८, घर भत्काइपाउँ, ध्रुवबहादुर कार्की वि. दामोदर गोतामेसमेत

विवादित घर मिति २०५६।६।१७ को नक्सा मुचुल्काको न.नं. २ को उत्तरमा देखिएकोले विवादित घर वादीले उल्लेख गरेको मिति अर्थात् २०६३।१।१३० भन्दा पहिला नै निर्माण सम्पन्न भएको देखिन आयो। मिति २०५६।६।१७ को नक्सा मुचुल्कामा देखिएको घरलाई मिति २०६३।१।१३० मा सम्पन्न भएको भन्ने वादीको जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन। मर्का पर्ने पक्षले कानूनले निर्धारण गरेको हदम्यादभित्र उपचार माग गर्नुपर्ने हुन्छ। हदम्याद कानूनी विषय भएकोले कानूनले निर्दिष्ट गरेको अवधिभित्र मर्का पर्ने व्यक्तिले तोकिएको निकायमा उजुर गरी न्याय प्राप्तिका लागि अग्रसर हुनुपर्छ। तर, प्रस्तुत मुद्दामा वादीले कानूनले निर्धारण गरेको अवधिभित्र फिराद गर्नुपर्नेमा कानूनले तोकेको अवधि व्यतित गरी अदालत प्रवेश गरेको देखिने।

वादीको फिराद मुलुकी ऐन, घर बनाउनेको महलको ११ नं. ले तोकेको हदम्याद नाघी दायर हुन आएको साबिक नक्सा मुचुल्काबाट देखिँदा प्रस्तुत मुद्दाको फिराद मुलुकी ऐन, अ.बं.१८० नं. बमोजिम खारेज हुने ठहर गर्नुपर्नेमा वादी दाबी पुग्न नसक्ने गरी भएको फैसलाबाट वादी दाबी खारेज हुनु र वादी दाबी पुग्न नसक्नुमा परिणामतः तात्विक भिन्नता नहुने भएकोले पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६६।३।२९ को फैसलालाई अन्यथा गरिरहनु नपर्ने।

इजलास अधिकृतः लोकनाथ पराजुली

कम्प्युटरः अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७२ साल साउन १९ गते रोज ३ शुभम्।

- यसै लगाउको ०६६-CI-०३७७, ०४०७, जग्गा खिचोला मेटाई चलन चलाइपाउँ,

दामोदर गोतामेसमेत वि. ध्रुवबहादुर कार्की, ध्रुवबहादुर कार्की वि. दामोदर गोतामेसमेत भएको मुद्दामा पनि यसैअनुसार फैसला भएको छ।

४

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०६७-WO-०१५२, उत्प्रेषण, इन्द्रदेव मिश्र वि. भूमिसुधार अधिकारी, भूमिसुधार कार्यालय, महोत्तरी जलेश्वरसमेत

निवेदक इन्द्रदेव मिश्र सूर्यकान्त मिश्रको भाई नाताको रहेको देखिन्छ। निवेदक एवम् पिता राधाकान्त मिश्रसमेत वादी र दाजु छोरो सूर्यकान्त मिश्र प्रतिवादी भई महोत्तरी जिल्ला अदालतमा अंश मुद्दा चली पाँच भागको चार भाग वादीहरूले अंश पाउने ठहरी मिति २०४२।३।३१ मा फैसला भई सो फैसला तत्कालीन अञ्चल अदालतसमेतबाट फैसला भई अन्तिम भई बसेको मिसिल संलग्न फैसलाको प्रतिलिपीबाट देखिन आउँछ। उक्त मुद्दाको फैसलाअनुसार निवेदक र निवेदकलाई एकासगोलको भाई भनी निवेदकका नामको म्याद बुझीदिने दाजु सूर्यकान्त मिश्र २०४२ सालमा नै भिन्न भई अलग अलग बसेको देखिन आउँछ। भिन्न भइसकेको भाई निवेदक इन्द्रदेव मिश्रका नाममा फैसला बदर मुद्दामा प्रत्यर्थी भूमिसुधार कार्यालयबाट जारी भएको म्याद छुट्टिई भिन्न भइसकेको दाजुलाई मिति २०६१।२।२९ मा एकासगोलको भनी बुझ्ने बुझाउने गरी तामेल गरे गराएको कार्यलाई रितपूर्वक तामेल भएको मान्न मिलेन। यसप्रकार अंश छुट्टिई भिन्न बसेको दाजु सूर्यकान्त मिश्रले अलग भई भिन्न बसेको निवेदक भाइको नामको म्यादलाई एकाघरको भनी बुझी बुझाई अ.बं. ११० नं. विपरीत बेरीतपूर्वक र त्रुटिपूर्णरूपमा तामेल भएको देखिन आयो। तसर्थ, फैसला बदर मुद्दामा निवेदकका नाउँमा बेरीतपूर्वक मिति २०६१।२।२९ मा तामेल भएको बेरीतको तामेली म्याद र उक्त म्यादलाई

कानूनबमोजिम रहेको मानी मिति २०३६।७।२८ मा भएको फैसलासमेत बदर हुने ठहर गरेको भूमिसुधार कार्यालय, महोत्तरीको मिति २०६६।११।३ को फैसलासमेत उत्प्रेषणको आदेशले बदर हुन्छ। वादी प्रतिवादी दुवै पक्षलाई कानूनबमोजिम झिकाई जो जे बुझ्नुपर्ने प्रमाण बुझी फैसला बदर मुद्दाको पुनः निर्णय गर्नु भनी विपक्षी भूमिसुधार कार्यालय, महोत्तरीका नाउँमा परमादेशको आदेशसमेत जारी हुने।

इजलास अधिकृत: कपिलमणी गौतम

कम्प्युटर: मन्दिरा रानाभाट

इति सम्वत् २०७२ साल माघ १२ गते रोज ३ शुभम्।

- यसै लगाउको ०७०-CI-११७१, मरूवा मोही लगत कट्टा, इन्द्रदेव मिश्र वि. सरोझलता देवी भएको मुद्दामा पनि यसैअनुसार फैसला भएको छ।

इजलास नं. ३

१

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६९-CI-०३५९, निर्णय दर्ता बदरसमेत, होमनारायण श्रेष्ठसमेत वि. यमबहादुर बोगटीसमेत

विवादित कि.नं. १७८ को क्षे.फ. ०-४-२-० को जग्गामा मोहीका हकवालाका हैसियतले विर्ता जग्गा दर्ता गरिपाउँ भन्ने निवेदन परी मालपोत कार्यालय, डिल्लीबजारबाट हक दाबीमा सूचना प्रकाशित भएपछि सो जग्गाका सम्बन्धमा पुनरावेदक होमनारायण श्रेष्ठसमेत विवादित जग्गा रैकर भनी नाता प्रमाणित तथा साबिक लगतसमेत राखी दाबी गरेकोमा निजलाई तारेखमा समेत नराखी प्रमाणसमेत केही नबुझी मालपोत कार्यालयबाट मोहीका नाउँमा रैकर परिणत दर्ता गर्ने निर्णय गरेको देखियो। रैकर वा विर्ता के हो, साबिक जग्गाधनीका हकवाला को हो भन्नेसमेत

विवाद देखिएको अवस्थामा सो सम्बन्धमा प्रमाण बुझी निर्णय गर्नुपर्ने हुन्छ। हक बेहकको प्रश्न उपस्थित भएको विषयमा निर्णय गर्ने अधिकार मालपोत कार्यालयलाई कानूनले दिएको देखिँदैन। हकबेहकको प्रश्न उपस्थित भएपछि त्यस विषयमा प्रमाण बुझी निर्णय सुनाउने अधिकार अदालतलाई मात्र रहेको पाइने।

प्रस्तुत विवादको विषयको अवलोकनबाट विवादित जग्गा रैकर हो वा विर्ता हो यकिन गर्नु गरी टुङ्गो लगाउनु पर्ने गरी हक बेहकको प्रश्न उपस्थित भएको देखिँदा विवादित जग्गा रैकर हो वा विर्ता हो यकिन गर्नुपर्ने अवस्थामा मोहीका नाउँमा रै.प. दर्ता गर्ने गरेको मालपोत कार्यालय, काठमाडौँको मिति २०६७।६।२५ को निर्णयमा अधिकारक्षेत्रात्मक त्रुटि देखिएकोले सो निर्णय बदर गरिदिएको छ। अब उक्त जग्गाको हक कायमको लागि सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा फिराद लिई जानु भनी उपस्थित पक्षहरूलाई सुनाई दिने ठहर्याएको मिति २०६९।२।१ को पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने।

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७२ साल पुस १९ गते रोज १ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७०-CI-०७५९, घर भत्काई चलन चलाई पाउँ, भुलीया थरुनी वि. पवित्रा भट्टराई

पुनरावेदक वादीले प्रतिवादीले शान्ती शुरक्षा कायम राखिपाउँ भनी साधिकार निकायमा निवेदन दिएको र सोही सिलसिलामा एकपटक ५, ६ वर्ष घर बनाएको भयो भनी मिति २०५७।१।५ मा स्वीकार गरेको र पछि मिति २०५७।३।१७ मा घर बनाएको भनी मिति २०५७।१०।१५ मा फिराद लिई अदालत प्रवेश गरेको देखिँदा मुलुकी ऐन, घर बनाउनेको महलको

११ नं मा व्यवस्थित हदम्यादभिन्न प्रवेश गरेको भन्न मिलेन । उक्त कि.नं. २८ को जग्गामा खिचोला गरेको भन्ने नयाँ मिति सिर्जना गरी प्रवेश गरेको स्पर्शरूपमा देखिन आयो । उक्त विषयलाई विवन्धनको सिद्धान्तले समेत पुनरावेदक वादीलाई सहयोग गर्नसक्ने देखिँदैन । त्यसैगरी वादीका साक्षीले २०५७ सालमा घर बनाएको पुष्टि हुने गरी बकपत्र गरे पनि यी पुनरावेदक वादीले जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कपिलवस्तुमा २०५७ सालमा कागज गर्दा ५,६ वर्ष अगाडि नै घर बनाएको भनी लिखितरूपमा व्यक्त गरेको अवस्था हुँदा प्रतिवादीका साक्षीको प्रमाणिक महत्त्व रहने नदेखिने ।

प्रत्यर्थी पवित्रा भट्टराईले मिति २०७१/२/१९ मा पेस गरेको निवेदन र वादी प्रतिवादीका देवरका बिचमा भएको मिति २०६०/८/९ को र.नं. २४१८ को मालपोत कार्यालय, कपिलवस्तुको पारित लिखतबाटै वादी पुनरावेदकले विवादित जग्गाको हक छाडी सट्टापट्टा गरी लिनुदिनुसमेत गरेको देखिँदा प्रस्तुत मुद्दाको औचित्यमा प्रवेश गर्नुपर्ने देखिएन । साथै मिति २०७०।६।७ को यस अदालतको मुद्दा दोहोर्याई हेर्ने गरी भएको आदेशसँग सहमत हुन नसकिने ।

तसर्थ माथि विश्लेषण गरिएका आधार कारण र प्रमाणहरू समेतबाट सुरु कपिलवस्तु जिल्ला अदालतको खारेजी फैसलालाई सदर गर्ने ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, बुटवलको मिति २०५९।१२।१८ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदन अदालत, बुटवलको फैसला उल्टी गरी मेरो फिरादपत्र तथा पुनरावेदन जिकिरबमोजिम गरिपाउँ भन्ने वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७२ साल पुस १९ गते रोज १ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७०-CI-०६२६, लिखत

दर्ता बदर दर्ता नामसारी, तुलसी उपाध्याय चालिसे वि. पार्वती रिजाल

प्रतिवादी मोतीप्रसाद रिजालका विपक्षी वादीहरू श्रीमती छोरा छोरी भई अंशियार नाताका भएकोमा कुनै विवाद देखिँदैन । यी वादी र प्रतिवादी मोतीप्रसाद रिजाल भिन्न भएका अंशियार नभई सगोलकै अंशियार रहेको तथ्यमा पनि विवाद देखिँदैन । एकासगोलमा रहेको अवस्थामा परिवारका सदस्यहरूका नाममा रहेको सम्पत्ति अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म सगोलकै सम्पत्तिबाट बढे बढाएको मान्नुपर्दछ । प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६(क) मा एकाघरसँगका अंशियारहरूमध्ये जुनसुकै अंशियारका नाममा रहेको सम्पत्ति सगोलको सम्पत्ति हो भनी अदालतले अनुमान गर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको देखिन्छ । उक्त व्यवस्थाअनुसार प्रतिवादी मोतिप्रसाद रिजालले उक्त विवादित कि.नं. ४७४ को जग्गा निजले अंशमा प्राप्त गरेको कि.नं. ५३५ को जग्गा बिक्री गरी खरिद गरेको जग्गा भई सगोलकै सम्पत्ति मान्नुपर्ने हुन्छ । उक्त जग्गा निजी तवरले आर्जन गरी लिएको हो भनी प्रमाणित गर्न नसकेको अवस्थामा सबै अंशियारहरूको बराबर हक लाग्ने सम्पत्ति हो भनी मान्नुपर्ने ।

विवादित कि.नं. ४७४ को जग्गा खरिद गर्ने प्रतिवादी तुलसी उपाध्याय चालिसेले उक्त जग्गा मोतीप्रसाद रिजालको निजी आर्जनको भई अंशबन्डाको १९ (२) नं. बमोजिम आफूखुश गर्न पाउने जग्गा सम्पत्ति हुँदा वादीहरूको मन्जुरी लिनुपर्ने होइन भनी पुनरावेदन जिकिर लिएको भएपनि सोको पुष्टि हुने प्रमाण पेस गर्न सकेको पाइँदैन । विवादित कि.नं. ४७४ को जग्गाभन्दा बाहेक अरु जग्गा प्रतिवादी मोती प्रसादको नाममा रहेको र घर व्यवहार चलाउनको लागि उक्त जग्गा बिक्री गर्नु परेको हो भन्ने प्रमाणसमेत मिसिल संलग्न रहेको नदेखिने ।

प्रतिवादी मोतिप्रसाद रिजालले उक्त

विवादित कि.नं. ४७४ को जग्गा निजले अंशमा प्राप्त गरेको कि.नं. ५३५ को जग्गा बिक्री गरी खरिद गरेको जग्गा भएकोले सगोलकै सम्पत्ति रहेको मान्नुपर्ने हुन्छ । त्यस्तो सम्पत्ति मुलुकी ऐन, लेनदेन व्यवहारको १० नं. बमोजिम अंशियारको मन्जुरी नलिई प्रतिवादीले बिक्री गरेको देखिन्छ । त्यस्तै उक्त लेनदेन व्यवहारको १० नं. मा अंश नभएका अंशियारले सगोलको अचल सम्पत्ति बेचबिखन गर्दा वा कुनै किसिमले हक छाडी दिँदा ऐनले आफूखुशी गर्न पाउने अरूको मन्जुरी लिनु नपर्नेमा बाहेक अरूमा एकाघरसँगका अंशियार सबै साक्षी बसेको वा निजहरूको मन्जुरीको लिखत गरिदिएको भए मात्र पक्का ठहर्छ भन्ने व्यवस्था भएबाट समान तहका अंशियारबीचमा सगोलको सम्पत्तिमा सबै अंशियारहरूको समानरूपले हक लाग्ने हुन आउँदछ । तसर्थ त्यस्तो अचल सम्पत्ति बिक्री व्यवहार गर्दा सगोलका सबै अंशियारहरूको मन्जुरी उक्त कानूनी व्यवस्थाबाट बाध्यात्मक रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ । प्रस्तुत सन्दर्भमा पुनरावेदक प्रतिवादीको दाताले उक्त जग्गा राजीनामा लिखत पास गरी पुनरावेदकलाई दिँदा सगोलका अंशियारहरूको मन्जुरी लिएको वा साक्षी बसेकोसमेत देखिँदैन । यसले गर्दा अंशियारहरूको सहमतिबिना भएको व्यवहारले कानूनी मान्यता पाउन नसक्ने ।

मुलुकी ऐन, अंशबन्डाको महलको १९ (१) मा "पितापुर्खाको पालाको चलअचल गैह्र सम्पत्तिको हकमा चलमा सबै र अचलमा आधीसम्म व्यवहार चलाउनलाई स्वास्नी छोरा अविवाहित छोरी वा विधवा बुहारीको मन्जुरी नभए पनि एक्काईस वर्ष नाघेका स्वास्नी छोरा अविवाहित छोरी र विधवा बुहारीहरूको मन्जुरी लिई मात्र खर्च गर्न हुन्छ । मन्जुरी नलिई गरेको सदर हुँदैन" भनी व्यवस्था गरेको पाइन्छ । उक्त कानूनी व्यवस्थालाई हेर्दा सगोलमा रहँदाका अवस्थामा खरिद गरेको सम्पत्ति निजीरूपमा दान बकस पाएको बाहेक सबै अंशियारको हक लाग्ने सम्पत्ति भनी मान्नुपर्ने

हुन्छ । लिखत गरिदिँदा एकाघर सगोलमा रहेकी पत्नी पार्वती रिजालको मन्जुरी लिनुपर्ने वा निजलाई लिखतमा साक्षी राख्नुपर्नेमा सोबमोजिम गरी प्रतिवादी मोतीप्रसाद रिजालले विवादित लिखत गरिदिएको देखिँदैन । २१ वर्ष उमेर नपुगेका छोरा छोरीको मन्जुरी लिनुपर्ने नदेखिएकोमा वादीमध्येका उषा रिजाल वर्ष १४ की र संकल्प रिजाल वर्ष १५ को उमेरमा देखिएको र यी बालबालिकाको हितप्रतिकूल नोक्सान पार्ने उद्देश्यले जग्गा बिक्री गरेको मान्न सकिनेसम्मको अवस्था नदेखिएको हुँदा निजहरूको हकसम्म वादी दाबी पुग्न सक्ने नदेखिने ।

तसर्थ जग्गा लिखत गरिदिँदा एकाघर सगोलमा रहेकी पत्नी पार्वती रिजालको मन्जुरी लिनुपर्ने वा निजलाई लिखतमा साक्षी राख्नुपर्नेमा सो नगरी प्रतिवादी मोतीप्रसाद रिजालले विवादित लिखत गरिदिएको देखिँदा विवादित र.नं. ५९७७ मिति २०६७।२।१९ को लिखतको ४ भागको १ भाग (वादी पार्वती रिजालको भाग) लिखत नरम करम मिलाई बदर भई सो ०-०-२^{१/२} घर जग्गा वादी पार्वती रिजालका नाउँमा दर्ता हुनेसमेत ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, बुटवलको मिति २०६९।३।२४ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७२ साल पुस १९ गते रोज १ शुभम् ।

४

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६९-CR-०४६८, कर्तव्य ज्यान, करन थापासमेत वि. नेपाल सरकार

मृतकलाई प्रतिवादीहरू पहराम र करण थापासमेतले कुटपिट गरी मारी खाल्डोमा पुरी राखेको भन्ने किटानी जाहेरी भई मौकामा कागज गर्ने व्यक्तिहरूले पनि यिनै प्रतिवादीहरू समेतले कुटपिट

गरी मारेको भन्ने सुनेका हौं भन्दै अदालतमासमेत सो भनाईलाई समर्थन गरि बकपत्र गरी दिएको पाइन्छ। यी पुनरावेदक प्रतिवादीहरू पहराम र करण थापा स्वयम्ले अनुसन्धानको क्रममा र अदालतमा बयान गर्दा पहराम थापाकी छोरी मान्ने विषयमा विवाद भई भिमबहादुर र गुमानेसहित आफूहरूसमेतले लात, मुक्का, ढुङ्गा तथा बच्चरोले कुटपिट गरी मारी कम्बलमा बाँधी बोकी सुन्तली थापाको खेतबारीमा खाल्डो खनी गाडेका हौं भनी कसुर अपराधमा साबिती रही बयान गरेको र घटनास्थल मुचुल्का र यी पुनरावेदकहरूको भनाई मिल्न आएको पाइन्छ। शव परीक्षण प्रतिवेदनमा Cause of Death : Airway Obstruction, Hypovolemia (blood loss) due to poly trauma (physical assault) भन्ने लेखिएको देखिएबाट मृतकको शरीरमा गम्भीर चोट पटक लागी मृत्यु भएको पुष्टि हुन आएको छ। यी पुनरावेदकले भनेअनुसारको घटनामा प्रयोग भएको बच्चरो र कम्बलसमेत बरामद भई प्रतिवादीहरूले सनाखतसमेत गरेको देखिन्छ। अर्का प्रतिवादी सुन्दर थापाले यी पुनरावेदक प्रतिवादीहरू समेत चारै जनाले मृतकलाई आफूहरूले मारी गाडी सक्थौं भनेका भनी मौकामा र अदालतमा बयान गरेकोसमेतबाट यी पुनरावेदक प्रतिवादीहरूसमेतको कुटपिटबाट मृतक चक्रबहादुर थापाको मृत्यु हुन गएको कुरा पुष्टि हुन आएकोले पुनरावेदकहरूले आफ्नो कारणबाट चक्रबहादुरको मृत्यु भएको होइन भन्ने जिकिर लिए पनि सो तथ्य स्थापित नभई यिनै प्रतिवादीहरू समेतको सामुहिक कार्यबाट घटना घट्टन गएको देखिँदा प्रतिवादीद्वयको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने।

पुनरावेदक प्रतिवादीहरूले अनुसन्धानको क्रममा मौकामा बयान गर्दा आफूले गरेको फौजदारी दायित्वलाई स्वीकार गरेको तथा अदालतमासमेत आफूले गरेको कसुरमा साबित भई बयान गरेको देखियो। मृतक र प्रतिवादीहरूसमेत रक्सी सेवन गरेका

र रक्सीको नसामा विवाद हुँदा कुटपिट भई मृतकको मृत्यु भएको कुरा मिसिल संलग्न कागजातहरूबाट पुष्टि हुन आएको पाइन्छ। मृतकलाई मार्नमा यी प्रतिवादीहरूको संलग्नता देखिए पनि मार्नेसम्मको पूर्वयोजना, रिसइवी केही नदेखिएको, रक्सीको नसामा कुटपिट भई मृत्यु भएको, प्रतिवादीहरूले सत्य तथ्य बताई न्याय सम्पादनमा सहयोग गरेकोले वारदातको अवस्था र परिस्थितिसमेतलाई विचार गर्दा यी पुनरावेदक प्रतिवादीहरू पहराम थापा र करण थापालाई १२ वर्ष कैद सजाय गर्दा पनि न्यायको उद्देश्य पुरा हुने नै देखिँदा मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको १३(३) नं. बमोजिम जन्मकैदको सजाय गर्दा चर्को हुने देखिएकोले निज प्रतिवादीहरूलाई मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको महलको १८८ नं. बमोजिम जनही १२ वर्ष कैद सजाय गर्ने गरी पेस गरेको रायसमेत मनासिब नै देखिन आउने।

माथि विवेचित आधार कारणहरूबाट पुनरावेदन अदालत, दिपायलको मिति २०६९।१।१२ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुन नसक्ने।

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद पौडेल

कम्प्युटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७२ साल फागुन २७ गते रोज ५ शुभम्।

५

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६७-CI-१७००,
बकसपत्र बदर, घुरे अहिर वि. राजेशकुमार यादव

पुनरावेदक वादीले प्रतिवादीको लिखतभन्दा आफ्नो लिखत जेठो अर्थात् पहिलेको भएकोले मेरो लिखत वैधानिक हुनुपर्छ भनी पुनरावेदन जिकिर लिए पनि दाताको सम्पत्तिमा दाताको मृत्युपछि मात्र पुनरावेदकको हक पुग्न जाने हो। शेषपछिको बकसपत्रमा दाताको जीवनकाल भरी पाउनेको हक नपुग्ने अवस्थामा लिखत अगाडि पछाडिको भएको

भन्ने दाबीको कुनै औचित्य देखिन आउँदैन । त्यसमा पनि वादीको भन्दा पाँच वर्षपछि निजकै पत्नीलाई गरिदिएको लिखतसमेत प्रतिवादीलाई हालैको बकसपत्र गरिदिनुभन्दा दुई वर्ष अगाडि बदर भइसकेको अवस्थामा वादीको लिखत स्वतः बदर भएको मान्नुपर्ने देखिने ।

शेषपछिको बकसपत्र दिने व्यक्तिले आफ्नो जीवनकालमा चाहेमा जहिलेसुकै पनि लिखत बदर गर्नसक्ने नै हुन्छ । दाताको जीवन रहेसम्म शेषपछिको बकसपत्र पाउनेको हकको प्राप्तिलाई निरपेक्ष मान्न सकिँदैन । हालैदेखिको बकसपत्र लिखत तत्कालै क्रियाशील हुने भएकोले लेनदेन व्यवहारको २७ नं. को कानूनी व्यवस्था बमोजिमसमेत वादीले प्राप्त गरेको लिखतभन्दा प्रतिवादीले प्राप्त गरेको लिखतले प्राथमिकता र कानूनी मान्यतासमेत प्राप्त गर्नसक्ने देखिन्छ । पहिलेका लिखत बदर गरी हा.व गरेकोले विवादित जग्गाहरू प्रतिवादीकै रहेको देखियो । यसरी २०६३।१।२४ को शे.व लाई बदर गराई मिति २०६५।५।३० मा प्रतिवादीको नाउँमा दिएको हालैको बकसपत्र क्रियाशील भइसकेको देखिँदा पुनरावेदकको पुराना लिखतहरू स्वतः अमान्य भएको हुँदा पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने हुँदा पुनरावेदन अदालत, नेपालगञ्जबाट मिति २०६७।९।४ मा भएको फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृतः रामप्रसाद पौडेल

कम्प्युटरः विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७२ साल पुस १२ गते रोज १ शुभम् ।

६

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६९-CI-०९२३, निषेधाज्ञा, अजयकुमार गुप्ता कलवारसमेत वि. जिल्ला प्रशासन कार्यालय, बारा कलैयासमेत

विवादित जग्गाको सम्बन्धलाई लिएर

हरिलाल अग्रवाल निवेदक विद्यासागर साह कलवारसमेत विपक्षी भई निषेधाज्ञा मुद्दा चलेको र त्यसमा कि.नं. १४४ भित्रको ज.वि. ०-२-२३ मा रहेको घर पसल धर्मशालासमेत खाली नगर्नु नगराउनु भनी पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट मिति २०६२।३।१३ मा निषेधाज्ञाको आदेश जारी भएको र कौशल्यादेवी निवेदक भई दिएको नि.द.नं. १९१ को निषेधाज्ञा मुद्दासमेतमा पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट कि.नं. १९७ को जग्गा र सोमा बनेको घरसमेतमा अनधिकृत कब्जा नगर्नु नगराउनु भनी निषेधाज्ञाको आदेश जारी भएको देखिन्छ । उक्त निर्णयहरू नै अन्तिम भई बसेको र उक्त निषेधाज्ञाको आदेश जारी भएपछि सोही कि.नं. १४४ को जग्गामा बनेको घर टहरा भत्काई कब्जा गर्न खोजेको भनी सोही जरियाबाट मारपिटको स्थिति सिर्जना हुन गई अजयकुमार गुप्तासमेतका हकमा सार्वजनिक मुद्दाको जाहेरी दरखास्त दर्ता भई कारवाहीयुक्त अवस्थामा रहेको भन्ने देखिँदा उल्लिखित निषेधाज्ञाको मुद्दाहरूबाट कि.नं. १४४ र कि.नं. १९७ का सम्बन्धमा निर्णय भइसकेको स्थिति र अवस्थामा अहिले अजयकुमार गुप्ता कलवारको तर्फबाट निवेदन परेको भए पनि यिनै जग्गाको सम्बन्धमा कहिले निवेदकबाट कहिले विपक्षीका तर्फबाट निवेदन परी त्यसमा निषेधाज्ञा जारी हुने गरी निर्णय आदेश भइरहेको र केही सार्वजनिक अपराधको मुद्दा चलेको कारणबाट मात्र निवेदकको नागरिक अधिकारमा आघात पुग्न जाने आशङ्काको स्थिति विद्यमान छ भनी भन्न मिल्ने देखिँदैन भने जाहेरी दरखास्त परेकै कारणबाट निवेदकलाई नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ द्वारा प्रदत्त हक अधिकारमा आघात पुग्न गएको भनी अर्थ गर्न नमिल्ने ।

हरिलाल अग्रवाल फिरादी र अजय कुमार गुप्ता कलवार प्रतिवादी भई घरजग्गा खिचोला छोडाई चलन मुद्दा दायर भएको भन्ने मिसिल संलग्न फिरादपत्रको प्रतिलिपीबाट समेत देखिन आएको छ ।

यसै विषयमा निवेदक र विपक्षीका बिचमा एकापसमा वादी प्रतिवादी भई जग्गा खिचोलाको विषयमा विवाद अदालतमा विचाराधीन भई कारवाहीयुक्त अवस्थामा रहेको भन्ने देखिन आएको अवस्थामा उक्त जग्गा खिचोला मुद्दाबाट हकबेहकमा निर्णय हुने नै हुँदा उक्त विचाराधीन मुद्दामा प्रत्यक्ष प्रभाव पर्ने गरी निषेधाज्ञाको रिट निवेदनबाट बोल्न मिल्ने नदेखिने।

कुनै व्यक्तिउपर कसैले जीउ ज्यान सुरक्षा गरी पाउँ भनी सम्बन्धित निकायमा निवेदन दिएपछि व्यक्तिको जीउ ज्यानको सुरक्षा गर्ने कानूनी दायित्व रहे भएको प्रहरी कार्यालयले उक्त निवेदनमा उल्लिखित व्यक्तिहरूलाई बुझ्ने झिकाउने गर्न नै मिल्दैन भन्न मिल्दैन। शान्ति सुरक्षाको लागि दिएको निवेदनमा वास्तविकता बुझ्नका लागि निवेदन दिइसकेपछि विपक्षीहरूलाई झिकाई बुझ्ने कार्यबाट मेरो नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ द्वारा प्रदत्त हकाधिकारमा आघात पर्यो भनी निषेधाज्ञाको निवेदन दिएकै भरमा सत्यतथ्य नै बुझ्नबाट रोक लगाउने गरी निषेधाज्ञाको आदेश जारी गर्न मिल्ने देखिँदैन। बिपक्षी कार्यालयले आफ्नो कार्यालयमा शान्ति सुरक्षा गरिपाउँ भनी निवेदन परेपछि त्यसबारे सत्य तथ्य बुझ्नसक्ने नै हुँदा नागरिक हकाधिकारमा गैरकानूनी तवरले आघात पार्ने प्रवृत्त आशङ्काको विद्यमानता रहेको भनी मान्न मिल्ने अवस्था नदेखिने।

निषेधाज्ञाको आदेश जारी हुनका लागि निःसन्देहरूपमा आशङ्काको स्थिति स्पष्ट देखिनु पर्दछ। यसै विषयलाई लिएर सुरु बारा जिल्ला अदालतमा यिनै निवेदक र विपक्षीहरू पक्ष विपक्ष रही जग्गा खिचोला मुद्दा दायर गरेको देखिनु सो मुद्दा हाल विचाराधीन अवस्थामा रहेको भन्ने देखिएबाट त्यसमा हुने निर्णयलाई प्रभाव पार्ने गरी यस मिसिलबाट निर्णय दिन मिल्ने अवस्था पनि हुँदैन। जग्गाको सम्बन्धमा

परेको मुद्दाको मिसिलबाट कानूनबमोजिम निर्णय हुने नै भएकोले पुनरावेदकको प्रस्तुत पुनरावेदनमा हाल विचार गरी रहन पर्ने नदेखिँदा प्रस्तुत निषेधाज्ञाको रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको मिति २०६९।८।२० को आदेश मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदन अदालत हेटौँडाको आदेश उल्टी गरिपाउँ भन्ने पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने।

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७२ साल मङ्सिर १५ गते रोज ३ शुभम्।

इजलास नं. ४

१

मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७१-WO-०६४०, उत्प्रेषण, डिल्ली शेर राईसमेत वि. मालपोत कार्यालय, खोटाङ, दिकेलसमेत

कुनै पनि निर्णयलाई पुरा पढेर मात्र अर्थ लगाउनु पर्ने हुन्छ। मालपोत कार्यालयको निर्णयले निवेदकको जिकिरलाई पर्याप्त मात्रामा सम्बोधन गरेको देखिन्छ। निर्णयको पुछारमा तामेली शब्द परेबाटै सोभन्दा माथि रहेका सयकडा ९९ वाक्य र शब्दहरूलाई नभएसरह ठानी तामेली भन्ने शब्दलाई मात्र पक्रनु तर्कसम्मत हुँदैन। कुनै विषयवस्तुका सम्बन्धमा जे जो गर्नुपर्ने हो सो सबै भइसकेको हुँदा केही गर्नु नपर्ने र मिसिल अभिलेखमा राख्नुपर्ने भन्ने नै “तामेली” शब्दको अर्थ हुने।

दाबीको विषयवस्तुमा कुनै नयाँ प्रमाण गुज्रन आई नयाँ अवस्थाको सिर्जना भएमा वा हुन नसकेको कुनै काम कुरा सम्पन्न भएमा पुनः जगाउने गरी काम कारवाही हुने भन्ने हिसाबले

पनि यदाकदा मिसिललाई तामेलीमा राख्ने गरिन्छ । कुनै विषयवस्तुमा गर्नुपर्ने काम नगरी त्रुटिपूर्ण तरिकाले मिसिल थन्क्याउने गरी तामेलीमा राख्ने आदेशलाई रिटले अधिकारक्षेत्रको त्रुटि मानी कानूनबमोजिम गर्नको लागि रिट जारी गर्ने गरेको देखिन्छ । तर प्रस्तुत विवादमा मालपोत कार्यालयले सबुद प्रमाणहरूको मूल्याङ्कन गरी निर्णय गरेको देखिँदा मालपोत कार्यालयले आफ्नो अधिकारक्षेत्रको प्रयोग नगरी तामेलीमा राखेको भनी निज कार्यालय विरुद्ध दोषारोपण गर्नु न्यायसम्मत नहुने ।

रिट अधिकारक्षेत्रले निर्णय सही गलत के हो भनी मुद्दाको तथ्यमा प्रवेश गरी हेर्ने काम गर्दैन । रिट अधिकारक्षेत्र न्यायिक स्वच्छता र पारदर्शिता कायम गर्नका लागि आकर्षित हुने अधिकारक्षेत्र भएकोले यसले निर्णय गर्ने निकाय र अधिकारीको कामकारवाहीमा कानूनको पालना निर्णयकर्ताको निष्पक्षता र स्वच्छता जस्ता कुरामा आफूलाई केन्द्रित गर्छ । कानूनले तोकेको कार्यविधिअनुसार कामकारवाही नभएमा मात्र रिटबाट हस्तक्षेप हुने गर्छ । रिट अधिकारक्षेत्रले निर्णयकर्ताबाट भएको प्रमाण मूल्याङ्कनलाई विस्थापित गरी पुनरावेदन तहजस्तो निर्णय गर्दैन । यसर्थ विवादित जग्गा निवेदकको हो वा सरकारी हो भन्ने प्रश्नमा मिसिल संलग्न प्रमाणहरूको मूल्याङ्कन गर्ने र त्यस आधारमा विवादको टुङ्गो लगाउने जिम्मेवारी मालपोत कार्यालयकै भएकोले सो कार्यालयले विवादित जग्गाका सम्बन्धमा आवश्यक प्रमाणहरू बुझी फिल्डबुक, स्थलगत सर्जमीन, निरीक्षण प्रतिवेदन, ७ नं. फाँटबारी र २०३९ सालमा नापजाँच भएको जग्गाको सम्बन्धमा २७ वर्षपछि निवेदकहरूबाट दाबी परेको समेतका आधार ग्रहण गरी निवेदकहरूको दाबी नपुग्ने भनी तथ्यगत ठहर गर्दा उक्त कार्यालयबाट कार्यविधिगत कानूनको यथेष्ट अनुशरण भएकै देखिन्छ । यस स्थितिमा यो इजलासले प्रस्तुत विषयमा रिट क्षेत्रबाट हस्तक्षेप गर्नु मनासिब नभएकोले

निवेदकहरूको रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: प्रेम खड्का

कम्प्युटर: चन्दनकुमार मण्डल

इति संवत् २०७२ साल चैत २६ गते रोज ६ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६७-CR-०८९६, जबरजस्ती करणी, नेपाल सरकार वि. अशोकप्रसाद शर्मा

प्रतिवादी अशोकप्रसाद शर्माले मौकामा अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष बयान गर्दा आफूले बहिनी भारतीयसँगै रहेकी पीडितालाई बोलाई करणी गर्ने प्रयास गर्दा पीडिताको योनी सानो र आफ्नो लिङ्ग ठूलो भएकोले लिङ्ग योनीमा परन नसकेको र बहिनीले हल्ला गरेकोले भागी गएको भनी आरोपित कसुरमा साबित रही बयान गरेको देखिन्छ । यी प्रतिवादीले अदालतमा बयान गर्दा आफूले चलाएको औषधी पसलबाट गाउँलेहरूले उधारो औषधी लगेका, पैसा माग्दा नदिएका र सोही रिसले झुट्टा आरोप लगाएका हुन् भनी आरोपित कसुरमा इन्कार रही बयान गरे पनि उनको सो इन्कारीलाई अन्य स्वतन्त्र प्रमाणले पुष्टि गर्न सकेको नदेखिने ।

पीडिताको उमेर १० वर्षभन्दा कम रहेको र उनकी बहिनीको उमेर ७ वर्ष मात्र रहेको, यी अबोध बालिकाहरूका बुबाआमा भारतमा उपचार गर्न गएको र एकलै भएको मौका पारी प्रतिवादीले आफ्नो यौन सन्तुष्टी पुरा गर्ने क्रममा आरोपित कसुरमा संलग्न रहेको मिसिल संलग्न तथ्यबाट पुष्टि हुन आउने ।

प्रतिवादीले करणी गर्ने क्रममा पीडिता कराएकोमा रूमालले मुखमा कोचेको र सोही समयमा बहिनी भारतीयले बाहिरबाट ढोका ढकढक गरी हल्ला गरेकोले प्रतिवादी वारदातस्थलबाट भागी गएको देखिन्छ । यसबाट यी प्रतिवादीले पीडिताउपर अभियोग दाबीबमोजिम जबरजस्ती करणी गरेको कुरामा विवाद देखिँदैन । साथै पीडिताको शारीरिक परीक्षणबाट

तिघामा खोस्त्रिएको र योनीको भल्ब सुन्निएको देखिएको कुरालाई पनि अन्य कारणले भएको हो भन्ने कुरा मिसिलबाट नदेखिएबाट प्रतिवादीबाट आरोपित कसुर भएको कुरामा विवाद देखिएन । जबरजस्ती करणीको १(ग) नं. मा योनीमा लिङ्ग केही मात्र प्रवेश गरेको अवस्थामा पनि करणी गरेको मानिने छ भन्ने व्यवस्था रहेबाट पनि प्रतिवादीबाट पीडिताउपर जबरजस्ती करणी गर्ने प्रयास भई सो क्रममा तिघा र योनीमा चोटसमेत लागेको अवस्थामा लिङ्गको पुरै भाग योनीमा नपसेको कारणले मात्र जबरजस्ती करणीको कसुर नभई उद्योगसम्म मात्र भएको हो भन्ने सुरु र पुनरावेदनको फैसला मनासिब देखिन नआउने ।

अभियोग दाबीबमोजिम प्रतिवादीको १० वर्षभन्दा कम उमेरकी यी पीडिताउपर जबरजस्ती करणीको १ र ३(१) नं. को कसुरमा सोही ३(१) नं. अनुसार सजाय गर्नुपर्नेमा सोही कसुरको उद्योगसम्म गरेको ठहर्याएको सुरु फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालतको मिति २०६७।२।१७ को फैसला नमिलेकोले उल्टी भई प्रतिवादी अशोकप्रसाद शर्मालाई ऐ.१ र ३(१) नं. को कसुर गरेको देखिँदा सोही ३(१) नं. बमोजिम १० वर्ष कैद हुने ठहर्छ । साथै १० वर्षभन्दा कम उमेरकी यी पीडिताको उमेर र मानसिक पीडासमेतलाई विचार गरी ऐ. १० र १०ग नं. अनुसार यी प्रतिवादीबाट पीडितालाई रु.७५,०००।- क्षतिपूर्तिसमेत पाउने ।

इजलास अधिकृत: विदुर काफ्ले

इति संवत् २०७३ साल वैशाख २१ गते रोज ३ शुभम् ।

इजलास नं. ५

१

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय र मा.न्या. श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०६९-WO-०७५७,

उत्प्रेषण / परमादेश, गायत्री जोशी श्रेष्ठ वि. स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयसमेत

निवेदकले आफूलाई सरुवा गर्न अधिकारै नभएको निकाय म.क्ष.स्वा.नि.ले सरुवा गरेको भन्ने सम्बन्धमा सो निकायलाई निजको सरुवा गर्न अधिकार भए नभएको सम्बन्धमा हेर्दा स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयको मिति २०४९।८।२२ को निर्णयानुसार निवेदकलाई दधिकोट प्रा.स्वा. केन्द्र, भक्तपुरबाट थुम्पोखर उपस्वास्थ्य चौकी सिन्धुपाल्चोकमा सरुवा गरिएको र सोबमोजिम स्वास्थ्य सेवा विभागबाट मिति २०६९।८।२९ को सरुवा पत्र दिइएको हो भनी लिखित जवाफमा उल्लेख गरेको देखिँदा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, ०५३ को दाफा ९३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी निवेदकको सरुवा भएको देखिएकोले उक्त सरुवा कानूनसम्मत नै देखिन आयो । साथै निवेदकले आफूलाई दिएको सरुवा पत्रमा अ.न.मी. भनी बढुवा गरेको हुँदा प.हे.नं कायम गरी पाउँ भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा स्वास्थ्य सेवा विभागले सरुवापत्रमा प.हे.नं पद हुनुपर्नेमा अन्यथा भएकोले विभागले मिति २०६९।११।१३ मा नै सो को जानकारी म.क्ष.स्वा. का.मा पठाई सकिएको भनी आफ्नो गल्ती भएको व्यहोरा स्वीकार गरी सो संसोधन गरिसकेको भनी लिखितजवाफमा उल्लेख गरेको देखिँदा निवेदकको माग सम्बोधन भइसकेको देखिने ।

निवेदक स्वास्थ्य सेवा ऐन २०५३ को दफा ९ क बमोजिम पाचौं तहबाट छैठौं तहमा स्तर बृद्धि भएको देखिन आयो । ऐन ऐनको दफा ९को उपदफा (७घ) मा “यस दफाबमोजिम माथिल्लो तहमा स्तरबृद्धि भएको कर्मचारीले निजहरू जुन तहबाट स्तरबृद्धि भएको हो सोही तहको काम गर्नु पर्नेछ” भन्ने उल्लेख भएकोले यस उपदफाबमोजिम माथिल्लो तहमा स्तरबृद्धि भए पनि सोही तहको काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । ऐन ऐनको दफा २१(क) बमोजिम त्यसरी बढुवा भएका कर्मचारीहरूको दरबन्दी स्वतः सिर्जना

हुने भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको हुँदा कानूनले नै स्वतः दरबन्दी सिर्जना हुने गरी गरेको व्यवस्था अनुसार स्तर बृद्धि र सरुवा गरिएको अवस्था देखिएकोले मध्यमाञ्चल क्षे.स्वा.नि.को मिति २०६९।८।२८ को निर्णयानुसार भनी सोही मितिमा दिइएको पत्र बदर गर्नु पर्ने देखिन नआउने हुँदा म.क्षे.स्वा.नि.ले निवेदकलाई अ.न.मी पदनाम दिई दधिकोट प्रा.स्वा. के. भक्तपुरबाट थुम्पोखर जि.स्वा. चौकी सिन्धुपाल्चोकमा सरुवा गर्ने गरी मिति ०६९।८।२८ को निर्णयानुसार भनी सोही मितिमा दिएको पत्र कानूनसम्मत नै देखिएकोले बदर गर्नुपर्ने देखिन नआएकोले निवेदकको मागबमोजिम आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्था देखिएन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: गेहेन्द्रराज पन्त

कम्प्युटर: चन्द्रा तिमल्सेना

इति संवत् २०७२ साल फागुन २ गते रोज १ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०७१-RC-०११०, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. कृष्णबहादुर वि.क.समेत

सरकारी मुद्दासम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा १५(२) बमोजिमको कैफियत देखिन नआएको प्रतिवादीहरूको मौकाको साबिति त्यसै अमान्य हुने अवस्था रहँदैन । त्यसमाथि यी प्रतिवादीहरूले सुरु जिल्ला अदालतको फैसलाको विरुद्धमा पुनरावेदनसमेत नगरी चित्त बुझाई बसेको यस्तो तथ्यगत कुरामा यो अदालत आफैँले प्रतिवादीहरू विरुद्धको प्रमाण भरपर्दो नभएको भनी फौजदारी न्यायलाई क्लिष्ट बनाउने काम गर्नु कानूनसम्मत नहुने ।

प्रतिवादीहरूको मौकाको साबिति मिसिलको अन्य प्रमाणबाट खण्डन भएको नदेखिएसम्म त्यसलाई प्रतिवादी विरुद्धको ठोस र शंकारहित प्रमाण मान्नुपर्ने हुन्छ । प्रतिवादीहरूको मौकाको साबितिको

विपक्षमा मिसिलको कुनै पनि प्रमाण रहेको नदेखिँदा प्रतिवादीहरू कृष्णबहादुर वि.क. र बलमान वि.क.ले अभियोग दाबीबमोजिम मृतकलाई ढुंगाले हानी हत्या गरेको कसुरमा ज्यानसम्बन्धी महलको १३(३) नं. अनुसार जन्मकैदको सजाय गरेको बाग्लुङ जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, बाग्लुङको मिति २०७१।३।२५ को फैसला मिलेकै देखिँदा साधक सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: गेहेन्द्रराज रेग्मी

कम्प्युटर: मन्जिता ढुङ्गाना

इति संवत् २०७२ साल माघ २९ गते रोज ६ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०७२-RC-००२०, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. सीता लामिछानेसमेत

कुनै शिशु जीउँदो जन्मेको हो वा मृत जन्मेको हो भन्ने कुराको सर्वोत्तम प्रमाण तत्सम्बन्धमा विशेषज्ञता प्राप्त गर्ने चिकित्सकहरूको भनाई नै हुन्छ । चिकित्सकहरूको रायमा लापरवाही वा बेहिसाब देखिएमा, गम्भीरताको अभाव रहेमा वा अयोग्य चिकित्सकबाट राय व्यक्त भएमा बाहेक चिकित्सकहरूको रायलाई प्रमाणमा लिनु उपयुक्त हुन्छ । चिकित्सकको राय मिसिलका अन्य प्रमाणबाट समर्थित भएको अवस्थामा त्यस्तो राय झन् विवादरहित हुन पुग्ने ।

प्रतिवादी सीता लामिछानेले राजाराम तिवारीसँगको अवैध यौन सम्बन्धबाट गर्भवती भई मिति २०७०।५।७ को बिहान पितुवा गाउँ विकास समिति वडा नं ८ मा रहेकी ठूली आमाको घरको शौचालयमा बच्चा जन्माएको र अरूले देख्ने थाहा पाउने डरले बच्चालाई कपडाले बेरी बच्चा र कपडालाई एउटै बाल्टीनमा हाली घर नजिक खेतमा भएको कुलोमा बच्चा फाली कपडा धोई घर फर्केकी हुँ भनी अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष बयान गरेको

पाइन्छ। उक्त बयान निजले कसैको डरधाक, प्रलोभन आदि कारणबाट गरेकी भन्ने कुरा प्रमाणित छैन। निजको मौकाको बयान, लासजाँच मुचुल्का र मृतकको शवपरीक्षण प्रतिवेदनसमेतका लिखत एकअर्कासँग मिलेभिडेबाट यी प्रतिवादीले जीउँदो जातकलाई बाल्टिनमा हाली नजिकको खेतको कुलोमा फालेको कुरा शंकारहित तवरबाट प्रमाणित भएको पाइने।

नवजात शिशुको उचित स्याहारसम्भार नगरेर प्रतिवादी आमाले बच्चा जन्मेको कोही कसैले थाहा पाउलान् कि भनी बच्चालाई कपडामा बेरी लुकाएको त्यसपछि नवजात शिशुलाई अरु रगत आदि फोहोरसरह फाल्नुपर्ने वस्तु ठानी फालेको कार्य र नवजात शिशुलाई घाँटी थिची मार्ने कार्य दुवैको परिणाम नवजात शिशुको मृत्यु हुने कुरामा सन्देह रहन्न। भवितव्यमा बदनियत हुँदैन, सबै कुरा शुद्ध मनसायले गर्दा गर्दै पनि सोच्दै नसोचिने अप्रत्याशित परिणाम उत्पन्न भई मानिसको मृत्यु हुनपुग्छ। भवितव्यको सम्बन्ध अपराधसँग हुँदैन। कार्य निर्दोष हुन्छ। परिणाम अपराध हुन्छ। तर प्रतिवादी सीताको कार्य नै अपराधपूर्ण छ। Homicide by omission पनि homicide नै हो। मुख्य कुरा कर्ताले वारदात गर्दा शिशु मार्ने मनसाय राखेको थियो वा थिएन भन्ने कुरा नै हेर्नुपर्छ। कर्ताको मनसायको परीक्षण कर्ताको कार्यबाट हुन्छ र यसको आधार भनेको सामान्य सुझबुझ भएको मानिसले त्यस किसिमले नवजात शिशुलाई व्यवहार गर्दा नवजात शिशुको मृत्यु हुन्छ अथवा हुँदैन भन्ने नै हुन जाने।

अविवाहित प्रतिवादीले धारण गरेको अवैध गर्भबाट सन्तान जन्मिसकेपछि प्रतिवादीबाट नवजात शिशुलाई हुनुपर्ने स्याहारसुसारको अभाव, नवजात शिशुको शरीरमा परेको घाउचोट, जीवित शिशु जन्मेको भन्ने चिकित्सकको रायसमेतका प्रमाणबाट यी प्रतिवादीले जीवित शिशु जन्माई कर्तव्य गरी मारेको भनी पुनरावेदन अदालत, हेटौंडाले प्रतिवादी

सीता लामिछाने विरुद्धको अभियोग दाबी पुग्ने ठहर्याई ज्यानसम्बन्धी महलको १३(३) नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैद गरेको मिति २०७१।१।१४ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने।

पुनरावेदन अदालत, हेटौंडाले कसुरको प्रकृति, प्रतिवादीको उमेर, शिक्षोपार्जन गर्दै गरेको अवस्था, अपराध गर्ने दुराशयको अभाव, निजको उपस्थितिले समाज भयभीत र अपमानित नहुने अवस्थालगायतका कारणबाट निजलाई तोकिएको सजाय गर्दा चर्को पर्न जाने भनी मुलुकी ऐन अदालती बन्दोबस्तको महलको १८८ नं. बमोजिम प्रतिवादीलाई ५ वर्ष कैद हुन व्यक्त गरेको राय सोही प्रचलनको सशक्त अभिव्यक्ति देखिन्छ। उक्त विचारसँग यो इजलास पूर्ण सहमत छ र त्यसमा थप कुनै कुरा व्यक्त गर्नु अर्घेलो ठान्दछ। अतः प्रतिवादी सीता लामिछानेलाई ५ वर्ष कैद हुने।

इजलास अधिकृत: आत्मदेव जोशी

कम्प्युटर: चन्द्रा तिमल्सेना

इति संवत् २०७२ साल फागुन २० गते रोज ५ शुभम्।

४

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६९-CR-०६७६, कर्तव्य ज्यान, केशुराम बङ्गाली वि. नेपाल सरकार

प्रतिवादीहरू दुवैले आफूहरूले बाँसको डण्डाले हिकार्एको कारणबाट मृतकको मृत्यु भएको कुरा स्वीकार गरी अदालतमा बयान गरेको अवस्था छ। एकअर्काको बयान व्यहोरामा सामान्यस्यता रहेको पाइन्छ। प्रतिवादी केशुराम बंगालीले हामीबिच रिसइवी र मनमुटाव थियो भनी अदालतमा बयान गरेको देखिन्छ। पुरानो जरीयामा छलफल हुँदा बाँसको डण्डाले कुटपिट गरी प्रतिवादीहरूले मृतकलाई मारेको देखिन्छ। यस्तो अवस्थामा मलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धी महलको १३(३) नं. नै आकर्षित हुने भनी ठहर्याई पुनरावेदन अदालत, दिपायलले गरेको फैसलालाई

अन्यथा भन्न मिलेन । अतः अभियोग दाबीबमोजिम प्रतिवादीहरूलाई सजाय गर्नुपर्नेमा ज्यानसम्बन्धी महलको १४ नं. बमोजिम प्रतिवादीहरू केशुराम बंगाली र भागीराम बंगालीलाई १०।१० वर्ष कैद सजाय हुने ठहर गरेको कैलाली जिल्ला अदालतको फैसला मिलेको नदेखिँदा उल्टी भई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धी महलको १३(३) नं. बमोजिम निज प्रतिवादीहरू केशुराम बंगाली र भागीराम बंगालीलाई जन्मकैद हुने ठहराई भएको पुनरावेदन अदालत, दिपायलको मिति २०६८।१२।१४ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृतः इन्द्रकुमार खड्का
कम्प्युटरः चन्द्रा तिमल्सेना

इति संवत् २०७२ साल पुस २४ गते रोज ६ शुभम् ।

इजलास नं. ६

१

मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६८-WO-०१४४, उत्प्रेषण, कर्णबहादुर रावत वि. कैलाली जिल्ला अदालत, धनगढी कैलालीसमेत

प्रस्तुत मुद्दामा यी रिट निवेदकले फैसलाको प्रतिलिपि प्राप्त गरिसकेको, म्याद बदर गरी पाउन भनी निवेदन पेस गरिसकेको तथा कैदी पुर्जासमेत प्राप्त गरिसकेको देखिनुका साथै प्रस्तुत मुद्दाको अनुसन्धान तहकिकातदेखि फैसला भई कैदीपुर्जा प्राप्त गर्दासम्मको चरणमा निजले आफू वा आफ्नो परिवारको सदस्यमार्फत ठेगाना परिवर्तन भएको कुनै सूचना सम्बन्धित अदालतलाई दिएको पनि देखिन आएन । मुद्दाको कारवाहीको सिलसिलामा पनि कहीं कतैबाट निजको वतन परिवर्तन भएको सूचना अदालतमा प्राप्त हुन आएको नदेखिएको

यस्तो अवस्थामा मिसिल संलग्न कागज प्रमाणमा उल्लेख भएकै वतनमा निजका नाउँमा अदालतबाट तामेल भएको पुनरावेदन म्यादलाई अन्यथा भन्न पनि मिलेन । साथै निवेदकले सो म्याद बदर गर्नका लागि आवश्यक प्रक्रिया अपनाई सकेको, फैसलाको प्रतिलिपि प्राप्त गरिसकेको अवस्थामा आफूलाई लागेको अभियोगका सम्बन्धमा के कसो भयो भन्ने चासोसमेत राखेको देखिँदैन । बरु सो मुद्दा चल्दा चल्दैका अवस्थामा निज फरार रही अदालतको सम्पर्कमा आएको पनि देखिँदैन । यसरी आफूलाई लागेको अभियोगका सम्बन्धमा फरार रही सम्पर्कबिहिन रहेको व्यक्तिले अदालतबाट भएको फैसलाउपर कानूनबमोजिम पुनरावेदन गर्ने उपयुक्त र पर्याप्त अवसर पाउँदापाउँदै लामो अवधिपश्चात् विलम्ब गरी रिटक्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृतः इन्द्रबहादुर कठायत

कम्प्युटरः प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७३ साल वैशाख २ गते रोज ५ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६८-WO-०२२५, उत्प्रेषण, देवेन्द्र वाग्ले वि. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, टङ्गाल काठमाडौंसमेत

ठहरखण्ड र तपसिल खण्ड बाझिए ठहर खण्ड नै मान्य हुन्छ । फैसलाको ठहरखण्ड नै अदालतको निर्णय हो । सो निर्णयलाई कार्यान्वयन गर्न तथा निर्णयबाट स्वाभाविकरूपमा निस्कने कोर्टफी फिर्ता, दण्ड जरिवाना, बिगो आदि कार्यान्वयन गर्नलाई सहयोग पुर्याउन तपसिल खण्ड लेखिन्छ । तपसिल खण्डले निर्णयको स्थान लिन नसक्ने ।

साँवा रकम र ब्याज सम्बन्धमा फैसलाको ठहर खण्डमा उल्लेख भएकै देखिँदा ठहर खण्डमा उल्लेख भएपछि तपसिल खण्डमा उल्लेख नभए पनि जफत गर्न मिल्ने नै हुँदा काठमाडौं जिल्ला अदालतको

मिति २०६८।१।१६ को आदेश सदर गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६८।५।२ को आदेश कानूनअनुकूल नै भएकोले मागबमोजिम रिट जारी गरिरहन नपर्ने।

इजलास अधिकृत: जगतबहादुर पौडेल

कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७२ साल चैत २१ गते रोज १ शुभम्।

३

मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-WO-०९२२, उत्प्रेषण, *चिरञ्जीवि वाग्ले वि. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, टङ्गाल काठमाडौं नेपाल*

सर्वोच्च अदालतको फैसलाअनुसार गाडी वा सोको मोलबापत रु. ८,००,०००।- (आठ लाख रुपैयाँ) दाखिल गर्नुहोला भनी काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०७०।३।३ मा भएको आदेशलाई सदर गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०७०।६।१० को आदेशउपर प्रस्तुत रिट निवेदन पर्न आएको देखियो। मिति २०६७।१२।२ मा भएको फैसलामा रु. ८,००,०००।- पर्ने व्यहोरा उल्लेख रहेकोमा विवाद छैन। विशेष अदालत र यस अदालतको फैसलाबमोजिम जफत हुने ठहरी फैसला भएको गाडीको हकमा विशेष अदालतमा मुद्दा चल्दाचल्दैका बखत ध्वस्त भएको भनी निवेदन जिकिर लिए तापनि तत्कालै सो कुराको जानकारी नगराई सर्वोच्च अदालतको फैसलापछि मात्रै जानकारी गराएको देखिन्छ। सो कुरा यस अदालतमा मुद्दा चल्दाचल्दैका बखत जानकारी गराएको भए गाडी नै जफत गर्ने कुरा उल्लेख नभई सोको सट्टा अन्य सम्पत्ति जफत गर्ने आदेश अदालतबाट भएको हुन्थ्यो। सम्बन्धित सवारी साधन जफत गर्ने भनी विशेष अदालतबाट फैसला भएपछि रिट निवेदकको जिम्मामा रहिरहेको अवस्था आगलागीमा परेको व्यहोराको जानकारी तत्कालै अदालतलाई गराउने

दायित्व निवेदकको भएकोमा बेवास्ता गरी बसेको कारणले यस अदालतबाट भएको फैसलामा पनि गाडी जफत गर्ने आदेश हुन गएको देखिन्छ। रिट निवेदक भ्रष्टाचार मुद्दामा सजाय पाई भ्रष्टाचार गरेको रकमबापत गाडी जफत गर्न फैसला भएको हुँदा निवेदककै कब्जामा रहेको अवस्था गाडी जलाएको हुँदा गाडी वा सोको मोलबापत रु. ८,००,०००।- (आठलाख रुपैयाँ) दाखिला गराउने गरी भएको काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०७०।३।३ मा भएको आदेशलाई सदर गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०७०।६।१० को आदेश बदर गरिपाउँ भनी निवेदकले लिएको जिकिर कानूनसम्मत नरहेकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: जगतबहादुर पौडेल

कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७२ साल चैत २१ गते रोज १ शुभम्।

इजलास नं. ७

१

मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०६९-CR-०३८९, कर्तव्य ज्यान, दानुर्बु शेरपासमेत वि. नेपाल सरकार

प्रतिवादीहरूले मृतकलाई मारुपर्ने कुनै कारण रहेको तथ्यसमेत मिसिलबाट खुल्न आएको देखिँदैन। मिसिल संलग्न प्रमाण कागजहरू एक आपसमा बाझिरहेको अवस्था तथा यी प्रतिवादीको संलग्नताका सम्बन्धमा प्रमाणको परीक्षणका क्रममा अदालतबाट लिएको बयान बकपत्रमा कसैले केही खुलाउन नसकेको अवस्थामा केवल शंकाका भरमा यी प्रतिवादीको कसुरमा संलग्नता रहेको मान्न नसकिने।

फौजदारी कसुरमा प्रतिवादी माथिको अभियोग निसन्देहरूपमा प्रमाणित गर्ने भार वादी पक्षमा निहित रहने हुन्छ। सो कुरा प्रमाण ऐन, २०३१ को

दफा २५ मा स्पष्टरूपमा उल्लेख गरेको छ । प्रस्तुत मुद्दामा कसुरमा प्रतिवादीहरूको संलग्नता रहेको भनी पुष्टि हुने निर्विवाद आधारहरू वादी पक्षबाट पेस हुन सकेको देखिँदैन । केवल अभियोग लगाएको आधारमा मात्र कसुर कायम गर्न मिल्दैन र सो गर्नाले न्यायको मकसदसमेत पुरा हुँदैन । प्रमाणको पर्याप्त न्यायिक परीक्षण गरी न्यायिक परीक्षणबाट सत्य तथा सर्वोत्तम प्रमाणका रूपमा स्थापित प्रमाणले कसुरदार रहेको भनी समर्थन गरेमा मात्र कसुरदार कायम गर्न सकिन्छ । अन्यथा कुनै व्यक्तिलाई आरोप लगाएकै आधारमा दोषी प्रमाणित गर्दा तुलो अन्याय हुने ।

मृतकले आक्रमण गरेपछि प्रतिवादीलाई रिस उठी त्यही भएको दाउराको चिरपटले हान्दा मृतकको टाउकोमा लागि सोही चोटका कारण मृत्यु भएको मिसिलबाट स्थापित भएको पाइन्छ । अभियोग दाबीमा भनेअनुसार सुतेको मृतकलाई उठाएर ल्याई घातक हतियारले हानेको भन्ने कुरा मिसिलबाट पुष्टि भएको देखिँदैन । मार्नेसम्मको रिसइवी भई घातक हतियारसमेत बोकेको भए विवाह घरमा झगडा हुँदा नै सो हतियार प्रयोग हुनुपर्ने थियो अर्थात् मृतक आफ्नो घर आउना साथै निजको पिछा गरी निज एकलो मानिसलाई बाटोमा नै प्रहार गर्नुपर्नेमा सो भएको पनि मिसिलबाट देखिँदैन । आरोपित अन्य व्यक्तिहरूको पनि घटनामा कुनै किसिमको संलग्नता नरहेको देखिँदै सफाइ पाइसकेको अवस्थामा मार्नलाई अन्य कसैको सहयोग लिएको पनि नदेखिने ।

प्रस्तुत मुद्दामा घटना हुँदाको परिस्थिति, परिवेश, बरामद भएको काठको चिरपटजस्ता वस्तुगत प्रमाण, यी प्रतिवादीलगायत अन्य प्रतिवादीहरूले अदालतमा गरिदिएको बयान र अन्य मौकाका व्यक्तिहरूले गरिदिएको बकपत्रको व्यहोरासमेत हेर्दा ज्यानसम्बन्धी महलको १४ नं.मा उल्लेख भए जस्तै मार्ने मनसाय तथा रिसइबी यी प्रतिवादीमा केही नभएको, लुकी चोरी पनि नहानेको, घातक हतियार

पनि प्रयोग नगरी पहिला मृतकले प्रहार गरेको रिस थाम्न नसकी काठको चिरपटले मात्र यी प्रतिवादीले हानेको देखिन्छ । पहिले पनि झगडा भएको भन्ने आधारमा मात्र मार्ने मनसाय रहेको थियो भन्ने अर्थ गर्नु न्यायोचित हुँदैन । यस्तो अवस्थामा यी प्रतिवादी दानवु शेर्पाले ज्यानसम्बन्धी महलको १४ नं. बमोजिमको कसुर गरेको देखिन आएकोमा सोही नं. बमोजिम कसुर ठहर गरी सजाय गर्नुपर्नेमा निज प्रतिवादीलाई ज्यानसम्बन्धी महलको १३ नं. को देहाय ३ अनुसारको कसुर कायम गरी सोही नं. अनुसार जन्मकैदको सजाय गर्ने गरी भएको फैसला मिलेको नदेखिने ।

अतः माथि विवेचित आधार प्रमाणहरूबाट यी प्रतिवादीहरू पासाङ शेर्पा, फुर्दवा शेर्पा र दानवु शेर्पालाई अभियोग दाबीअनुसार मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धी महलको १३ नं. को देहाय ३ अनुसार जन्म कैदको सजाय गर्ने गरी सुरु जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला सदर हुने ठहर्याई पुनरावेदन अदालत, धनकुटाबाट भएको फैसला केही उल्टी भई प्रतिवादीहरू पासाङ शेर्पा र फुर्दवा शेर्पाले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउने ठहर्छ र प्रतिवादी दानवु शेर्पाले मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धी महलको १४ नं. अनुसारको कसुरमात्र गरेको देखिँदा निजलाई १० (दश) वर्ष मात्र कैद सजाय हुने ।

इजलास अधिकृत: यदुराज शर्मा

कम्प्युटर: सुदर्शनप्रसाद आचार्य

इति संवत् २०७३ साल जेठ २४ गते रोज २ मा शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०६८-CR-१३९७, कर्तव्य ज्यान, रणबहादुर थापा वि. नेपाल सरकार

प्रतिवादीले अदालतमा बयान गर्दा आफू र मृतक दुवैले रक्सी खाई हिँडिरहेको अवस्थामा दुवैको भनाभन भई समातासमातसमेत हुँदा निज आफै भिरबाट खसेका हुन् भनी लेखाए पनि दुवैबीच समातासमात

भएको कुरा स्वीकारी अनुसन्धानका क्रममा लेखाएको अन्य वारदातको परिस्थितिका सम्बन्धमा भने अन्यथा नभनी सोको समर्थन गरेर नै लेखाइ दिएका छन् । यसरी वारदातको परिवेश सम्बन्धका अन्य कुरा अनुसन्धानमा र अदालतमा बयान गर्दा आपसमा समर्थित भइरहेको स्थितिमा केवल भिरमा नधकेलेको भनी अदालतमा भनेको कुरालाई सत्य मानी कर्तव्य नगरेको भनी मान्न नसकिने ।

पुनरावेदकले मौकामा अपराधसँग सम्बन्धित तथ्यका साथै घचेट्दा भिरमा लडेको भनी अपराधको तथ्यसमेत स्वीकार गरिसकेको अवस्थामा अदालतमा आफूले नघचेटेको हात हालाहाल गर्दा आफैं लडेको भनी भनेको भन्नेमात्र आधारमा अपराध स्वीकार नगरेको भनी कसुरदार प्रमाणित हुन नसक्ने अवस्था विद्यमान रहेको भन्न नमिल्ने ।

प्रतिवादीले बाटोमा सँगै भएका भिमबहादुर रावलसँग यी मृतक पहिला पनि झगडा भई रिसइवी रहेकाले यिनलाई माछु भनी पटकपटक जान खोज्नु, मृतकसँग भिरको बाटो र त्यसमा पनि भारी बोकेर हिँडिरहेको अवस्थामा झगडा तथा समातासमात गर्नु, मृत्यु भएकोबारे भिमबहादुर रावललाई अरुलाई नभन्ने सर्तमा भन्नु र धेरै दिनसम्म गाउँमा कसैलाई सो कुरा नबताउनुजस्ता मिसिलबाट पुष्टि भएका वारदात अधिपछिका क्रियाकलाप तथा वारदात हुँदाको परिस्थिति हेर्दा यी प्रतिवादीले भिरमा नधकेलेको होला भनी भन्न सकिँदैन । साथै प्रतिवादीका यस्ता क्रियाकलापले र अगाडि पनि मृतकसँग झगडा भएकोजस्ता कारणले प्रतिवादीमा आपराधिक मनसायसमेत भएको पुष्टि हुन जाने ।

भिर भएको स्थानमा हातपात गर्दा मात्र भए पनि लड्न गई मृत्यु भएको तथ्यबाट स्वतः आपराधिक कार्य प्रमाणित हुन जान्छ र घटनाको अधि, पछि तथा घटना हुँदा गरेका क्रियाकलाप, परिस्थिति तथा स्थान विचार गर्दा यी प्रतिवादीमा आफ्नो कार्यको परिणामको

चाहना नभएको तथा कार्यको पुर्वानुमान गर्नसक्ने अवस्था नरहेको भनी मार्नेसम्मको मनसाय रहेको थिएन भनी भन्न सकिँदैन । त्यस्तै सबै अवस्थामा प्रत्यक्ष प्रमाणका रूपमा प्रत्यक्षदर्शी नै हुन्छन् भनी भन्न नसकिने ।

मनसायपूर्वक गरिने अपराधमा आफू बच्ने उपायको समेत सोचविचार गरिने भएकाले सकभर अरूले थाहा नपाउने तथा नदेख्ने किसिमले गोप्यरूपमा आपराधिक कार्य सम्पन्न गर्ने चेष्टा गरिएको हुन्छ । यस्तो अवस्थामा परिस्थितिजन्य प्रमाण तथा घटनाको अधि वा पछि थाहा पाउने व्यक्तिका भनाइलाई नकार्न सकिँदैन । साथै कतिपय अवस्थामा कसुरदारले वारदातको अधि वा पछि गरेका क्रियाकलापबाट पनि सजिलै वारदातमा संलग्नता पुष्टि हुन जाने हुन्छ । यस्तो अवस्थामा सुनी जान्ने प्रमाणलाई मात्र आधार लिएको भन्ने जस्ता प्रतिवादीको जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने ।

अभियोग दाबीअनुसार प्रतिवादीको कर्तव्यबाट मृतकको मृत्यु भएको ठहर गरी प्रतिवादीलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धी महलको १३ नं. को देहाय ३ अनुसार सर्वश्वसहित जन्म कैद हुने ठहर्याई गरेको सुरु फैसला सदर हुने ठहर्याई पुनरावेदन अदालत, सुर्खेतबाट भएको फैसला सदर हुने ।

प्रतिवादीलाई सर्वश्वसहित जन्मकैद हुने गरी भएको फैसला सदर हुने ठहरी फैसला भएपनि प्रतिवादीले मृतकलाई कर्तव्य गरी मार्नका लागि पूर्वसोचविचार गरी योजना बनाई आएको देखिँदैन । प्रतिवादीसँग अकस्मात् भारतबाट आएको अवस्थामा भेट भई पहिला सँगै बसी चुरोट खाएर छुट्टिएको, पछि प्रतिवादीले रक्सीसमेत सेवन गरेकाले पहिले झगडा भएको कुरा सम्झी मार्ने मनसाय जागी आफूसँगै भएका भिमबहादुर रावललाई समेत बताएको र पछि अलग भई घर जान लाग्दा भिरको बाटोमा मृतकसँग भेट भई झगडा भई धकेल्दा मृतकको मृत्यु भएको देखिन्छ ।

मृतकलाई कर्तव्य गरी मार्न कुनै घातक हतियारको पनि प्रयोग भएको देखिँदैन । वारदात स्थल र वारदातको प्रकृति हेर्दा यदि त्यहीँ झगडा भिरको बाटोमा नभई अन्यत्र भएको भए वारदात हुन नसक्नेजस्तो अवस्थासमेत देखिएको छ । उल्लिखित कारणले गर्दा वारदात भवितव्य हो कि भन्न हुनेसम्मको देखिएको पाइन्छ । यस्तो अवस्थामा प्रतिवादीको कसुर प्रमाणित भई सर्वश्वसहित जन्मकैद हुने ठहरे पनि सोअनुसार सजाय गर्दा चर्को पर्ने चित्तले देखेकोले मुलुकी ऐन, अ.बं. १८८ नं. बमोजिम निजलाई १४ (चौध) वर्ष मात्र कैद हुने ।

इजलास अधिवृत्त: यदुराज शर्मा

कम्प्युटर: सिजन रेम्मी

इति संवत् २०७३ साल जेठ २४ गते रोज २ शुभम् ।

इजलास नं. ८

मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा. र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६९-CR-०२५१, कर्तव्य ज्यान, धनबहादुर सार्की वि. नेपाल सरकार

घटनास्थल तथा लास जाँच मुचुल्काको लासको अवस्थालाई घटना विवरण र वस्तुस्थिति मुचुल्कामा कागज गर्ने नरबहादुर विश्वकर्मासमेतले आफूले देखेको लासको अवस्था भनी लेखाई दिएका छन् । यी कागजहरूमा उल्लिखित लासको अवस्था हेर्दा पनि झुण्डिएर मरेको अवस्थामा देखिने लक्षणहरू रहेको पाइँदैन । घटनास्थल मुचुल्काका भिमबहादुर राउतले सुरु अदालतमा बकपत्र गर्दा झुण्डिएर रहेको लासनजिक खाट रहेको, चुरा फुटेर बाहिरसम्म छरिएको, मुखबाट रगत आएको, भित्र भात पाकेको, कराईमा साग पकाउन राखेको, लासको हातमा सागसमेत टाँसिएको, बाख्रालाई घाँस काटेको, लुगा धोएर सुकाएको अवस्थामा थियो भनी लेखाई दिएको अवस्था छ । यी अवस्थाहरू हेर्दा एउटा आत्महत्या

गर्न चाहनेको अवस्था परिस्थितिसँग मिल्ने देखिँदैन । यसबाट मृतकले दिनभर काम गरेको, साँझ खाना खाने तयारीमा जुटेको अवस्था देखिन्छ । साग पकाउन लाग्दा साग चलाउन नपाउँदै तथा साग समातेको हातसमेत धुन नपाउँदै वारदात भएको देखिन्छ । यसरी आफ्नो कार्य स्वाभाविकरूपले गरिरहेको अवस्थामा मृतकले अकस्मात् आत्महत्या गर्ने विचार आई आत्महत्या गरेको कुरालाई स्वाभाविक मान्न सकिँदैन । यसका साथै मृतकको उचाई, झुन्डी मरेको भन्ने बाँसको बलो र जमिनको बीचको उचाई एवम् डोरी बाँधिएको घाँटी बलोबिचको डोरीको लम्बाईसमेतलाई हेर्दा पनि मृतक आफैँ मरेको भन्ने प्रतिवादीको जिकिर विश्वासयोग्य मान्न सकिँदैन । यी आधार प्रमाणबाट मृतकको मृत्यु आत्महत्याका कारण भएको नभई कर्तव्यबाट भएको पुष्टि हुन आउने ।

प्रतिवादीले अदालतमा आफूले अनुसन्धानमा गरेको बयान ससुरा र समाजका डरले गरेको हुँ भनी भने तापनि त्यस्तो डर धाक रहने परिस्थिति रहे भएको देखिएको छैन । के कसरी करकापमा पारे भनेर पनि निजले भन्न सकेको देखिँदैन । प्रतिवादी प्रहरी हिरासतमा रहेको अवस्थामा नै बयान हुने हुँदा त्यहाँ बाहिरी मानिसको डरधाक रहने अवस्था पनि हुँदैन र सामान्यतया बाहिरी दबाबका कारण नै कुनै पनि मानिसले आफूले नगरेको कुरा गरेको हुँ भनी ज्यानजस्तो सङ्गीन अपराधमा कसुरदार ठहरिने किसिमले आफैँ बयान पनि गर्दैन । प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ९ अनुसार अभियुक्तले सचेत अवस्थामा, आफूले गरे भनेको कुरा बुझ्नसक्ने अवस्थामा, कुनै करकाप डर धाकविना अनुसन्धानमा गरेको बयानलाई पनि प्रमाणमा लिइने नै हुन आउने ।

जबसम्म वारदातमा चस्मदीद गवाहको अभाव र खड्क सिंह राईको ढिला परेको जाहेरीलाई आधार मानी फैसला गरेको भन्ने प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर सम्बन्धमा हेर्दा सबै परिस्थितिमा वारदातमा

चस्मदीद गवाह रहेको हुन्छन भनी भन्न सकिँदैन र चस्मदीद नभएपनि चस्मदीद हुँ भनी लेखाउनु पर्छ भन्ने पनि हुँदैन । वारदात राति घरभित्र खाना पकाउने समयमा भएको देखिन्छ र स्वाभाविकरूपमा नै त्यस्तो समयमा अर्काको घरमा अन्य मानिस रहनसक्ने तथा घटना देख्न सक्ने पनि हुँदैनन् । यस्तो अवस्थामा चस्मदीद गवाह अर्थात् देखी जान्ने प्रमाणको मात्र खोजी गर्दै जाने हो भने धेरैजसो अपराध पुष्टि हुन नसक्ने हुन्छन् । घटना देख्न सक्ने परिस्थितिमा अर्थात् देख्ने मानिस विद्यमान रहेको अवस्थामा सुनी जान्ने प्रमाणलाई स्वतन्त्ररूपमा आफैँमा मात्र प्रमाण नमाने पनि घटना, परिस्थितिअनुसार तथा अन्य वस्तुगत प्रमाणले सुनेको कुरा प्रमाणित भइरहेको स्थितिमा त्यस्ता प्रमाणलाई इन्कार गर्न मिल्दैन । यसैगरी कतिपय अवस्थामा पारिवारिक परिस्थिति, पीडित र पीडकको आपसी सम्बन्ध तथा व्यवहार, वारदात अघिपछि भएका क्रियाकलाप आदिले पनि वारदात पुष्टि गर्न तुलो सहयोग गर्ने ।

प्रस्तुत मुद्दाका सम्बन्धमा मृतक र प्रतिवादीबीच अन्तर्जातीय विवाह भएको, दुवैबीच राम्रो सम्बन्ध नभई प्रतिवादीले अर्को विवाहसमेत गरेको, दुवैबीच बारम्बार झगडा पनि भइरहने, दुवैको मेल नभई अलग अलग बस्ने गरेका जस्तो परिस्थितिहरू देखिएकाले पनि प्रतिवादीले वारदात गरेको पुष्टि गर्न सहयोग गर्दछ । त्यस्तै जाहेरी वारदातको तत्काल परेमा मात्र कसुर प्रमाणित गर्ने आधार बन्ने र केही दिन ढिला परेमा नबन्ने भन्ने हुँदैन । सञ्चारको असुविधाले घटनाको बारेमा समयमै थाहा नहुनु, वारदातस्थल टाढा रहनु, वारदातलाई लुकाउन खोजिनु, जाहेरी दिने स्थान वा प्रहरी रहेको स्थान टाढा हुनु, जाहेरी दिनुपर्ने व्यक्तिहरूमा डरत्रास रहनु, चेतनाको कमी रहनुजस्ता कारणले जाहेरी दिन ढिलाई हुनसक्छ । कर्तव्य ज्यान मुद्दामा जाहेरी यति समयभित्र दिनुपर्ने भनी कानूनमा उल्लेख पनि छैन । यस मुद्दामा मिति २०६४।१०।१०

मा वारदात घटेकोमा ऐ. ११ गते प्रतिवादी स्वयम्ले जाहेरी दिई सकेका र मृतकका बुबा अर्को जिल्ला पाँचथर निवासी भएकाले केही ढिलो जानकारी पाई ऐ. १६ गतेमा जाहेरी दिएकोलाई ढिला परेको भनी सोलाई प्रमाणमा लिन नहुने र सोका आधारमा प्रमाण सङ्कलन गर्न नमिल्ने भन्ने नहुने ।

पुनरावेदक प्रतिवादी धनबहादुर सार्कीले अभियोग दाबीबमोजिम कसुर गरेको ठहराई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धी महलको १३ नं. को देहाय (३) बमोजिम सजाय गर्ने गरेको सुरु फैसलाको सदर गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालतको फैसला सदर ठहरे पनि यसमा मृतकलाई मार्नेसम्मको रिसइबी लिई सोहीअनुसारको षड्यन्त्र गरी, पूर्व योजना बनाई प्रतिवादी वारदातस्थलमा उपस्थित भएको नदेखिएको, घातक हतियारको प्रयोग भएको पनि नदेखिएको, तत्काल तेल नकिनेको निहुँमा पहिला श्रीमतीले हान्दा रिस उठी प्रतिवादीले बक्सिङले मात्र हानेको देखिन्छ । वारदातपछि पनि यी प्रतिवादी भाग्न खोजेको देखिँदैन । यी प्रतिवादीको पारिवारिक तथा आर्थिक स्थिति हेर्दा पनि आर्थिक अवस्था राम्रो नभएको भनी निजले आफ्नो बयानमा लेखाइदिएका छन् । यस्तो अवस्थामा प्रतिवादीउपरको अभियोग प्रमाणित भएको भए पनि ऐनअनुसारको सर्वश्वसहित जन्मकैदको सजाय गर्दा चर्को पर्ने चित्तले देखेकाले यी प्रतिवादी धनबहादुर सार्कीलाई मुलुकी ऐन, अ. बं. १८८ नं. बमोजिम १० (दश) वर्ष मात्र कैद सजाय हुनु उपयुक्त देखिँदा निजलाई १० (दश) वर्ष मात्र कैद सजाय हुने । इजलास अधिकृत: यदुराज शर्मा
इति संवत् २०७३ साल वैशाख २१ गते रोज ३ शुभम् ।

एकल इजलास

मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०७२-WO-११२०, उत्प्रेषण, कल्पना सार्की (Perler) वि. गृह

मन्त्रालयसमेत

प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकले आफ्नो पतिलाई नेपाल प्रवेश गर्न नपाउने गरी मिति २०७३।१।१६ मा नेपाल सरकार (सचिवस्तर) बाट भएको निर्णयलाई बदर गरिपाउँ भनी माग गरेको देखिन्छ। उक्त निर्णय निजको पति विट पार्लर (Beat Parler) सँग मात्र सम्बन्धित देखिई निजलाई मात्र सो निर्णयले असर पारेको देखिन्छ। यस निर्णयले यी रिट निवेदकका सम्बन्धमा केही बोलेको कतै देखिँदैन। निर्णयले जसलाई असर गर्छ तथा निर्णय जससँग सम्बन्धित देखिन्छ सो निर्णयलाई चुनौती दिई सक्षम निकायमा आउन पाउने हकद्वारा निजमा नै निहित रहेको हुन्छ। निवेदकको व्यक्तिगत हकमा केही नबोली निजसँग सरोकार नराख्ने निर्णयलाई चुनौती दिने हक निजमा रहँदैन। निज निवेदकले विट पार्लर आफ्नो पति भएको र निजलाई नेपालमा आउन प्रतिबन्ध लगाएबाट आफूलाई संविधानको धारा १६(१)को सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक, धारा १७(१) को वैयक्तिक स्वतन्त्रताको हक, धारा १८ को समानताको हक, धारा ३८ को महिलाको हकलगायतका हक कुण्ठित हुन गएका भने पनि निजका पतिलाई मात्र नेपाल आउन १० वर्षका लागि प्रतिबन्ध लगाउने गरी भएको यस निर्णयबाट निजका यी हकहरू हननु हुने अवस्था रहे भएको मान्न सकिँदैन। निजले सम्मानपूर्वक वैयक्तिक स्वतन्त्रताको पूर्ण उपयोग गरी बाँच्न पाउने विषय, निज महिला भएको नाताले उपयोग गर्न पाउने महिलाको हकजस्ता सबै संविधानप्रदत्त मौलिक हक र कानूनी हक प्रचलन गर्न पाउने कुनै कुरालाई यस निर्णयले रोक लगाएको नदेखिने।

बन्दीप्रत्यक्षीकरणको रिटमा यसको प्रकृतिले नै बन्दी थुनामा हुने हुँदा बन्दीका तर्फबाट अन्यले पनि निवेदन दिन पाउँछ। त्यस्तै सार्वजनिक सरोकारको विवादमा अमूक व्यक्तिको मात्र हकद्वारा

रहेको भनी छुट्याउन नसकिने र स्वयम् निवेदकको समेत विवादसँग सार्थक सम्बन्ध तात्त्विक सरोकार रही तथा निजका समेत हक अधिकार हननु भएको हुनसक्ने हुँदा जुनसुकै विवादसँग सार्थक सम्बन्ध, तात्त्विक सरोकार रहने व्यक्तिले निवेदन दिन पाउने गरी हकद्वाराको दायरा खुकुलो बनाएको हुन्छ। अन्य विवादमा हकद्वाराविहिन निवेदन लिई उपचार दिँदा कानूनी सिद्धान्त र सार्वजनिक नीतिविपरीत हुन जान्छ। उपचार नमागी बस्नेलाई उपचार दिनको कुनै अर्थ नहुने। हक नै हननु नभएकोलाई पनि उपचारको प्रश्न नै आउँदैन। कुनै व्यक्ति आफ्ना संवैधानिक तथा कानूनी हक अधिकारको हननु भएको अवस्थामा आफैं उपचारका लागि अदालत आउन असमर्थ भएमा निजले आफ्नो तर्फबाट रिट निवेदन दर्ता गर्न वारेसनामा प्रकृतिका अधिकारपत्र दिई कानूनअनुसार अन्य व्यक्तिलाई पठाउन सक्ने नै हुन्छ। त्यस्तो अधिकार पत्रसमेत नलिई अर्काको हकमा अदालतमा प्रवेश गरी उपचार पाउने कुरा केही औचित्यपूर्ण अपवादमा बाहेक हाम्रो न्यायिक मान्यता र कानूनी व्यवस्थाको विपरीत हुन जाने।

Common Law बाट प्रभावित हाम्रो कानून प्रणालीमा न्यायिक प्रक्रियालाई महत्त्वपूर्णरूपमा हेरिन्छ। त्यसैले न्यायिक प्रक्रियाभित्रका हदम्याद, हकद्वारा, अधिकारक्षेत्रको विषयलाई तथ्यमा प्रवेश गर्नुअघि नै सूक्ष्मरूपमा हेर्नुपर्ने हुन्छ। यसरी हेर्दा उपरोक्त कुराको अभाव देखिएमा प्रारम्भिकरूपमा नै निवेदन तथा मुद्दा खारेज हुन्छ तथा तथ्यमा प्रवेश गर्नुको कुनै औचित्य रहँदैन। प्रस्तुत रिट निवेदनबाट पनि उपचार पाउने हकद्वारा निवेदकलाई रहे भएको नदेखिएकाले र यी निवेदक कल्पना सार्कीले निर्णयबाट प्रभावित व्यक्ति आफ्ना पति विट पार्लर (Beat Parler) बाट निवेदन दायर गर्न अधिकारपत्र तथा वारेसनामा लिई निजका तर्फबाट निवेदन दायर गरेको पनि नदेखिएकाले तथ्यमा प्रवेश गर्नुको कुनै औचित्य

रहेको नदेखिने।

अतः प्रस्तुत रिट निवेदनमा बदर गरी पाउँ भनी भनिएको निर्णयबाट यी निवेदकको कुनै पनि हक अधिकार हनन् नभएको र सो निर्णयबाट हक अधिकारमा असर पर्नसक्ने व्यक्ति विट पर्लर (Beat Perler) बाट कुनै वारेसनामा वा अधिकारपत्र ल्याई निजको तर्फबाट समेत रिट दायर गर्न ल्याएको नदेखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदनमा लिखित जवाफ मगाइरहनुको औचित्य नभएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन प्रथम दृष्टिमा नै खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: यदुराज शर्मा

कम्प्युटर: सुदर्शनप्रसाद आचार्य

इति संवत् २०७३ साल असार २० गते रोज २ शुभम्।

पूर्ण इजलासमा पेस हुने

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७०-CR-०३११, लागु औषध खैरो हेरोइन, नेपाल सरकार वि. राजेशकुमार लामा

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्यायको राय

लागु औषधको परिमाणको आधारबाट विचार गर्दा पनि प्रस्तुत मुद्दाको सन्दर्भमा प्रतिवादीको कोठाबाट बरामद भएको लागु औषधको परिमाणलाई हेर्दा ३ ग्राम खैरो हेरोइन र १० ग्राम चरेशसमेत बरामद भएको अवस्था छ। सेवनको प्रयोजनको लागि गरेको लागु औषधको सञ्चयको परिमाण एक दुई पटकको लागि सेवन गर्नसम्म हुन सक्छ। तसर्थ उक्त परिमाणलाई सेवन गर्ने प्रयोजनको लागि ल्याएको वा न्यून मात्राको हो भनी मान्न मिल्ने देखिँदैन। सेवनको लागि लागु औषधको सञ्चय गरेको भनी दाबी लिने प्रतिवादीले जतिसुकै परिमाण पनि सञ्चय गरे पनि हुन्छ भन्ने होइन। अन्यथा सेवन प्रयोजनको लागि खेती गरेको वा

सेवन प्रयोजनले सञ्चय गरेको भन्ने नाउँमा जति पनि लागु औषध राखी कारोबार हुन सक्ने अवस्था आउन सक्छ। कुनै पनि अपराधको निराकरण गर्दा कसुरजन्य तथ्य हो होइन भनी शंका गर्नुपर्ने अवस्थामा निर्दोशले सजाय नपाओस् भनी उदार चित्त भई हेरिनु पर्दछ। तर लागु औषध विषयमा तथ्यगत कसुर स्थापित भइसकेपछि पनि त्यसरी कसुर नै परिवर्तन गर्नुपर्ने र सजायमा कम हुनुपर्ने नरम निति हुनुपर्ने कुनै औचित्य नदेखिने।

लागु औषध सेवनको लागि ल्याएको हो वा खरिद बिक्रीका लागि ल्याएको हो भन्ने कुरा छुट्याउनको लागि लागु औषधको परिमाण र यसको विभिन्नतालाई आधार बनाउनु पर्ने हुन्छ। सेवनका लागि ल्याइएको दाबी गरिए तापनि लागु औषध एकै प्रकारको नभई फरक फरक प्रकारको रहे भएको पनि देखिन्छ। लागु औषधको परिमाण र यसको विभिन्नता नै यसको सेवन र कारोबार छुट्याउने आधार मान्नुपर्ने हुन आउँदछ। अन्यथा सेवनको लागि मात्र ल्याएको भनी विभिन्न प्रकृतिका लागु औषध बरामद भएकोमा सेवनको मात्र ठहर गर्दै जादा लागु औषधको खरिद बिक्री ओसारपसार तथा सेवनमा समेत बृद्धि हुन गई यसको नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले जारी भएका कानूनहरू नै निष्कृत्य हुन जाने।

सेवन र सञ्चय अलग अलग कसुर हो, यसलाई एकैसाथ राखी एउटै कसुर कायम गरी सजाय गर्न मिल्ने होइन। सेवनकर्ता हुँ भन्ने व्यक्तिले जति पनि सञ्चय गर्न पाउने भने होइन। सञ्चय गर्नासाथ त्यो सञ्चयको कसुर हुन्छ। कानूनले नै सेवन र सञ्चयमा अलगअलग कसुर कायम गरी सजायको व्यवस्था गरिरहेको अवस्था छ। तथापि सञ्चयको परिमाण हेरी कसुर कायम हुने फैसलाहरू भएको देखिँदा एक दुई पटक सेवन गर्न सक्नेसम्मलाई सेवनको कसुर भन्नुपर्ने हुन्छ। प्रस्तुत मिसिल संलग्न बरामदी मुचुल्काबाट बरामद भएको लागु औषधको मात्रा र परिमाणसमेतलाई अन्देखा

गरी प्रतिवादीलाई सेवनमा मात्र सजाय गरेको फैसला मिलेको नदेखिने।

प्रतिवादी राजेशकुमार लामा लागु औषधको सेवनकर्ता मात्र नभई निजले गरेको कसुर लागु औषध नियन्त्रण ऐन, २०३३ दफा ४(च) र (छ) विपरीत रहेको हुँदा निजलाई लागु औषध नियन्त्रण ऐन, २०३३ को दफा १४(१)(छ)(१) बमोजिम पाँच वर्ष कैद र रु. ५०००।- जरिवानासमेत ठहर्छ। माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्दकुमार उपाध्यायको रायसँग सहमत हुन नसकी छुट्टै राय व्यक्त गरेको छु। सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३(१)(क) बमोजिम पूर्ण इजलाससमक्ष पेस गर्ने।

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्यायको राय

प्रतिवादीले मौकाको बयानमा २०६६।४।२७ गते बिहान भारतको रक्सौल गई भारतीय मानिससँग रु. १ हजारमा खैरो हेरोइन ३ ग्राम र चरेस १० ग्राम किनी दर्राजमा राखेको थिएँ भनी खरिद गरेको कुरामा साबित भएको र सो कार्यबाट ऐनको दफा ४(च) मा उल्लेख भएबमोजिम “लागु औषधको खरिद गर्ने, सञ्चय गर्ने, राख्ने वा ओसारपसार गर्ने” काम भएको देखिन्छ भन्ने तर्क नआउने होइन। तर त्यस किसिमको खरिद, सञ्चय र ओसारपसारलाई उक्त दफा ४(च) ले समेटेको देखिँदैन। सेवन गर्ने काम नकिनेर हुँदैन। हरेक दिन ठूलो जोखिम मोलेर लागु औषध किन्नु व्यावहारिक हुँदैन। त्यस्तो अव्यावहारिक परिणाम आउने किसिमले सेवन भनेको केही नगरी लागु औषध सेवनकर्ताको मुखमा सोझै आउनुपर्ने वा सोझै किसिमले सुई लाग्नुपर्ने भन्ने हिसाबले यो ऐनको तर्जुमा भएको मान्न नमिल्ने।

ओखती नपाइने दुर्गम गाउँघरमा बस्ने बिरामी मानिसले लामो काल वा आजीवन सेवन गर्नुपर्ने ओखती किन्दा त ६ महिना वर्षदिनलाई पुग्ने मात्र किन्छन् भने पर्याप्त जोखिम रहेको र सहज उपलब्ध नहुने लागु औषधका दुर्व्यसनीले भारत वा खास खास ठाउँ र व्यक्तिसँग बडो सतर्कतापूर्वक किन्नुपर्ने

लागु औषध प्रत्येक दिनजसो १।२ मात्रा किन्नुपर्ने र सोबमोजिम सेवन गरेमा सेवनको कसुर ठहर्ने नभए लागु औषधको कारोबारी हुने भन्नु उपयुक्त नहुने।

रु. १ हजारको ३ ग्राम खैरो हेरोइन र १० ग्राम चरेस पैसा र मात्रा दुवै हिसाबले सेवनभित्र नपर्ने कुनै कारण छैन। दुर्व्यसनीको सेवनको लत कस्तो छ एकलै खान्छ वा साथीभाईसँग मिलेर खान्छ यी सब आधारमा यो परिमाण एकजनाको लागि कति दिनलाई पुग्छ भनी यकिन गर्न सकिन्छ। यसको आधिकारिकता खुलाउने काम वादीको नै हो। वादी यसबारे मौन छ। मेरो विचारमा यो परिमाण निकै न्यून अवधिलाई पुग्छ। तथापि यो कारोबार पनि हुनसक्छ तर त्यसको पक्का प्रमाण वादीले नै गुजार्नुपर्ने।

एकै व्यक्तिको साथबाट खैरो हेरोइन र चरेस दुई फरक लागु औषध फेला परेको कारणबाट मात्रै उसलाई कारोबारी ठहर गर्नु उपयुक्त हुँदैन। दुर्व्यसनीले खैरो हेरोइन र चरेस दुवै खाँदैनन् भन्न नमिल्ने।

अनुमान र शकालाई कसुर कायम गर्ने आधार बनाउन नमिल्ने सम्बन्धमा प्रशस्त नजिर र न्यायिक सिद्धान्त कायम छन्। अतः प्रतिवादी विरुद्ध लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ को दफा ४(च) को कसुरलाई वादीले शङ्कारहित तवरबाट प्रमाणित गर्न नसकेकोले प्रतिवादीले उक्त ऐनको दफा ४(छ) को लागु औषध सेवनको कसुर गरेको ठहराई निजलाई दफा १४(१) (ड) बमोजिम ४ महिना ५ दिन कैद र रु २ हजार जरिवाना गरेको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको मिति २०६९।४।१६ को फैसला मनासिब देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने। माननीय न्यायाधीश श्री बैद्यनाथ उपाध्यायको रायसँग सहमत हुन नसकी छुट्टै राय व्यक्त गरेको छु। सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३(१)(क) बमोजिम पूर्ण इजलाससमक्ष पेस गर्ने।

इजलास अधिकृत: तीर्थराज भट्टराई

कम्प्युटर: अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७२ साल असोज ११ गते रोज २ शुभम्।